

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/store/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/store/>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

December

Az év utolsó hónapja nem olyan, mint a többi, nem egy a tizenkettő közül. Először is: sokkal rövidebb. Első három hete olyan gyorsan múlik el, hogy biztos nem tudunk elkészülni mindazzal, amivel egész évben sem sikerült.

Hajráznunk kell a munkahelyünkön, mert mindennek még az ünnepek előtt be kellene fejeződnie. Sőt, hamarabb. Ez a hónap csupa határidő: sürgető minden, amire még az idei év dátumát kell felírunk. A két ünnep között legtöbb helyen megáll az élet, és amikor majd újraindul, már új évszámmal kezdődnek a könyvek, esetleg mások lesznek a szabályok, a rendeletek, sőt, olykor a törvények is. Nemcsak befejeznünk kell tehát annyi mindent decemberben, de el is kell kezdenünk a jövő évre való felkészülést.

És hajráznunk otthon is. Nem szeretnénk úgy érkezni megint az ünnepek küszöbére, ahogy tavaly meg tavalyelőtt, ahogy majd minden elmúlt évben. Nem szeretnénk, ha megint kilógna a nyelvünk, mire megvettünk mindent: a karácsonyfát, a szaloncukrot, az ünnepi étkezésekhez valókat, hogy a körültekintően kiszemelt és megvásárolt ajándékokról ne is beszéljünk. Már azt sem könnyű végiggondolnunk, hogy ki mindenkinek volna jó egy kis örömet szerezni. És egy kicsit szeretnénk megnyugtatni a lelkiismeretünket is. Például úgy, hogy összeszedjük a szekrényekből azt, amire nincs szükségünk, amire másoknak nagyobb szükségük lehet, és vesszük a fáradságot, eljuttatjuk hozzájuk a megunt, de még használható téli ruhát, kabátot, takarót, sapkát, sálát, játékokat, kinőtt korcsolya- vagy sicipőket, a dobozából elő sem vett, fölöslegesnek bizonyult pohárkészletet, kávéfőzőt, és ki tudja, még mi mindent.

Ennek a mindig túl rövid, túl hajszás hónapnak ugyanakkor épp az elcsendesülés, a meghitt várakozás idejének kellene lennie. A várakozásának: arra az ajándéokra, amit minden évben, mindannyian megkapunk, még ha alig vesszük is észre. Milyen furcsa ellentmondás, hogy a méltó ünneplés vágyától hajtva már-már azt is elfelejtjük, valójában mit ünnepeünk. Látszólag az ünnep érdekében fogunk fejvesztett loholásba, igyekszünk megfelelni olyan elvárásoknak, amelyeket mi tűzünk magunk elé. És persze a reklámok, a karácsonyi kirakatok, a közösségi oldalakon talált „ünnepi” ajánlatok, a soha vissza nem térő vásárlási alkalmak gerjesztenek, elterelik a figyelmünket a Karácsony lényegéről. A feladatok reménytelen sorát próbáljuk teljesíteni, és mire a Szenteste csöndjében meg kell végre szólaltatnunk az ünnepi csengőt, olyan fáradtak vagyunk, hogy nem tudjuk átadni a szívünket a beteljesülés örömeinek.

Ha egyszer sikerülne lemondani nagy, ünnepi terveinkről, és szerényebb, de könnyebben teljesülő vágyainkat betöltve, lelki békével lépnénk a karácsonyfa elé, ha sikerülne elfogadni a Megváltó eljöttét köszöntő pásztorok örökségét, biztos, hogy könnyebb szívvel néznénk az elkövetkező hétköznapiak, a hamarosan megérkező új esztendő felé is. Tudnánk, hogy a jövődönk kulcsa nem az ajándékcsomagokban található, hanem ott rejtőzik a téli éjszaka magasában fénylő csillag alatt, egy szalmával bélelt, szegényes jászolban.

Mezey Katalin

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Salamon Konrád,
Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajjai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajjai@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő,

Oláh János szerkesztői ösztöndíjas)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Mobil: (30) 444-6573

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)

E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Mátvás László**

*

A címlapon: **Toldi Éva**

(Fotó: Vadócz Dávid)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.

Mezey Katalin: *December* 1

SZEMHATÁR

Banner Zoltán: *decemberi délibáb* 3

Kontra Ferenc: *Boldog karácsony* 4

Dobozi Eszter: *Régi karácsonyok* 7

Lőrincz P. Gabriella: *Hallod, öreg, angyal szól!* 8

Végh Attila: *Ajtó; Nyomok* 10

György Attila: *Vannak vidékek* 11

Horváth Veronika: *Sajátos nevelési igény; Hullámlovasok; Szenteltvíz* ... 12

Lajos Nóra: *Ecce corpus* 13

Berta Zsolt: *Kutyafuttató – Kán* 14

Lezsák Sándor: *Tengerparti dramolett* 19

Bolla Eszter: *„Azok a jó gyerekkönyvek, amelyek nem nézik ostobán a gyerekeket”*. Beszélgetés Kovács Gáborral 20

Zalán Tibor: *Láp-ország elfáradt lakója* 22

Gróh Gáspár: *„A Mindenségből indulnék ki...” Műveltség, művelődés, közművelődés Németh László gondolkodásában* 23

Miklya Zsolt: *Tónusokkal játszó* 30

Falusi Márton: *A (szobor)csoportszemélyiség tudathasadása, avagy Szabó Dezső, a szépíró* 31

Bakó Endre: *Sinka István és Veres Péter barátsága* 37

Vörös István: *Az ablakok; „Rosencrantz és Guildenstern halott”* 44

Kovács István: *Berta Zsolt Kalef című regényének valóságalapja és világa* 45

Lipp Márta: *Tendenciák, átfedések*

Irodalmi körkép Portugáliából 48

Luis Filipe Castro Mendes: *Fernando Pessoa; Hallgatag zene* 49

Daniel Faria: *A költő mondja; Gyerekkor; Lábak és álmokképek nélkül...* ... 50

Tatiana Faia: *a két kezem tenyerébe...; ott vagyok ahol valaha...* 51

Daniel Jonas: *A cet gyomrából; Nostalgia; Amúgy sose voltam...* 52

José Luis Peixoto: *Az örökkévaló magyarázata;*

Úgy csinálunk, mintha rendben volna minden 53

Nuno F. Silva: *Vannak pillanatok...; Időtlen Tér;*

A kezek telébe...; A vers örökkévaló... 54

NYITOTT MŰHELY

Grajlah Emma: *„Nincs jobb dolog, mint egy készülő műben*

megtalálni azt, ami jó”. Beszélgetés Toldi Éva irodalomtörténész,

kritikus, szerkesztő, tanszékvezető egyetemi tanárral 55

KÖNYVSZEMLE

Miklós Péter: *Nem keresett igazság*

Szilágyi István: Katlanváros 63

Dudás Róbert Gyula: *Menedékben*

Deák András Miklós, Somorjai Ádám OSB, Zinner Tibor: Menedékben

– Amerikai diplomaták Mindszenty bíborosról 1957–1970 64

Pósa Zoltán: *Két nemzet költője*

Konrad Sutarski: Lengyelország és Magyarország Európa

védelmében 66

Mazán Nikolett: *Huszonegyedik századi parancsolatok*

Farkas Wellmann Éva: Parancsolatok 68

Rózsássy Barbara: *Közel a természethez – önmagunkhoz*

Homoki-Nagy István: Nádi szélben 69

Szerzőink 70

Lapszámunkat Földi Péter festőművész munkáinak reprodukcióival illusztráltuk, amelyeket Oláh Katalin Kinga gyűjtött, illetve fotózott. A belveken és a képzőművészeti színes oldalpár első oldalán Földi Péter albumából való képek szerepelnek (*Földi Péter*, 2005, fotó: Sulyok Miklós fotóművész). A belső borító képét Shah Timor fényképezte. A színes oldalpár második oldalán a Komarno/Komárom-i Limes Galériában látható, *A végtelen közelében* című kiállítás képeiből válogattunk, fotózta Oláh Katalin Kinga.

BANNER ZOLTÁN

*decemberi délibáb**maga az élet vonult ki a költészetből
hogy majd ő! függetlenül és meztelen**leomoltak kapuk és falak
szabad vagy, magadtól is szabad
és költészet lett a Semmi, az Akármí,
milyen izgalmas: csak menni, menni, menni!
a dolgoknak csak nevük van
fogalmat nem takarnak
piramisokat emelhetsz belőlük
s a mélyükben ott szunnyad majd
ezer évekig a szó: a mag**költők pusztája a Föld
világ-Hortobágy délibábja
remegve emlékezik a kivonulásra
s az élet által itthagytott lomokra
Serkenj fel kegyes nép
mosolyog az hajnal!**Békésben évente 2000 óra napsütés
de oly mélyre kell ásnod a kutat
hogy a folyók hordalékkúpjai alatt
megleljed tiszta vizű önmagad**mert hiába vonult ki az élet a költészetből
a kivilágos virradatig virrasztó szavak
a Jászol felé mutatják az utat
s a decemberi délibáb mögött
vakítón fellobog a szalmasárga Nap*

A 19. Győri Könyvszalon Alkotói Díját Mezey Katalin Kossuth- és József Attila-díjas író, költő és műfordító vehette át 2019. november 15-én, a Győri Nemzeti Színházban. Gratulálunk az alkotónak!

KONTRA FERENC

Boldog karácsony

– A színek villogásába belefájdul a fejem. Úgy fel vannak díszítve az emeletes családi házak... Biztosan újjgazdagok. Miért éppen erre megyünk?

– Mert itt módosabbak laknak, akik nem is éppen tisztességes módon gazdagodtak meg. De a gyerekeiket már jó iskolákba, egyetemekre küldik, sokan külföldről térnek haza.

– De amott is üvölt a *Last Christmas*, csak úgy visszhangzik tőle a környék. Semmi áhítat.

– Azért jöttünk ide.

– Tényleg itt nőttél fel?

– Akkor még nem is létezett ez az utca, csak erre felé épült tovább a város, nem is rendes város, csak annak nevezik. Kisváros, a régi központ a hátunk mögött van, azzal az egy szál régi fogadóval, ahol már ötszáz évvel ezelőtt is megálltak a kocsisok, a gazdáik kaptak szobát, ők pedig a pajtában aludtak.

– Persze, akkor még biztosan betlehemezték, ez pedig a Disneyland. Ezzel akarsz versenyezni?

– Nem versenyzünk semmivel, mert nincsenek vetélytársaink. Az énekhang még mindig közvetlenebb, meghatóbb, emberibb, mint ez a sok girlandos, villogós műanyag fenyő a kertekben.

– No meg dübörgő hangszórók, kirakva az erkélyekre. És majd odaállunk énekelni, ezek alá, és majd kikönyökölnek, és pénzt dobálnak nekünk...

– Lehet, hogy így lesz, mint régen. Akkor sem engedtek be. Vagy legalábbis nem mindenhova. Ezen nem kell megsértődni.

– De akkor is ünnep van, és engem sértene, ha becsengetnék, és be sem engednének.

– Ezt nem kockáztatjuk meg. Nem kopogtatunk, nem csengetünk be sehova. Ha mégis behívnak, akkor bemegyünk. És nem kalapozunk, nem tartjuk a markunkat. Megőrizzük a méltóságunkat. Az emberek megtalálják a módját, hogy adjanak, ha adakozni akarnak. Olyan ez, mint a gyónás, a bűneiket akarják maguk mögött hagyni, ahogyan a templomban, amikor kifelé menet dobnak valamennyit a perselybe. Ez nem jótékonyság, inkább lelkiismeret-furdalás kérdése.

– Vagy inkább összege. Mert lesz szerintem olyan hely, ahol nem lesznek ránk kíváncsiak.

– Mi házhoz megyünk, kivételesen, miért vagy ettől berezelve, hiszen utcai zenészek vagyunk, és ilyenkor nagyot lehet kaszálni, csak legyél egy kicsit kedvesebb.

– Jól van, akkor kérek egy cukorkát, és mehetünk.

– Haladjunk házról házra. Ebben a hidegben folyton elhangolódik még a harmonikám is, képzeld, ha gitáron kísérnék...

– Akár hamisan is játszhatunk. Észre sem vennék.

– De igen. Itt csend van. Vedd le a kabátod, belegyömöszölöm a hátzísákomba, és tedd fel az angyalszárnyakat.

– Meg fogok fagyni!

– Néha beengednek, ne félj, majd felmelegszünk. Csak ne igyál! Főleg forralt bort ne!

– Miért? Az legalább felmelegít...

– Ne kezdjük előlről ezt a vitát... Végig kell csinálnod, most megéri, valamiből élnünk kell.

– Akkor gyerünk, nem akarok már gondolkodni sem. Itt kezdjük. Csapj bele a *Fehér karácsonyba!*

– Hallod, mit kiabálnak? Hogy a *Kis karácsony, nagy karácsony* kell... Örülj neki, az a biztos pénz!

– Dedósok, itt óvodások vannak.

– Már kiabálnak a kölykök, hogy jön az angyal. Gyerünk, terítsd szét a hajad a válladon, legyél igazi angyal, tárd szét a karod, az aranylamé ruhád a szélben légiessé tesz, és gyönyörű leszel, szálljon a hangod!

– A te hangod nem hallom, hogy mikor lépek be.

– Akkor mögötted állok majd végig. Úgy jobban hallod a hangom, szólok, ha valami baj van, csak te fogod hallani. Énekelj a természetes énekhangodon, semmi frazírozás... Rendben lesz. Még egy dalt, kezd el, ne kérdezz, csak bátran nézz rájuk, hiszen nekik énekelisz, majd kísérek lassan.

– És milyen volt? Láttam, hogy a zsebedbe nyomtak egy csomó pénzt.

– Azért varrtam külön a télikabátomra ekkora zsebeket, tegyenek csak bele, amennyit akarnak, vagy amit akarnak. Ha almát meg szaloncukrot adnak, azt is el kell fogadni.

– Mennyit adtak?

– Ezt meg ne kérdezd még egyszer, a végén elszámolunk.

– Ragaszkodom hozzá, hogy külön kasszán maradjunk.

– A szemed láttára ürítem ki otthon a zsebeimet.

– Otthon? Nálad vagy nálam?

– Ne hisztizz, már itt vagyunk. Állj oda a kivilágított őzike mellé.

– Ez őzike? Olyan ormóttan drótállat, mint egy tehén. Onnan, az emeletről észre sem vesznek. Integessünk?

– Ne. Kezdjünk bele a *Santa Claus is Coming to Town*ba.

– Az nem is karácsonyi dal, nem is tudom végig a szövegét...

– A Mariah Carey-változat könnyű: „You better watch out, you better not cry...” A többi halandzsázod, ezek már olyan állapotban vannak, hogy mind-egy nekik.

– Gyerünk az ablak alá! Itt fogok ringatózni, hogy észrevegyenek.

– Ne legyél közönséges. Angyal legyél, ne kurva. Karácsony van.

– Kezdd el végre, utálom ezt a dalt.

– Már nyitják a teraszajtót, felnőttek, ez jó jel. Intenek, hogy menjünk a bejárati ajtóhoz. Gyorsan, essünk túl rajta, ez nem egy opera, negyed órára számíts, aztán elköszönnek vagy kihajítanak. Legalább meleg van bent. Ott könnyebben felengedsz, menni fog, ezek értékelik az angol karácsonyi dalokat, azok neked jól mennek, és szép a hangod ma este. Csak rám figyelj, ne törődj vele, hogy ők mit csinálnak. Igyanak csak, ezek whiskys poharak, ne törődj azokkal, akik közben egymással beszélgetnek. Vándorokat beengedni ezen az estén presztízskérdés a házigazdának a vendégei előtt, fizet is a végén, mint a köles. Meg akar hívni bennünket a hidegtálás asztalhoz a hallba. Ennél valamit?

– Talán egy kis gyümölcsöt, fűgét, de kikanalizálnám az ananásztalat is.

– Annyi időnk nincsen.

– A mosdóba kell mennem.

– Itt nem alkalmas, már fizettek.

– Most meg hova értünk? Ez meg miféle ház? Átmászunk a falon? Akkor adj előbb egy cukorkát!

– Van ipari kamera, elé állunk, és nekikezdesz az *Ó szép fenyő*nek. Azonnal tudni fogják, hogy miért jöttünk.

– Rendben, ezek cikinek tartják a betlehemezést, *A kis Jézus megszületett* már értelmetlen egy ilyen közönség előtt. Nem engednek be bennünket a nagykapun sem.

– De igen, lassan elhúzzák a rácsot.

– Micsoda villa! Most megy a tűzijáték, ezzel akarsz versenyre kelni?

– Már harmadszor mondom, hogy az emberi hang nem megy ki a divatból.

– Nyílik a bejárati ajtó. Ezen befér a szárnyam...

– Akkor indulj lassan, méltóságteljesen fel a lépcsőn, vokálozom mögötted, ettől megjön a kedvük. Veled együtt fognak énekelni, mert ezt mindenki ismeri. Hallod, ismerik, akkor induljon a zenei kíséret. Ne legyenek előítéleteid, sosem tudhatod, kik nyitnak ajtót.

– De lement a harmadik ének is, és az ajtó bezárult mögöttünk. Itt állunk ebben a rácsos börtönudvarban...

– Nem kínálnak semmivel. Jönnek kifelé. Húzzunk innen!

– De merre? Ez a pasas rám tapadt, fogdossa a fenekem. Ebenezer Scrooge a neve, azt mondja, és rám parancsolt, hogy azt énekeljem: *Kupiban szült engem az anyám*...

– Akkor ismételd ezt hangosabban, biztosan a közelben van a felesége is, biztosan meghallja, ez családi összejövetel.

– Ezek a disznók csak röhögnek.

– Jól van, akkor mindjárt megtudják, milyen az ünnep!

– Úristen, most nekimesz annak a hatalmas fenőnek?

– Persze. Csak fogd addig a harmonikámat. Összetörnek a díszek, egymásba vágják a villogó lámpák zsinórijai, és rövidzárlatot okoznak, lesz itt rumli akkora, hogy csak... és onnantól megmondom nekik, hogyan legyen...

– Vigyázz, fogott egy hólapátot!

– Jól van, ezzel is megvolnánk. Mindenki gyengének gondolja az utcai zenészt, le is köpheti, de ha a zenész begurul, akkor benyújtja a számlát.

– Szóval megmondtad, mennyi?

– Meg. Azt is, hogy megy a levesbe az egész csilivili biztonsági rendszerük is, ha a digitális kapcsolóba nyomom a csavarhúzómat. Milyen jól jön most a harmonikahangolóm!

– Reszketek. Adj még egy cukorkát.

– A következő hely nyugisabb lesz, meglátod, őket véletlenül ismerem. Velük talán meg is innék egy tojáslikórt, ők még emlékeznek a hagyományokra.

– Mi legyen a repertoár?

– Mit szeretnél?

– „Glória zeng Betlehem mezején, éjet elúzi menyeyei fény; angyali rendek hirdetik őt, az egyedül szent Üdvözítőt.”

– Mintha valami metál lenne, úgy fogjuk énekelni ketten, ismerem őket, ezzel feldobjuk az ünnepüket.

– Utálom, ha kérdezgetnek. Ha megint megkérdezik, hogy a lányod vagyok-e, akkor megnézhetik magukat!

– Igaz, jobb a távolságtartás, előadjuk a műsort, és megyünk, mint az idegenek.

– Nem az én barátaim voltak. Zavart is, ahogy néztek. Adj egy cukorkát.

– Sok lesz. Nem adok. Máris megérkeztünk.

– Fáj a fejem, a hirtelen hideg és meleg az agyamban megy, és a hangszálaim is elmennek, már nagyon karcos a hangom, így nem jutunk el az utca végére.

– Valami egyszerűt énekelj ezután: *Christmas Lights, Driving Home for Christmas*, ilyeneket.

– Játssz hosszabban az átvezetésekkel, akkor pihentetem egy kicsit közben a hangszálaimat.

– Nézd, itt semmi dísz, karácsonyfát sem látok, pedig azt mindig ki szokták világítani.

– Ne menjünk ide. Ez olyan, mint a Bates Motel.

– Szerintem is hátborzongató, de egy öregasszony áll az ajtóban a viharlámpával. Nem fog bántani. Menj oda hozzá!

– Csak annyit mondott, hogy köszönöm, aranyoskám, szépen énekeltél, és az én kezembe nyomta a pénzt.

– Add ide!

– Egy cukorkáért odaadom.

– Itt van.

– Megjött a kedvem. Gyerünk tovább.

– Ez egy rendes ház gyerekekkel, látod a szánkókat a falnak támasztva? Hóemberük van, nem műfenyők. Valami gyerekdal illene ide.

– Akkor az lesz, húzd rá!

– Már szaladnak is a kölykök, a megérzéseink nem is olyan rosszak. A türelmük úgysem tart sokáig. A tenyerükben a hógolyó! Gyerünk, már teljesen meggémberedtek az ujjaim, nem engednek be, és nem tudok felmelegedni.

– Akkor megyünk tovább.

– Nem megyünk. Nincs több ház.

– De van! Én vagyok az angyal, te pedig a szolgálóm, aki kísér.

– Nincs ott semmi, veszélyes a hóban, a sötétben, az ismeretlenben! Én sem tudom kiismerni magam erre felé.

– Adj még egy cukorkát! Elolvad a számban ezzel a maréknyi hóval.

– Nagyon sok lesz, azt már nem bírnád.

– Ne félsz engem!

– Nem megyek utánad. Hallod?

– Itt csillárok lógnak, végre egy fényes teremben énekelhetek, ahol pillangók szállnak, és a plafonról hosszú hintákon hattyúk ringnak. Végre eljön Lo-hengrin, siklik a hattyúval a vízen, eljön minden ünnepen, és a kristályfény, az illatok végre beborítanak, ahogyan álmodtam. Mert mindenki megérzi a közeldét annak, ami a végén várja. És jobb lesz, sokkal szebb lesz, mint amilyennek valaha is képzelte...

Kakaskórus

DOBOZI ESZTER

Régi karácsonyok

*Azt a barackpiros abroszt
nem állhatta sosem,
látni sem akarta,
hiába mondtuk mi,
ahányan csak voltunk,
ez nem az a piros,
ez nem az a vörös...
Végül csikokra szabdalva
kamránk polcait óvja a portól.
Olykor ma is zavarba ejt,
ha korallszín kabátkám
kedvem támad magamra venni...
Emlékszem
egy karácsonytáji látogatásra
egy majdnem baráti családnál,
apánk s anyánk suttogva beszéltek
utána elképedésük tárgyát,
merthogy a fa csúcsán
még a csillag is vörösben izzott,
nálunk pedig a szaloncukor is
csak fehér papírban díszelgetett,
esetleg valamely pasztell színben.
Most, hogy látom
ezeket a kényszeredett
kül- és beltéri jeleneteket,
ahogy látom jelképeiket
pólókon s egyebütt,
elismerem, hogy rég halott
apánké az igazság,
ő tudta jól, hogy még mindig
itt lesznek közöttünk...*

LŐRINCZ P. GABRIELLA

Hallod, öreg, angyal szól!

Én láttam a Jézuskát! Kiabálva rohantam be a házba, az udvaron ropogott a lábam alatt a friss hó, az arcomat pirosra csípte a decemberi fagy, a hógolyózástól csupa víz volt a sapka alól kibúvó hajam. Hogy mit láthattam, el sem tudom képzelni, de az érzés, hogy az a valami, ami szép és fényes és hatalmas, a türelmetlen gyermekszívemet annyira megdobogtatta, hogy elképzeltem, milyen lehet, ha jön Jézuska. Bár tudtam, hogy ő a Betlehemben született kicsiny gyermek, aki jászolban fekszik, azt is tudtam, hogy ez ugyanaz a Jézus, aki Húsvétkor feltámadt, valóban! Mégis el kellett, hogy képzeljem, hogy jön, hogy végigjön a hófödte utcánkon, hogy minden házba visz ajándékot, nekem is hoz, hiszen szófogadó voltam, áll a karácsonyfa, bár szerényebb, mint néhány ismerősöm fája, és megdézsmáltam a szépre csomagolt cukorkát, de nagyon várom Őt. Azt tudtam, hogy a Mikulás szánnal jár, hogy megrázza a hosszú szakállát, és hull a hó, hogy a krampuszok virgácsot hoznak, Mikulás pedig gyümölcsöt és édességet. De Jézuska más. Ő szegényes körülmények között születik, azt énekeljük, hogy ő az Isten Fia, és Őt ünnepeljük majd Húsvétkor, tehát már fel kellett nőnie, nem is értettem, hogy miért hívják Jézuskának, de nem is érdekelt, csak az, hogy nagy fényességes varázslattal jön már, és hozza az ajándékot. És jött. Sohasem akkor, amikor vártam, nem jött addig, amíg el nem aludtam, soha nem láttam, soha nem mondhattam neki verset, mint a Mikulásnak, egészen másfajta várakozás volt ez, és másfajta ünnep, mint bármelyik.

December 15-én vágtuk le a disznót, minden évben, akkor kezdődött a karácsonyi készülődés. Az adventi vasárnapoknak messze nem kerítettünk akkora feneket, mint mostanában szokás. Füstre került a sonka és a kolbász, a disznóvágás pedig felért egy családi ünnepséggel, hiszen nemcsak a szűk család volt jelen az eseményen, hanem a távolabbi rokonok is jöttek segíteni. Ilyenkor már tudtuk, hogy közeleg az ünnep. Nem volt sem a közeli, sem a távoli ismerőseink vagy rokonaink között vegetáriánus (valójában nem is hallottam a szót sem), senki nem volt érzékeny a lisztre vagy a tejre. Azon dolgozott a család, hogy Karácsonyra minél több húsból készült étel ke-

rüljön az asztalra, és finomabbnál finomabb sütemények, kalácsok. A tepertős pogácsa illatát még ma is érzem, ha eszembe jutnak a régi Karácsonyok. Ahogyan hallom: „Hallod, Öreg, angyal szól!” Mert akkor még járták a betlehemezők a házakat. Bejöttek, maszkot és jelmezt viselve, vígan adták elő a betlehemi műsort, amelynek végén, amikor a Kisjézust ajándékozták, amikor énekeltek, mindenkinek könny szökött a szemébe. Hogy ennek mi lehet az oka, nem tudom megmondani, maga a hangulat talán, vagy a valós isteni ajándék? Ki tudhatja, hiszen azok közül, akikkel akkor átéltem ezeket a pillanatokot, már senki sem él. Amikor a betlehemes vidám társaság elvonult, lassan érkeztek a közeli rokonok, jöttek kántálni. Nyitva volt a kiskapu, nem kellett csöngetni, sem előre telefonálni, vagy sms-t írni. Jöttek, s ahogyan beléptek a házba, már hangzott is a *Mennyből az angyal*, s a *Leszállt az ég dicső Királya*. Tőlük tanultam, belenőttem ebbe a hagyományba. A felnőttek asztalhoz ültek, a gyermekeknek hokedli szolgált asztalként, körülötte sámlival, az volt a mi asztalunk, amihez szinte le sem ültünk, mert ki akar enni, még a sok finom falat sem tántorított el a várakozás gondolatától, hiszen ajándékot kapunk. Hallgattam a történeteket, amint a felnőttek felidéztek a régi dolgokat, nosztalgiáztak a régi karácsonyokról, s ők is elmondták, hogy a régi világ jobb volt, még ha szegényebb is. Hallottam a lágerről, a fogságba esett rokonokról, s így Trianonról, meg arról, hogy milyen volt a *csehek alatt*, vagy a *magyarok alatt* a Trianon utáni időszakban. Titkokat meséltek ilyenkor, nem vágtak egymás szavába, főleg, ha az idősebb beszélt, és senki nem nyomkodta a mobiltelefonját, hogy idegeneket köszöntsen. Nem nevezték annak, mégis a szeretet ünnepe volt az ilyen közös Karácsony. Nem beszéltek a szeretetről, nem volt egyházi vonatkozása az ünnepnek, bár Istenben hívő emberek voltak, de a családról szólt minden, s talán épp emiatt az Istenről, csak úgy, kimondatlanul. Miközben tanultuk, hogy hogyan kell felnőttnek lenni, elmeséltük egymásnak, hogy milyen ajándékot szeretnénk, hogy írtunk levelet a Jézuskának, ahogyan a Mikulásnak is azelőtt, és elvitte, úgyhogy biztos már az ajándék. És meséltünk arról is, hogy milyen élmény díszíteni a karácsonyfát, hogy hány darab üveggömb tört össze, és ki tudja még, miféle gyermektitkot mondtunk akkor el, amíg fáradtságunkat látva, valamelyik felnőtt ágyba nem parancsolt minket. A távolabbról érkezett unokatestvérek ilyenkor nálunk aludtak, ez külön emelte

„Volt egy egy öregapó...” – Bartók Béla emlékére

a hangulatot, hiszen olyasmi volt, mint manapság egy pizsamaparti, csak mi nem becéztük. Sokáig beszélgettünk még ilyenkor lefekvés után, mindig volt mondandónk, mindig kíváncsiak voltunk egymásra, és nem zavart az elalvásban, hogy a felnőttek a kántálást hátrahagyva, a finom házi bor hatására magyar nótát dalolnak. Néha nagy nevetésbe, néha sírásba hajlott egy ilyen beszélgetés, de az álmainkat ez már nem zavarta.

Én, aki soha nem tartoztam a korán kelők közé, Karácsony reggelén már reggel hatkor talpon voltam. Nem ásítottam, nem reggeliztem, az arcomat sem mostam meg, hanem rohantam egyből a fához, mert alatta volt az ajándék. Volt rajzfüzet, színesceruzacsomag, vastag pulóver, édesség, és volt, mindig volt ott mandarin is. A legfinomabb mandarin, amit életemben kóstoltam. Különleges, hiszen csak olyan gyümölcsöt ettem egész évben, ami a kertünk fáin megtermett. A család minden tagjának megmutattam minden egyes ajándékot. A ceruzákkal a rajzfüzetbe azonnal téli tájat és karácsonyfát rajzoltam és ajándékokat. A rózsaszín és a halványkék volt a kedvenc színem a ceruzakészletben, az alapsomagokban ugyanis ezek nem voltak benne, s különlegesnek éreztem magam attól, hogy van nekem ilyen. Miután a család minden tagja látta a csodáimat és a rajzaimat, már rohantam is az utcára, hogy megnézzem, az utcabeli gyerekek közül vannak-e már odakint.

És voltak, mindig volt valaki, aki csúszkált a jégen, aki szánkót húzott, vagy megdobált valakit hógolyóval, vagy aki épp földre huppanva nevetett. Együtt neveltünk aztán, és óriási hóembereket építettünk, répa orral és széndarabokból rakott szemekkel. Elmeséltük, hogy mit kaptunk, megmutattuk a kincseinket, dicsekedtünk, ahogyan csak egy gyermek tud. És ezután kezdődhetett csak igazán a téli szünet, mert megtörtént a varázslat, feltöltődtünk misztériummal, s egy egész évünk volt kitalálni, hogy mit szeretnénk majd a következő Karácsonykor ajándékba kapni a Jézuskától. Ma, ha erről mesélek a gyermekeimnek, tátott szájjal, kuncogva hallgatják, mint egy mesét, hogy miként történt az én gyermekkoromban. Nem tudják, hogy milyen is lehetett a szalonpapír, amelybe néha kockacukor, néha kockára vágott kenyérdarab került, és néha ugyanaz a szaloncukor volt évekig a fára aggatva. Ahogyan azt sem tudják elképzelni, hogy évente csak egyszer lehetett mandarint enni, hogy nagy volt a család, mégis elfértünk, hogy hétfőn adásszünet volt a tévében, de ez senkit sem zavart. Kántálók és betlehemesek már csak néhány kisfaluban járnak, a kapukat mindenki zárja, hiszen legalább ünnepkor pihenni akarnak az emberek.

A tepertős pogácsa és a beigli ma is épp olyan illatos, mint akkor volt, és ha van családtag, akivel beszélhetünk a régi ünnepekről, akkor mindenünk megvan.

VÉGH ATTILA

Ajtó

*A szeretet nevű teremben
szemembe vág a sötét.
Menekülnék, de itt rekedtem.
Rád csapom egy ajtó képzetét.
Így szeretnek minket a szellemek.
Kiszellőztetjük a tudónk,
és mondjuk, mondjuk a holt verseket,
mert hazudni nincs már időnk,
annyi szavunk volt elhallgatás,
a súly szívébe merült annyi nap,
de őrzött Nietzsche, Ady, Cseh Tamás;
halálunkból egy sugár majd kicsap,
és rázárja egy ajtó képzetét
az itt maradt kompániára.
Ők hallgatják a kozmikus térzenét,
aztán elmennek inkább az Operába.*

Nyomok

*Egy metafizikus krimiben
kutatok bizonyíték után.
Lassanként előtűnnek a nyomok,
de mielőtt bármilyen eredményre jutnék,
föliszsa mindet a jövő.
A megtörtént tett a világ közepén.
A fájdalom légzőgyökerei elszakadtak.
De a fölfejthetetlen nyomok sora
kiad egy hívősebb, nagyobb nyomot:
lassan földereeng, merre ment az óriás,
leszegett fejjel átrappol életünkön,
megy haza, az érthetetlenbe,
minden lépte a halál pecsétje,
barlangja minden emberi szív.*

GYÖRGY ATTILA
Vannak vidékek

Vannak vidékek, ahogyan ezt egy nagy költő mondta. Vannak vidékek, ahol szeretik a Karácsonyt.

Például a Székelyföld is ilyen. Tél, zimankó, fűjtató lovak húzta szán, töltött káposzta, meghitt család, éjféli mise, idilli kép. Bodros füstök a kéményből a hegyek között, és felcsendül a *Mennyből az angyal*.

Na, ez nálam nem így volt.

Eleinte még igen. Utána is, de soha nem éreztem ünnepnek, inkább tehernek a Karácsonyt. Pedig katolikusként: az kellene legyen. Hát ezzel a „kellene” szóval van baj.

Gyerekkoromban, a Gyimesekben még tényleg jött, jövőgetett az angyal. Hozott Ő fenyőfát, ajándékot, szaloncukrot. Sapkát és zoknit, többnyire praktikus ajándékokat, amire amúgy is szükség volt. Úgy hat-hétéves lehettem, amikor a konyhaablakon keresztül meglestem az angyalt: éppen a fát díszítette Apám és Anyám.

Olyan nagy trauma nem ért, bementem a tisztaszobába, nevettek, én is nevettem, és együtt díszítettük fel a fát. Azóta is utálok karácsonyfát „rakni”.

Aztán jöttek a társadalmi elvárások, amivel most, öregedő fejjel teljesen egyetértek, de akkoriban anyyira nem volt jó móka. Három kilométert kellett gyalogolni a templomig a karácsonyi misére, ugyanannyit vissza, csikorgó hó a láb alatt: filmen nagyon szép, a valóságban nem. A miséről a tömjén illatára emlékezem, és arra, ahogyan egymást bökdöstük a pad alatt cimboráimmal: mégis mi az, hogy „Szentkecske Pál apostol könyvéből”?! Szegényes humorunk volt.

Aztán hazamentünk, és itt jött a Szenteste legszebb része. Mielőtt éjfélkor az asztalhoz ültünk volna, kimentünk, és „elláttuk” az állatokat. Ez kijárt nekik, simogatással együtt, a tehénnek, disznónak, a kutyának, a macskának, a tyúkoknak.

Aztán kézmosás, ünnepi asztal, a férfiak a végére berúgtak, még én is kaptam egy pohár bort, hadd vigyorogjak az asztal legvégén, és érezzem férfinek magam.

Úgy harmincéves lehettem, amikor ugyanúgy az asztal végén észrevettem: tényleg én vagyok a férfi a családban. Apám bort töltött nekem, mint a régi slágerben, és különösebb ceremónia nélkül hirtelen trón lett abból az asztalvégi hokedliből.

Aztán többnyire harmadnapra disznót vágunk, na, az volt az igazi ünnep. Annak már volt íze, zamata, szakralitása, ott valami felszakadt a régi korokból, kézzelfoghatóvá vált az Élet, ott nem kellett unalmas ajándékokat adni, és folyamatosan mosolyogni: az Élet ajándékozott meg bennünket.

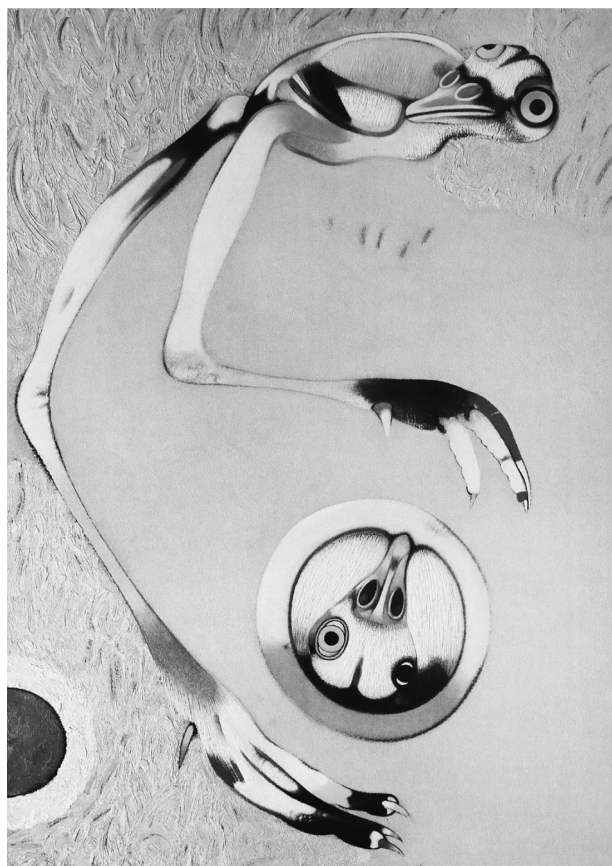
Számomra a Karácsony, éppen ezért, pogány módon, a káposztasléleves, a friss, még testmeleg húsgombóccal, velővel, a nyers, férfias társalgás, és az asszonyok duruzsolása a konyhából. Mert ők nem ültek le a férfiak közé. És jó volt ez így.

Aztán ez is elmúlt. Az igazi ünnep számomra, a bensőséges, lelki tartalom a Húsvét volt. Ma is az. Valahogy közelebb áll a szívemhez a feltámadás, mint a születés, noha a kettő ugyanaz.

Karácsony közeleg. Ismét hazamegyek, Gyimesközéplektra, leülök jó apám kihűlt helyére, és nyolc évtizedet megélt jó anyám elébem teszi a töltött káposztát. Füstölt oldalassal, ahogyan illik. Család, feleség, anya, nővér. És néhány hozzátartozó.

Egészségünkre. Koccintunk, és bár kicsit művi már ez az egész, de egy pillanatra szent csend terül a terített asztal fölé.

Mégiscsak megszületett...

Fészeklépő

HORVÁTH VERONIKA

Sajátos nevelési igény

*Hazudni tanultam meg legkorábban,
szavakat mondani bögés helyett.
Az emberi arcra mosollyal felelni.
(Csipkedhet, fogdoshat – a kedvesség
nem fáj.) Jó napot kívánni dögölj meg
helyett, büdös néniknek pusztit adni,
szépen kérni, igennel felelni.
Csak egyszer engednétek meg,
hogy ne válaszoljak. Hallanátok,
hogy üvölt a csöndem.*

Hullámlovasok

*Nem nézünk dokumentumfilmet a ruandai népirtásról.
Inkább szégyenkezve betöltjük a Kacsameséket, és
arra gondolunk, egyszer eljőhet egy este, mikor
megengedjük magunknak az együttérzést,
és azt mondjuk: az én ügyem!
Így szörfözünk hírről hírre.
Így fulladunk meg.*

Szenteltvíz

*Múszak után a sarki kiskocsmában
issza a sört, habos a szakálla.
Sosem tudom, mit, hogyan kavar fel,
lesújt-e, vagy felemel éppen.
Szenttelenül igazságos:
nem szeret jobban, mint bárki mást.*

*Öngyújtóval játszik – tűzvész támad.
Lángoló álmokból menekülök –
mellém ül a buszon. Kenyeret vennék –
vonalkód-leolvasóval áll a pénztár túloldalán.
Mindenütt megtalálom. Ő nem keres.
Sosem hittem benne, mégis tagadom.*

LAJTOS NÓRA

*Ecce corpus**tágulási szakasz*

*verset vajúdik minden,
ami terhes, gondolatburkot
repszert egy kinrím, az üres
word-lapon egyszer csak
eltűnik a méhszáj –*

kitolási szakasz

*az első szófoszlányok
mint tolófáj(l)ások sejlének
fel: nyögni szabad, kitolni
a magzatmázás szöveget
a gátmetszés aranypontján:
ecce corpus*

lepényi szakasz

*világnak világa, méhlepény
virága szirmait kibontja,
a köldökzsinórerekben,
mint egy rossz balladában,
megszűnik a pulzálás,
nyomdafestékes magzataburok
csusszan ki, porhüvelynyi vers,
tűpontos disztichonok*

BERTA ZSOLT

Kutyafuttató – Kán

Kán igazi otthonban, rendes családban nőtt fel, meg-nősült, gyerekei születtek, fontos munkája, szar fizetése, semmibe vett emberi jogai lettek, szóval minde-ami jár az embereknek. Olyan szomorúan, elesetten és alázatosan ült ott hátul a kutyafuttató padján, a nagy szatyrai között, mint egy kocsiból kivágott kutya az út szélén. A haja hosszú, dús és ősz volt, a szája fölött és két oldalán a bajusza vastag folyóként ömlött a szintén fehér szakálltengerbe. A bőre barna, cserzett, mint minden szabadban élő emberé, a szemei mongolosan szűkek a szintén dús és fehér szemöldök alatt, és mindez együtt tette Kánná. Nem éppen büszke, nagyhatalmú, könyörtelen, keleti hadúr, de a fazonja olyan volt akkor. Most már jól borotvált, láttad. Kicsi és vékony is, mint a keleti népek. A kutyák nagyon komálják. Úgy lesik a szavát, úgy ülnek körülötte, és bámulják, mintha varázsereje lenne. Első találkozásunkkor azt hittem, a szaga miatt, ami rám is varázserővel hatott, de épp ellenkező irányú mozgást váltott ki belőlem, mint a kutyákból. Kán az arcomba pillantott, ő maga is hátrált, és azt mondta zavartan:

– Elnézést, elég rég volt alkalmam fürdeni.

Jó pár napja ott tanyázott már a magas ráccsal körbekerített kutyafuttató padján, a Fogaskerekű és a Kosárcsarnok között. Mondom neki szintén zavartan, hogy:

– Semmi baj.

És elengedtem Pöttöm két hétre rám bízott kutyáját, Suba utódját.

Egyenesen Kánhoz kocogott, és alaposan megszaglászta. Aztán vitt neki egy botot, letette a lába elé, és vigyorgva nógatta, hogy dobja el. Kán felvette, elhajította. Négy-öt kutya is ugrott, és kisebb marakodásba kezdtek a botért. Kihasználtam az alkalmat, hogy nem engem csesztet az eb a botozással, gyorsan leültem egy jóval arrébb lévő padra, magam is fogtam egy botot, és elkezdtem lekaparni a cipőmről a kutyaszart, ami guanóként borította a környéket. Közben Eichner bácsi emlékének is adóztam azzal, hogy csendben morogva szitkokkal halmoztam el azokat, akik nem szedik össze a dögjeik után.

A novella a szerző kiadónk gondozásában hamarosan megjelenő kötetében, a *Szomjas Szűz*ben szerepel.

Kán azon a tavaszon tanyát vert a kutyafuttatón. Ideális helynek bizonyult számára, főleg mert a Majornak ezt a részét ritkábban látogatták a közteresekek és a zsaruk. A kutyások megszokták Kánt. Akiben a kutya ilyen látványosan megbízik, abban a gazdája is.

Óvatos távolságból eldumáltunk vele, lassan megismertük az életét, miként került utcára, gazdasági válság, munkanélküliség, jelzálog devizahitelben, tetű bank, görény kormány, párkapcsolati válság, satöbbi.

Egy kétméteres csaj, aki a pulijával járt le, és valamikor kosarazott, elintézte neki, hogy bejárhasson a kosárcsarnok vizesblokkjába zuhanyozni és mosni. Attól kezdve sokkal könnyebb volt Kánnal beszélgetni. Alig néhány nap elteltével már olyasmi érzés alakult ki bennem, hogy a kutyafuttató tulajdonképpen Kán otthona, legalábbis előjogai vannak ott velünk szemben. Egy alkalommal, ahogy nyitottam a kaput, és köszöntem neki, önkéntelenül hozzátettem:

– Elnézést, nem zavarom?

És ő a legnagyobb természetességgel válaszolta:

– Nem, nem, jöjjön csak be!

Még egy kávéval is megkínált, amit akkor még nem fogadtam el. Kitette a padra a denszeses forralóját, bádögbojgrét tett rá, vizet melegített, és három az egyben kávént öntött bele. Aztán kibökte, hogy ő tudja ám, hogy engem Cseke Andrásnak hívnak, mert a Vajdahunyad utcai melegedőben, ahova el nem adott könyveket hordanak karitatíve, olvasta a regényemet, és abban ott virít az orcám is a hátsó fülön. És hogy nem is rossz írás. Zavarba jövök, ha ez szóba kerül, akár dicsérik, akár herótozzák az írásaimat. De ha már a hiúságomat ilyenformán meglegyezgette, végül elfogadtam azt a kávént.

Kán is megszokott bennünket. Kezdeti, szinte alázatosan udvarias tartózkodása – amely nyilván abbéli félelméből fakadt, hogy elzavarjuk vagy elvitetjük onnan – hamarosan felengedett, és remek beszélgetőpartnernek bizonyult. Jó sztorikat tudott, egészen eredeti meglátásai voltak, a vicein pedig napokig lehetett röhögni.

Élete első felében gazdasági elemzőként dolgozott, kicsit tőzsdézett is, nem is ment neki rosszul, aztán egyszer csak elege lett az egészből, és hegedűvonókészítőnek állt. Ötödannyi pénzért, mint korábban. Pár évre rá némi kölcsönből saját műhelyt nyitott, aztán jött a gazdasági válság, és elűszott minden, csak az adósság nem, amit a bank ügyesen megduplázott, a házat elvette, és közölte, hogy még a műhely

árával tartozik. Dióhéjban a klasszikus történet. Amikor viccet mesélt, akkor is földöntúli szomorúság áradt a szeméből, olyan ember mélységes bánata, aki egykor boldog volt, aki pontosan tudatában van, mit veszített el, mit nélkülöz.

Egy idő után természetessé vált, hogy aki épp lent van a kutyások közül, és nem siet nagyon, az vigyáz Kán szatyraira, amíg ő elugrik ide-oda. A nyugdíjfosztóba, koldulni a Kalefra, meglesni az asszonyt vagy a gyerekeket, ilyesmik. Kán meg őrizte a kutyákat, amíg a gazdáik elugrottak bevásárolni, vagy a gyerekéért az oviba.

Pöttöm közben hazajött, mégis, ahogy előtte, gyakran lementem vele kutyát sétáltatni. Illetve sokszor továbbra is Pöttöm nélkül, mert akkor még az elején voltam ennek az írásnak, és elhittem magammal, hogy ebből fogok élni. Így aztán baromira ráértem, amit a tisztelt barátaim simán és skrupulusok nélkül kihasználtak.

Jár a futtatóra egy férfi is a két labradorjával, szerintem általánosban iskolatársunk volt, de nem emlékszünk a nevére, ő meg valamiért úgy tesz, mintha nem ismerne minket. A lényeg, hogy ez a krapek becsajozott, de a csaj nem bírja a kutyákat. Békásmegyeren lakik, a hapsi oda jár hozzá éjszakára, de reggelente korán rohanhat haza a két kutyát megsétáltatni. Eléggé nehezített szerelem az ilyen. Elpanaszolta mindezt Kánnak, aki azt mondta neki, hogy pont ott, Békásmegyert mellett van egy kutyaiskola. Remek hely, ő is oda hordta azelőtt a kutyáját a fiával, agility meg minden. És hogy ott kutyapanzió is működik, a hapsi adja be oda éjszakára a két labradort, és akkor reggel addig búghat a babájával, ameddig csak akar. A hapsi megörült az ideának. Én meg mondtam Kánnak (akkor már haverok voltunk), hogy te mekkora marha vagy, Kán, hát itt dekolsz éjjel-nappal egy kutyafuttatóban, miért nem vállaltad el te, az a két kutya is imád téged, te meg a Kalefon tarhalsz, hogy ne halj éhen, jézusom, gazdasági elemző, már értem, miért ekkora a baj ebben az országban. Erre Kán azt felelte, ő ilyet nem mond, örül, hogy egyáltalán megtűrik itt.

Nekem viszont nem kellett ilyen szemérmesnek lennem, tehát amikor a hapsi elpanaszolta, hogy a kutyapanzióban hat rugó egy éjszaka per kutya, és neki ugye kettő van, az tizenkettő, azonnal felvettem neki, hogy a fele összegért bizza rá Kánra a két dögöt. Hökkenten nézett rám, de közben szinte láttam a szemén, amint a fejében világosság gyűl, és derűs szín-

be öltöztet odabent mindent. Nem habozott, azonnal Kán padjához rongyolt, és már aznap estére megkötött az üzlet. Lehozta a két kutyát, tálakkal, kutyatáppal, két palack vízzel, meg egy sípoló gumisüdisznoval, aztán boldogan távozott. A két kutya utána se nézett, már törleszkedtek Kán koszos nadrágszárához, és farkcsóválva, vibrálva készültek a játékra. Másnap délelőtt elégedetten távoztak. És elégedett volt a hapsi is, Kán is. Sőt, én is roppant elégedett voltam mint ötletgazda.

Pár nap múlva megfogalmaztam egy szórólapot, Konrádnál kinyomtattam belőle száz darabot, gondoltam, kiragasztom őket a környéken, hadd keresen Kán egy kis pénzt. De amikor leállítottam hozzá nagy lelkesen az újabb ötletemmel, már hat kutyát terelgetett, fegyelmezett ott, és kissé gondterhelten közölte, hogy úgy tűnik, az üzlet már így is sínen van, és megkér, ne marketingeljek, mert úgy érzi, a kapacitása véges. A szórólapokat kidobtam a kukába.

Kezdetben csak egy-egy éjszakára hagyták ott a kutyákat, és ez alighanem így is maradt volna, ha Kán megelégszik a hely felszereltségével. Illetve felszereltségével. De Kánt nem olyan fából faragták. Már rendesen bemelegedett a tavasz, tehát először friss vízről gondoskodott. A kosárcsarnok kertjéből áthúzott egy kerti slagot, a végén elzárható szórófejjel. Aztán kukát hozott, belevaló szemeteszákokkal, a kutyaszart és a szemetet összegyűjtendő. Egy esős éjszaka után vett egy kutyaházat, a legnagyobb típust valami barkácsáruházban, aztán még egyet, és még egyet. El nem tudod képzelni, mennyi kutya befér egy ilyen ölba. Önként. Sokkal több, mint szeretnénk. Ennél a pontnál figyelmeztettem Kánt, hogy ne cseszse el a pénzt, amit végre keres. Ismét gondterhelten pillantott rám.

A kutyafuttató képe alaposan megváltozott. A hátsó kerítésnél a három kutyaház raklapokon állt, előttük vizes és kajás edények, itt-ott műanyag kádak és lavórok, amolyan pancsolók tele vízzel, szétszórva bőrcsontok, labdák, gumicsirkék, egy zárható tetejű műanyag hordóban a száraztáp, a másik sarokban kuka, lapát és lombgereblye.

Kán a kerítésen kívül, a Fogaskerekű, a kosárcsarnok és az úttest határolta területen is kétnaponként összeszedte a kutyaszart. Végre nem kellett a fekáliában gázolni. Még láncot, lakatot is vett, hogy a kaput be tudja zárni, amíg átugrik a csarnokba szlozira, vagy akárhová, és közben valami troll csak úgy heccből vagy rosszindulatból ki ne engedje, vagy el ne lopja a kutyákat.

De nemcsak a kutyafuttató változott meg, hanem Kán is. Új viharkabátot, új bakancsot vásárolt magának, a gönceit mosodába hordta. A haját, szakállát is megnyíratta. Esőben a dögök a kutyaházak fedezékéből vigyorogva lógatták a nyelvüket, Kán meg az új esőkabátjában, zsebre dugott kézzel, arcába húzott kapucniban ült a padján, vagy sétálgatott kerítéstől kerítésig.

Kitaláltam, hogy nekiadom a sátram, de aztán azt gondoltam, hogy az a táborozásra való, kétszemélyes kutyáól nem megfelelő tartós használatra. Oké, valójában sajnáltam odaadni, nagyon jó kis sátor, az a levegőbe dobós fajta, ami magától kinyílik, csak a cövekeket kell utólag levern, de az se fontos, ha nem fúj a szél. Nagyon jó szolgálatot tett nekem már sokszor, nem szívesen váltam volna meg tőle, na. De azt tudtam, hogy ő nem fog magának sátrat vásárolni, mert mint mondta, örül, hogy megtűrik ott, pláne most, hogy pénzt keres, és nem akarja túlfeszíteni a húrt olyan látványos luxussal, mint például hogy nem ázik ronggyá, ha esik. Így kölcsönkértem Konrád szupertudományos, kétfülkés, előteres kempingsátrát, a kempingasztalával és székeivel együtt. Ta-

lán, ha kétszer használta, mert ő mindig, mindenhol szállodákban nyaral. Gyanakodva méregetett. Azt kérdi:

– Minek az neked? Mindig azt mondtad, hogy konformista buziság.

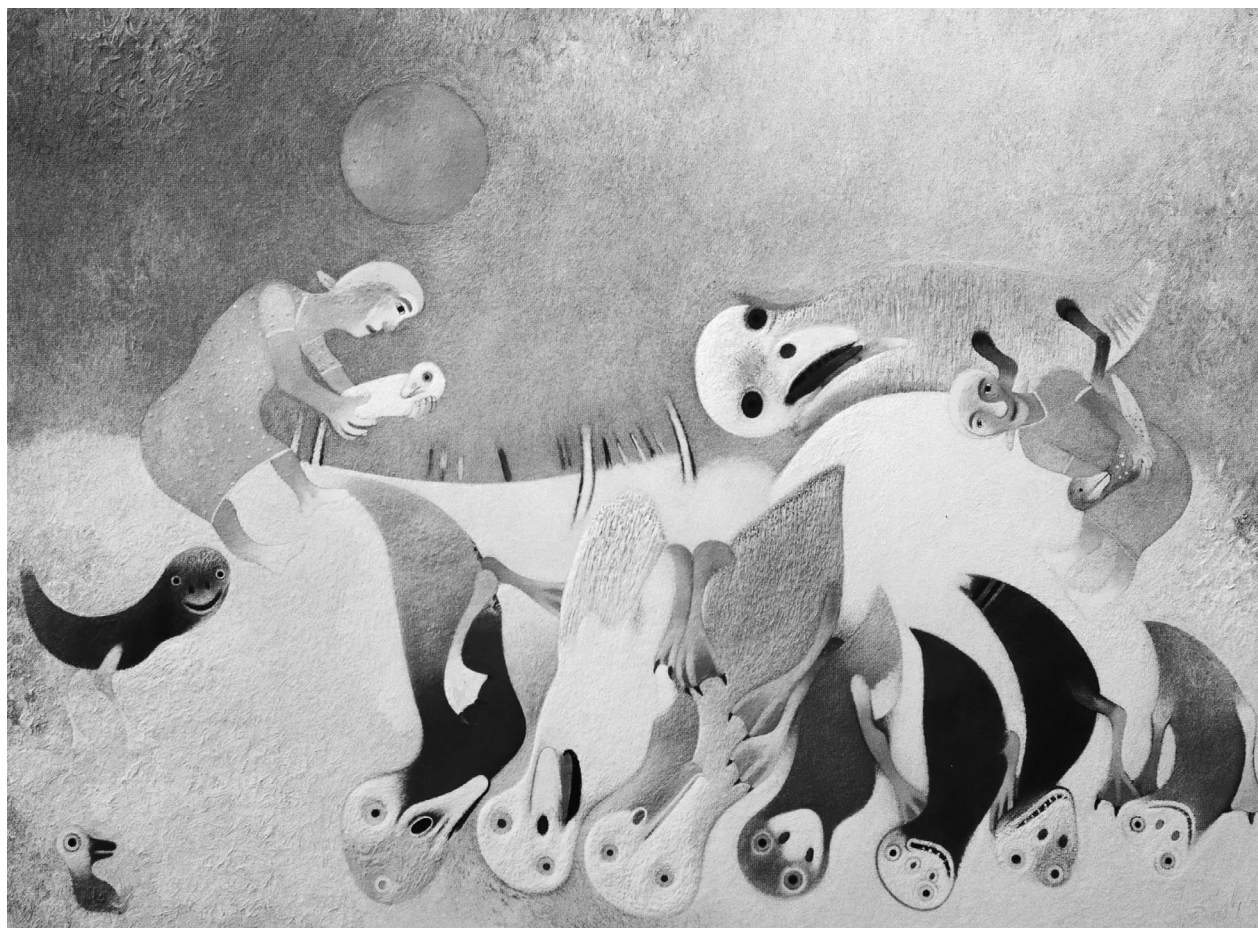
Mondom neki:

– Ballagnak az évek, már én is érzem a csontjaimban.

A gyanakvása nem múlt el, de azért odaadta.

Kán majdnem sírva fakadt, és azt mondta, ő ezt nem meri ott felállítani. De aztán nem tudott ellenállni. Beköltözött. Attól fogva esőben is tudott vendéget fogadni, úgy ült ott, a száraz előtérben velem, vagy valaki mással egy-egy három az egyben kávé fölött, mintha egy Lignano-i kempingben fogadná a szomszéd lakókocsi lakóit. A kutyáknak oda tilos volt a bejárás.

Szeptember végén jártunk, de még meleg volt, amikor Kán rám bízta a bankkártyáját, ami egyébként a nagyobbik fia nevére szolt. Aki szintén nem állt szóba vele, így Kánnak az a bankkártya az egyetlen kapcsolatot jelentette a családjával. Nem akkor csináltatta, már korábban is megvolt neki. Logikus,

Néma kacsák

de addig nem gondoltam erre, amíg nem említette. Bennem is az a sztereotip elképzelés élt, hogy a hobóknak se telefonjuk, se bankkártyájuk nincsen. De-hogy nincs. Épp nekik kell a legjobban, mert a készpénznek sokkal könnyebben lába kél a szállókon és az utcán. És a tápláléklánc csúcsán álló ragadozók, a hivatalok, erőszakos szervezetek és egyéb állami intézmények ellen védelmezendő, a legjobb, ha a kártya valaki más, megbízható és kevésbé kockázatos életet élő személy nevére szól.

Szóval Kán rám bízta a kártyáját, mondván, most már nem babra megy a játék, és nem meri magánál tartani, pinkód ide vagy oda. Akkor először utána-számoltam, és hökkenten állapítottam meg, hogy Kán simán megkeresi a topmenedzseri fizetések alját, vagyis az átlagbér négy-ötszörösét. Adó nélkül. Egy pillanatra irigy is lettem, de aztán eszembe jutott, hogy vajon elcserélném-e a jövedelmét és az életkörülményeit a magaméval? És persze egy nagy túrót. Csak a jövedelmét. Még jó, gondoltam, hogy Konrád sátrát adtam neki, nem az enyémet.

Ha kápére volt szüksége, elkérte a kártyát, vagyis olyankor koccantunk a Széna téri bankautomatánál. Az volt amúgy a terve, hogy összeszed egy bizonyos összeget, hogy a feleségének és a gyerekeinek adjá. Adott egy lezárt borítékot is, benne a pinkóddal, és meghagyta, hogy ha vele valami történne, adjam oda nekik én. Mondom neki:

– Először inkább egy kisebb lakásra gyűjts magadnak, ha már ilyen szerencsésen alakult ez a gerilla kutyapanzió.

Erre azt feleli:

– Magunk közt szólva, nekem már nem kell semmi, tudod, én úgyis hamarosan meghalok. Már csak gondoskodni akarok róluk valamelyest, még ha ők nem is akarnak velem szóba állni... Hopp! – tette hozzá, és a füből, pont a cipőm elől a lapátra pöccintett egy darab kutyaszart.

A nyár végén jelentősen megcsappant a Kánra bízott kutyaállomány, de azért így is szép summát tett zsebre. Ekkor érte utol a rendszer. Minden vonalon. Először Kisbalogh látogatta meg a parkolási bizniszben szintén érdekelt két üzlettársával. Terjeszkedni óhajtottak, vagyis Ignotus utcai cégbirodalmukba be akarták olvasztani a kutyafuttatót is. Amikor megláttam Kánt kétségbeesetten és vérző arccal a kerítésen kívül ácsorogni, bent meg a három seggfejet, egyet Kán padján, kettőt Konrád sátrában fetrengeni és piálni a vadul, de gyáván csaholó kutyák körében,

Hagymaszedő

gondoltam, felhívom hatalmas utcai harcos barátomat, Pöttömöt, hogy segítsen kihányni őket onnan. De pont jött a pulis csaj, és amikor Kisbaloghék köztölték vele, hogy ezentúl ők üzemeltetik a kutyapanziót, lekasztotta a nyakából a porázt, és a végén lógó, indokolatlanul hatalmas karabinerrel, mielőtt felocsúdtam volna, úgy kiverte onnan a három trollt, hogy nem győztem pironkodni röhögés közben.

A rendszer másik, szintén örökké préda után tapogató csápjá már nehezebb dió volt. Először is két közterület-felügyelő látogatta meg a kutyafuttatót, és mindjárt intézkedést is foganatosítottak. Mondván, hogy a... Várj, ezt megpróbálom rekonstruálni: a közterület rendeltszerű céljára való használatlalt bárki szabadon igénybe veheti, de ez az igénybevévés nem korlátozhatja mások szintén jog-szerű igénybevévését. A nem rendeltszerű igény-bevévés pedig akkor valósul meg, ha a mások általi rendeltszerű...

Erre közbeszólt a másik, hogy:

– Rendeltetésszerű.

– Mi?

– Rendeltetésszerű.

– Mér', én nem azt mondtam?

– Azt mondtad, rendeletszerű.

– Az ugyanaz.

– Nem, mert a rendeltetésszerű...

– Jóvanmá', most tökmindegy! Na, szóval a... rendeltetésszerű igénybevételt akadályozza. Minden nem rendeltetésszerű közterület-használathoz az önkormányzat engedélye kell.

Kán nem oldott kereket, nem mondta, hogy neki semmi köze az egészhez, hanem azt válaszolta, hogy de hát ez egy kutyafuttató, és a kutyák, mint látják, éppen futkároznak benne. Rendeltetésszerűen, mert jól nevelt kutyák.

– De lakosság általi bejelentés érkezett hivatalilag, hogy maga itten pénzért kutyákat őriz. És teljesen át is alakította az objektumot.

Erre én is beleszóltam:

– Igen, igen! – mondom. – Például teljesen eltűnt a kutyaszar! Ez felháborító!

Futó pillantást vetett rám, aztán megint Kánhoz beszélt:

– Meg itt ez a sátor is. Tilos életvitelszerűen tartózkodni közterületen.

Én meg mondom, hogy:

– A sátor nem az övé.

– Na, hanem?

– Palaszkász Konrád. Ismeri?

Azt mondja:

– Az a tévés? Szóljon neki, hogy takarítsa el innen.

A törvény a médiára is vonatkozik. Maga meg adja ide a személyi igazolványát!

Míg azon tűnődtem, köteles-e odaadni neki, Kán odaadta. Így aztán felírták az adatait, megkapta a fellejtető cetli másolatát, és megfenyegették, hogy a közterület-bérlési tarifa nyolc-huszonöt-szörösére fogják büntetni, attól függően, hogy aznap éjfélig vagy huszonnégy órán, esetleg hét naptári napon belül takarítja el a lomjait.

A leghosszabb tartózkodási idejű kutya gazdája kilenc nap múlva volt várható, Srí Lanka felől. Így hát Kán maradt. Felajánlottam, hogy segítek neki a furgonnal hamar elhurcolkodni valahova, de azt mondta, az elvállalt munkát el kell végezni. Ragaszkodott hozzá. Ahhoz is, hogy Konrád sátrát bontsuk el, és vigyem vissza a gazdájának. Naná, hogy esőre

fordult az idő, így hát Kán újra az esőkabátjában sétálgatott, vagy ült a padján. Mondtam neki, hogy pár napot igazán ellehet nálam a kisszobában. Félve mondtam, és közben azt vizionáltam, hogy Kán örökre nálam ragad. Azt baromira nem szerettem volna. Megköszönte, azt mondta, meglátja, ha elvittek az utolsó dögöt is. Az eső meg esett.

A nyolcadik napra Kán eltűnt, az utolsó kutya is, a három kutyaház azonban ott sorakozott, a kuka, a szerszámok, a tápos hordó, a játékok, minden. A pulis csaj felháborodottan mesélte, hogy a közterések legutoljára már rendőrökkel jöttek, letartóztatták Kánt, és őt is ezzel fenyegették, ha továbbra is rángatja a zubbonyuk ujját.

Másnap egy teherautó elszállította Kán kisvállalkozásának berendezését, valami állami telephelyre. Visszaállt a régi rend a kutyafuttató táján, tehát nem volt több ivóvíz a kutyáknak, mi meg hamarosan újra kapargathattuk a cipőnkéről a kutyaszart. Mondtam is a két közteresnek, amikor összefutottam velük:

– Legközelebb már hozhatják magukkal a lapátjukat meg a gereblyéjüket is, mert gondolom, a szart ezentúl maguk szedik össze.

Azt felelték, nem.

Kérdeztem őket Kán felől, és azt tudtam meg, hogy a rendőrségről már rég kiengedték, az önkormányzat meg a területfoglalási díj hússzorosának megfizetésére kötelezte, mert többszöri felszólításra sem takarodott el a parkból. Mivel azt nem tudta befizetni, és a behajtásra sem látott más reményt a hatóság, ezért közmunkára ítélték.

Pár nap múlva ott találtam Kánt a kutyafuttató mellett egy kerek kukával, gereblyével és lapáttal. Élénksárga láthatósági mellényt viselt, KÖZMUNKÁS-felirattal a hátán. Amikor meglátott, sebtében körbepillantott, és azt mondta idegesen, ahogy mellé értem:

– Ha nálad van a bankkártyám, nehogy most ideadd!

Mondom:

– Nyugi, nincs nálam. Nem tudtam, hogy itt talállak.

Erre megnyugodott, és azt mondta:

– Akkor jó. Hopp!

És a lapátra pöccintett egy darab kutyaszart, pont a cipőm elől.

Aztán jött a pulis csaj. Azt mondja:

– Szia, Kán! Figyelnél Cumira, amíg elszaladok a gyerekért az oviba?

Kán kissé gondterhelten pillantott rám.

LEZSÁK SÁNDOR

*Tengerparti dramolett**Itália, strandidő,
járó-kező masszírnő.**Erre les és arra les:
mit keres, vagy kit keres?**Masszi sétál, mosolygat,
napernyőkre süt a nap.**Hátsó sorban, ó mi báj!
Párban jár a policáj.**Masszi megy, Masszi jön,
mindenkire ráköszön.**Masszi mormol, szeme fél,
veszélyt súg a testbeszél.**Szeme formál mandulát,
kínálgatja munkáját.**Nincsen doku, papirosz,
jön a polic, mi lesz mosz?**Masszi, Masszi, masszíroz,
lappogat és kasszíroz.**Masszi lapul, mint a nyúl,
lepedőnkbe földön búl.**Elment már a kókuszosz,
Kokka árus, gyalogosz**Póker-arcom strand-részlet,
policájon átnézek.**Masszi, Masszi hozzánk jön,
mosolygatva ránk köszön.**Vagyok én most afféle
hamis látszat mellyéke.**Ahogy kezdi a masszírt,
hátam érez balzsamírt.**Polic gondol: hóguta,
mintha előbb masszírka.**Masszi, Masszi, masszíroz,
lappogat és passzíroz.**Járnak tovább, tűz a nap
bronzolja az arcukat.**Keze olykor meg-megáll,
megrebbenő kismadár.**Veszély réme ellobbant,
Masszi újra mosolyt ad.**Kész a hátam, bőr-támlám,
oldalt ülök, nem néz rám.**Olajcsöppel masszíroz,
lappogat és kasszíroz.*

*

*Nem használok vaktöltényt,
ami történt, így történt.**Ez a világ így múlik,
tengerparton csordultig.**Ki a jó, és ki a rossz?
Ebből sem lesz fészbukosz.*

„Azok a jó gyerekkönyvek, amelyek nem nézik ostobának a gyerekeket”

Beszélgetés Kováts Gáborral

Kováts Gábor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar művelődésszervező szakán tett záróvizsgát 2007-ben, jelenleg dekoratőr tanárként dolgozik a Jaschik Álmos Művészeti Szakgimnáziumban. Budapesten él, két gyermek édesapja. 2014-ben írói álnév alatt jelent meg első prózakötete. Második kötete a *Huba Álomföldén* mesekönyv, amely Győri Tibor illusztrációival jelent meg a Magyar Napló Kiadónál.

– *A mese világgépe erősen eltér az eddig megszokottaktól. A karakterek, vagy maga a helyszín, Álomfölde nem éppen egy szokványos mese keretei közé illenek, sokkal groteszkebbek annál. Hogy alkotad meg ezt a mesevilágot?*

– A történet figurái, bizonyos helyzetek, helyszínek a nagyfiam álmaiból, játékaiból, vagy éppen a közös játékainkból származnak, aki Csontival például tényleg mentett embereket álmában egy égő házból, de megjelenik az egyik figurában a kislányom is. Ő sokszor játszott úgy, hogy nem fogott meg semmilyen játékot, autót, plüssfigurát, mégis látszott rajta, hogy valamilyen álmvilágban van éppen, befelé játszik. Ezekből a játékokból is néha ki-ki hallatszott valami. Kialakultak a mese alapjai, amelyek aztán kezdtek a fejében egészzé összeállni.

– *A karakterek elnevezései – Dzsuvás Vili, Tündérmadzag hercegnő, Rakétafarkú Mókus és a többiek – is a gyerekeidről származnak, közösen találtátok ki őket?*

– Minden családban vannak vicces helyzetek, félrehallások, szállóigék, családnyelvi elemek. A könyv szereplői és a történetek között is megjelennek ilyen, a családi történetekből beemelt elemek. Egész konkrétan, a Rakétafarkú Mókus a

kisfiam által kitalált figura volt, emlékeim szerint játszott is vele, Tündérmadzag hercegnő édesanyjától származik, Dzsuvás Vilit pedig én találtam ki.

– *Az alapkoncepció sokaknak ismerős lehet: két világ párhuzamos létezése és az átjáró, amelyen csak a kiválasztott szereplő léphet át. Noha rengeteg párhuzamot találhatunk erre a sémára, engem mégis leginkább Lewis Carroll Alice Csodaországban című meseregényére emlékeztetett a történet – csak talán kevésbé nonszensz. A címben is a szereplő neve és a helyszín jelenik meg mindkét mű esetén. Volt egy ilyen konkrét minta, amit követél?*

– Be kell vallanom, hogy az Alice Csodaországban nem olvastam; így nem is volt szándékomban párhuzamba állítani a mesémet a híres könyvvel, azonban utalások vannak kedves szerzőimre, illetve meséimre. Például Fekete Istvánra, vagy az egyik poén kapcsán a Micimackóra. A könyv egyébként alapvetően a saját gyerekeim szórakoztatására született, pár év múlva merült föl bennem, hogy ki is lehetne adni, így került végül a Magyar Napló Kiadóhoz a kézirat.

– *A mű egy igen fontos problémát tematizál szülő (vagy felnőtt) – gyerek kapcsolatban. Az, hogy*

a szülők gyakran a gyerekek előtt veszekednek, és a felnőttek nem titkolják a gyerekek előtt feldúltságukat, zaklatottságukat, ami kihat a gyerekek lelkiállapotára is. Huba kalandjainak végső célja, hogy a felnőttek nyugodtabbak, kiegyensúlyozottabbak legyenek. Szándékodban állt felnőtt olvasókat is megszólítani a kötettel?

– Véletlenül se szeretném megmondani, hogy hogyan kellene viselkedniük a felnőtteknek, a szülőknek, ugyanakkor nem vagyok túl jó véleménnyel a felnőttekről – beleértve magamat is. Nem tudom, hogy kell-e titkolni a feldúltságot, zaklatottságot, talán nem; de az fontos, hogy ne a gyereken csattanjon az ostor, ha valaki más felhúz minket. Azt pedig, hogy mennyire szükséges a jó alvás, úgy hiszem, idősödve mindenki észreveszi.

– *A kötetben mintha megfordulna a felnőtt-gyerek hierarchiaviszony. Érdekes, gyerekbarát koncepció, hogy lényegében a gyerekek – vagy jelen esetben egy gyerek – dolga megmenteni a felnőttek világát. Mit gondolsz, ez csak a könyvekben lehetséges?*

– Azt gondolom, hogy az, ahogyan a gyerekek működnek, sokszor tanulságos lehet a felnőttek számára is, és bizonyos esetekben

jobban is működnek, mint mi. Az igazságérzetük nagyon finomra van hangolva, ugyanakkor egy pillanat alatt meg tudnak bocsájtani bárkinek. De az értékrendjük is figyelemreméltó.

– *A könyvet olvasva gyakran támadt az a benyomásom, hogy ennek a történetnek a „célközönsége” vagy „mintaolvasója” tipikusan egy olyan kisfiú, aki bár nagyon csintalan, mégis szerethető, s akit a baj és a felfordulás éltet, mindig mesterkedik valamiben. Mint ha a kisiskolások menő rosszfiújának szólna a történet. Jól érzem, hogy nekik szól a mű? El tudod képzelni, hogy a történetet akár lányok is éppúgy kedvelhetik?*

– Úgy gondolom, hogy a szelíd, csendes gyerekek is szeretik a vagány dolgokat, úgyhogy minden gyereket megszólíthat a történet. A kislányom most hatéves. Ő nem volt hajlandó meghallgatni a mesét addig, amíg jöttünk a kinyomtatott papírokkal, csak akkor, amikor kész lett a könyv. Talán ő a legfőbb kritikussom, mert biztos, hogy nem fogja azt mondani valamire, hogy „de jó”, ha egyszer nem tetszik neki. Meg hát azért van a könyvben Macskalány is, meg Tündérmadzag hercegnő is... Mindenestre az győzött meg arról, hogy nem csak idősebb fiúknak tetszik a mese, hogy egymás után háromszor kellett az anyukájának elolvasnia.

– *„Jókra és rosszakra egyaránt szükség van” – mondja Őz Ede a negyedik fejezetben. Tudom, hogy nem ez a történet fő tanulsága, engem mégis nagyon megfogott.*

Nem próbál egy idealizált képet kialakítani a gyerekek fejében a világról, hanem arra készít fel, hogy minden csak az ellentétével együtt létezhet...

– Véleményem szerint azok a jó gyerekkönyvek, amelyek nem nézik ostobának a gyerekeket. Az se baj, ha elsőre nem ért meg mindent, csak szép lassan esik le neki egy-egy részlet, attól az egész még hathat rá. Ha pedig többszöri olvasás után is talál majd benne felfedezhető részeket, részleteket, az csak örömet szerezhet egy későbbi olvasáskor. Arról nem beszélve, hogy ha egy szülő olvassa a könyvet, akkor talán neki is szórakoztatóbb, ha néha felé is szól egy kicsit.

– *Hogyan születtek a kötet illusztrációi? Közös ötleteltetek, vagy szabad kezet adtál az illusztrátornak, Győri Tibornak? Van kedvenc illusztrációd?*

– Győri Tibor régóta a barátom, együtt jártunk annak idején a ma már önálló iskolaként nem létező Dekoratór Iskolába. A dekorsulinak amúgy is volt egy elképesztő kohéziós ereje, mind a mai napig sokan ápolnak barátságot az itt együtt töltött időkből, amiből, remélem, sikerül átmenteni sok értéket az utódintézménybe is, ahol jelenleg tanítok. Tibor a dekorsuli után a Képzőművészeti Egyetemen grafikusként végzett. Egyébként nemcsak az illusztrációkat, hanem a könyvet is ő tervezte, és én teljes mértékben meg vagyok elégedve a végeredménnyel, de mindez nem volt meglepetés a számomra, ismertem a munkáit, és tudtam, hogy jól fogja megoldani

a feladatot. Nem bírtam magammal, és a térképet megrajzoltam, de az összes többi rajzot Tibi csinálta. Megmutatta menet közben a terveit a figurákról, de én csak nagyon ritkán tettem észrevételeket; azt hiszem, hogy a saját maga igényessége inkább vezetett változtatásokhoz. Volt kiadó, amelyik azzal utasította el Tibor rajzait, hogy „nem fér bele az arculatukba”. Nagyon örülök, hogy az ilyen igényes grafikák belefértek a Magyar Napló arculatába. Kedven-cem? Őz Edét és a Macskalányt nagyon bírom, és hát a hercegnő roppant csinos lett...

– *Milyen terveid vannak a jövőre? Gondolkozol újabb mesekönyv-íráson, vagy más műfajban alkotnál?*

– Nem szívesen beszélek olyan terveimről, amelyek még nem indultak el a megvalósulás útján, de igen, szeretném, ha a könyvnek a folytatása is megjelenne. Annyit biztosan elárulhatok, hogy a szöveg jelenleg gondozás alatt van. Horváth Bence – aki a mostani kötet szöveggondozását végezte – szívesen vállalta ismét a felkérést. Győri Tiborral is megbeszéltem: van kedve dolgozni a következő rész illusztrációin is, így az újabb kötet hangulatvilágában harmonizálni fog az előzővel. Mindenestre rajtam és Tiboron biztos nem fog múlni a folytatás. Emellett más műfajban is el tudom képzelni magam, de erről még végképp nem szeretnék mondani semmit.

Bolla Eszter

ZALÁN TIBOR

Láp-ország elfáradt lakója

(verspara)

*A Láp lehúz Én itt élek
Lakója s halottja vagyok e televénynek
Az alkonyok s a hajnalok
egyformán szürkék És én egyformán hallgatok
ha árnyak töredeznek a ködben
Vagy ha kék varjak kárognak fölöttem*

*Én itt élek A Láp lehúz
Döglött idők Nem hagynak maguk után tanút
Aki most él az jeltelen
fordul a sírjába Ez egy tömegsír jelen
Humusszá porlad Története nincs
S ráeszmél arra történelme bilincs*

*Én a Láp vagyok Lehúzlak
Jövődbe fullasztlak Szerbiában ágyúznak
Aranyat esznek Hányanak vért
Túlzottan ismert közelmúlt árnyképe kísért
A szádig merültél már a sárban
Nem hívtalak De te vagy akit vártam*

*Én a Lehúz vagyok A Láp
langymelege körülvesz és gyönyörig aláz
Kioldja a sót belőled
Húsodból nagy zöld kövér növény-férges nőnek
Kék varjúcsapat károg az égen
Meredt halszemek dermedt televényben*

*Még élek A Láp lehúz Itt
maradok Hallom az ország korhadt kapuit
becsapják akik elmennek
maguk után Most mástól várnak más kegyelmet
A vég biztos Minek elkezdni
bármit is Verecke Dévény E. Ady*

GRÓH GÁSPÁR
„A Mindenségből indulnék ki...”

Műveltség, művelődés, közművelődés
 Németh László gondolkodásában

Németh László sokszínű életművében és gondolkodásának központjában a műveltség, a művelődés áll. Ez határozza meg a más összefüggésben kulcsfontosságú nemzet-elvű gondolkodását is: a nemzetek az általuk teremtett kultúra által válnak észrevehetővé, figyelemre méltóvá, ennek minősége dönt sorsukról, fennmaradásukról, az őket alkotó nép életének minőségéről. Ha úgy tetszik: egy nemzet az általa teremtett kultúrában konstituálja magát. Ez az elképzelés vállaltan szubjektív: egy író látomása, a maga hivatásából-küldetéséből fakadó vízió része: a szellem embere számára magától értődik a szellem elsődlegessége. Ha meg akarjuk érteni, tudomásul kell vennünk lírai igazságát, annál is inkább, mert vannak olyan helyzetek, pillanatok, amikor a műveltség szerepe felértékelődik, amikor akár az egyéni, akár a közösségi (nemzeti!) sorsot tekintve nincs is más reménység, mint a szellemi energiák mozgósítása. És amikor, tetszik vagy nem tetszik, de beigazolódnak az eleve kellemetlen, tetejébe agyonhasznált közhely, miszerint „minden fejben dől el”.

Németh László személyes eszmélkedésére és írói pályakezdésére ilyen időszakban került sor, így joggal vélhette úgy, hogy nemcsak a saját, nemcsak nemzete, hanem az emberiség jövője elsődlegesen szellemi állapotán és az azt meghatározó műveltségén múlik. Éppen akkor vesztette el Magyarország területe kétharmadát, magyar népessége harmadát, bányáit, erdőit, legpolgárosodottabb vidékeit, nagyvárosai sorát, amikor felnőtt élete küszöbére lépett. Hogyan lehet egy töredék országban élő, megroppant nemzetet talpra állítani akkor, amikor ahhoz hiányoznak az alapvető feltételek? Csak úgy, ha a megmaradt szellemi erőket mozgósítva a szellemi emelkedés pályájára állva születik újra, ha a szétvert, megalázott, eszmei-lelki értelemben is elesett magyarságból mintanép lesz. A zavart sokaságból nemzet. Az életművében testet öltő elképzelés mögött nemcsak az őt körülvevő krízis-világ állt, hanem a magyar 19. század, Kölcseyvel (aki a nemzetet és a sokaságot elsőként állította szembe), Berzsenyivel

(„Nem sokaság, hanem / Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat”), Széchenyivel (a közhelyé koptatott „kiművelt emberfők sokaságá”-nak gondolatával), Eötvös Józseffel. Nem volt egyedül a kortársak között sem, ott volt mellette, a politikát nézve: vele szemben a hivatalosságot reprezentáló Klebelsberg is, meglehetősen szerencsétlen szóhasználatú „kultúrfölény” elképzelésével. Németh László tapintatosabban fogalmazott: azt mondta, hogy „a kevesebb joga az élethez az, hogy különb. A kisebbség jogosítványa, ha elit tud lenni.”¹ Nem úgy hogy elnyom másokat – amire nem is lenne képes –, hanem úgy, hogy önmaga fölé nő.

De ezeken az inkább csak átértett, mint rendszerre rendezett elképzeléseken túl ott volt egy orvosként végzett, született bölcsész álma is. Arról, hogy a szervezetben minden mindennel összefügg, és hogy minden gondolat, tudás, ismeret, irodalomról, történelemlről, zenéről, botanikáról, matematikáról, magfizikáról, bármiről a közös és egyetemes tudás része, s így kölcsönösen hatnak egymásra. Ilyen értelemben minden szellemi érték az emberiség tulajdona, ha úgy tetszik, közjószág. Akkor is, ha erről a „köz” nem tud, talán nem is akar tudni. Németh László és kora más nagy gondolkodói azt akarták, hogy a háborúban önmaga ellen fordult emberiség útja emelkedő pályára álljon. Amihez, szerinte/szerintük csak arra van szüksége, hogy vegye birtokba, ami az övé, és használja is sajátjaként. Ezért mindennel, amit írt és mondott, a szűkebb és tágabb közösség művelődését kívánta szolgálni, összekapcsolva legszemélyesebb üdvösségügyét mások (a nemzet, az emberiség) üdvével. Ebből megannyi kudarc és némi siker után, idős korára is megmaradt annyi, hogy vallotta: „ha távozóban, egy más bolygón megkérdenék, mi volt a földi élet legnagyobb öröme: a *tanulást* mondanám”². Amihez, mint személyes igyekezethez, ennek az örömmnek megosztásaként, egy korántsem ilyen salkatlan öröm társult: a tanítása. A *közművelés*.

Mert a szellem birodalmában tett utazása, kalandozása nem pusztán önmaga gyarapítását szolgálta: minden hódítását meg akarta osztani másokkal. A „rend, melyben a bőségtől csak az éhség lesz nagyobb, s a termelőeszközök tökéletességével csak a bitangjára

1 Németh László: *A reform*. Tanu, 1935. I. 44. In. *Sorskérdések*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1989. 238.

2 Németh László: *Ha most lennék fiatal*. In. Uő: *Két kultúra között II*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 53.

hagyott lelkek száma nő: halálra ítelt³. Ezt a halálra ítelt rendet akarta megváltoztatni a „bitangjára hagyott lelkek” mentésével. Figyeljünk a szóhasználatra: „lelkek”-ről beszél, nemcsak oktatni akart, hanem tudását megosztva embereket formálni, esendőségük fölé emelni őket. Az általa is oly fontosnak tartott társadalmi reform csak az első, kicsinyke lépés az erkölcsi forradalom felé, hiszen a reformer és a pedagógus köpönyege mögött egy próféta rejtőzik.

Ezért amikor a közművelődés gyakorlati feladataival foglalkozik, eleve többet akar, mint (Szabó Dezső útmutatását követve) a nemzet alatt élő tömegek fiataljaiból új középosztályt teremteni, és ezzel beemelni a meglévő rend és hatalmi rendszer sáncai közé. Nem emancipálni akarja a szellemi értékektől és ezzel a társadalmi emelkedéstől elzártakat, hanem „új nemességként” a meglévő szerkezet fölé építeni a szellemi-lelki elitet. Ehhez a tudás csak az első lépés, sokkal fontosabb, ami utána következik. Amit erről gondol, azt nem a közműveléssel, parasztkollégiumokkal kapcsolatos írásaiban kell keresnünk, hanem életműve egészében, mert hajlamai – kedves kategóriájával élve: alkata – szerint nem reformer, hanem vallásalapító lett volna. Amihez képest szinte jelentéktelen, hogy aktuálisan miként képzeli el a maga által följánlott bentlakásos képzés napirendjét, vagy az intézményes tanulás kereteit, tematikáját, a tantárgycsoportokat, a téma-összevonásokat, vagy mit gondol arról, hogy hány éves korban lehetne váltani-ugrani iskolatípusokat, és így tovább. Ezek is megkerülhetetlen kérdések, de csak részkérdések, a stratégiai cél messzebb keresendő. „Musae, maiora canamus” – fordíttatja és elemzi egy kisdíákkal (a majdani íróval) Jób Arzén az *Alsóvárosi búcsúban* Vergilius sorát, elmagyarázva neki, mit jelent „nagyobbakat énekelni”: a katolikus értelmezés szerint Krisztus eljövételét, az egyház felemelkedését⁴. Emlékezetes pillanat, jelenet: olyan tanítás, amilyenre az eszmélni kezdő Németh László, a regénybeli diákfiú vágyott, s amelynek azért szentel különös figyelmet korai regényében, mert formálódó világvilágának egyik meghatározója lesz. Nagyobbra, magasabbra és messzebbre néz, mint ami az adott helyzetből következne, mert az élet nem a realitások, hanem az ideák által kap értelmet: minden kis ügy egyúttal üdvös-

ségügy is. És így minden az „üdvtan”, vagy – Babits indulatos vitacikkének az ellenfelet méltató szavai szerint – egy „halálos komolyságú magatartás”⁵ része lesz.

Az „egyik íróból mű lesz és megmarad, a másikkól élet, és széteszlik más életébe”⁶ – írta Szabó Dezsőről Németh László, akinek tanulmányaiban mindig van valami az alanyi költőből, aki másokról írva sem tud nem szólni a maga vibráló belső életéről, de ebben a kijelentésében nem önmagára utal. Vagy mégis? Hiszen valahol ott van az ő életművének mérlege: maradandó mű lett „belőle”, de közben más életébe oszta folytatódott is. Megmaradtak az esszék, regények, drámák, fordítások. És megmaradt az is, ami más életébe folytatódott, az idő múlásával ugyan halványodva, de jelen van ma is az a hatás, amit kultúraszervezőként, mozgalom-alapítóként, és lényegesen egészével váltott ki. Megmaradt, mert egy kitörhetetlen történelmi pillanatban volt jövőt formáló szolgálat, mert el lehet mondani róla is, amit ő Szabó Dezsőről mondott: „nem egy személy ő, hanem egész gondolkodásmód”⁷. Vagyis a próféta sikeres vallásalapító lett, akinek követői a történelmet is képesek voltak befolyásolni.

Sikeres lehetett, mert a történelem pillanatai nem olyanok, mint a geometria pontjai: van kiterjedésük. Tarthatnak évtizedekig, mint a modern Magyarországot megalapozó első, a klasszikus reformkor, vagy a valamivel rövidebb második, amely egy újabb modernizációt sürgetett, és amelynek Németh László is tevékeny részese volt. De lehetnek a történelemnek csak néhány napig tartó, robbanásszerű (csomó) pontjai, mint 1956 forradalma. Lényegük az a hívás, ami egy sorsformáló léptékű cél elérésére mozgósít egy népet. Elsősorban azokat, akik ezt a hívást tettek tudják formálni. És hívhatja őket sokféleképpen, hősi halálra akár, de arra is, hogy egy sorsukká váló feladat döntson az életükről.

Németh László olyan időben eszmélkedett, amikor süketnek és vaknak kellett lennie annak, aki érzéketlen maradt a történelem hívásával szemben.

5 Babits Mihály: *Pajzzsal és dárdával*. In. Babits Mihály: *Esszék, tanulmányok*. Szépirodalmi, Budapest, 1978.

6 Németh László: *Védőbeszéd Szabó Dezső mellett*. In. Németh László: *Két nemzedék*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1970. 510.

7 Németh László: *Szabó Dezsőről*. [Papp Antal interjúja]. In. Németh László: *Életműszilánkokban II*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1989. 642.

3 Németh László: *A minőség forradalma*. In. *A minőség forradalma*. Magyar Élet kiadása, Budapest, é. n. I. 9.

4 Németh László: *Utolsó kísérlet I*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1969. 313.

A tízes–húszas évek fordulója, a történelmi Magyarország szétszaggatása, egyének és közösségek tragédiái, a világnézeti mélyült szociális és nemzeti válság, a háború és az utána következő események egzisztenciális szakadéka néhány hónap alatt összetörte azt a jövőképet, ami Németh László nemzedékében a boldog békeidők biztonságára épült. Ebbe a megrendültségbe robbant be Szabó Dezső regénye – s ezért lehetett kivételes társadalmi hatású irodalmi esemény *Az elsodort falu*. Ami – maradjunk Németh László tételénél – másokba szétoszló élet lett (irodalmi maradátságát sokkal inkább történelmi, mint művészi jelentősége biztosítja). Szabó Dezső, már a háborús vereség tudatában, de még a végzetesnek látszó országlás előtt adott egyértelmű programot. Meghirdette, hogy a magyarság életét újjá kell formálni, a nemzet (a „magyar faj”) modernizációja korparancs, a magyarságnak utol kell érnie korát. Viselkedésmintának az európai egyetemeken képzett, a világot ismerő, szellemi és vitális értékeit a faluja életének újraformálására szánó Bőjthe János útját kínálta, akinek alakjában a megváltói szerepre fogékony ifjúság megtalálhatta azt a hőst, akihez igazodhatott, aki megjelenítette azt a szociális és nemzeti programot, ami valamiféle reményt kínált az élet újratervezéséhez.

Ez a hatás Németh László küldetéstudatának is irányt adott, ami jóformán minden művében érzékelhető, még regényeinek ettől az indítástól látszólag távoli lélekrajzainak rendszerében is ott van az, ami ebből erkölcsi parancsá vált. Ezt az ifjú lelkesültséget Szabó Dezső (Király István által) „görög tüzes romantiká”-jának hatása formálta.⁸ Ez a küldetéstudat jelent meg abban a híres levélben, amelyben a Nyugat novellapályázatán díjat nyerő (de a tanulmány-pályázaton elbukó) ifjú Németh László a magát az irodalmi élet organizátorának tekintő Osvát Ernőt arról biztosította, hogy dacára díjnyertes novellájának nem író, hanem a „magyar szellemi erők organizátora”⁹ óhajt lenni. Ami fölöttébb bátor gondolat egy névtelen orvostanhallgatótól, de az utókornak be kell látnia, hogy amennyire ilyen szerepet író egyáltalán betölthet, annyiban Németh László megvalósította célkitűzését. Mozgalmi szerepet vállaló, a társadalmi

reform ügyében elkötelezett híveinek száma is tízezrekre rúgott egy olyan közegben, amelyikben ez már történelemformáló tétel. Így a magyar szellemi élet tematizálásában kivételes szerepet harcolt ki, azaz valóban (egyik) „organizátora” lett, akinek írásai eseménynek számítottak. És aki így a mindenkori változó hatalom számára tárgyalófél lett.

Alapvetően alkalmatlan lévén politikai szerepvállalásra, önmaga maradt. Ideákban és ideálokban, gyanútlanásban, áldozatkészségben akkor is mércéje lett gondolatoknak, szellemi és közéleti erkölcsnek, amikor ellenfelei ki akarták radiózni a magyar szellemi és közéletből. Legfőbb egyéni ambíciója önmagát építve is a közösség szolgálata volt, egész életének kimagasló örömét, a szenvedélyes tanulást mintegy nemzeti feladatként hirdette meg és gyakorolta. Mert úgy gondolta, ahogy évtizedekkel később összefoglalta: „a magyarságból vagy mintanép lesz, vagy semmi sem”. És – már kiemelkedő műveltség birtokában – ezért szöveg „szorongó tájékozatlanságáról” a Tanú elé írt sorokban, hogy másokat is magával hívjon a „nyilvános tanulás” velük megosztott kalandjára.

Ez a nyilvános tanulás: közösségi művelődés, amelynek során Németh László a maga szellemi alkátát követve a tanulást, vagyis azt a képességét állítja a magyarság szolgálatába, amit a legfontosabbnak tart. Vállalkozásában egymásra talál idealizmusa és – amennyiben esetében lehet erről beszélni – pragmatizmusa, ami a valóságban inkább termékenyítő hatású közéleti idealizmusnak bizonyult. Életművének ebben a vonulatában is ott van gondolkodásának kettős természete: az önüdvözülés vágya, amit alig átfórmálva, de alaposan kiterjesztve nemzeti programmá tette.

A kultúra, a műveltség olyan eszménnyé növekszik benne, amelyben nemcsak a magyarság gondjainak megoldását látja, hanem a 20. század nagy világnézeti válságára az emberiség által adható egyetlen választ. Utóbbiban nincs egyedül: egy elképzelt aranykor utáni vágyakozásában olyan magyar kortársaival osztozik, mint Kerényi Károly és Hamvas Béla. Kerényivel való barátsága különösen fontos: az ő szellemi hatása lesz a Szabó Dezsőtől kapott oltás ellenszere. A paraszt-mítoszra az antikvitas-élmény, a klasszikus kultúra teljessége, „görög korszaka” a válasz, hogy aztán Kerényi „sziget” fogalmában egy másik dimenzió ideája kerüljön fölébe. Utóbbi próbálja Németh László lefordítani a pillanat magyar

8 Király István: *Németh László: Iszony*. Fórum, 1948. 2. In. *A minőség forradalmára – In memoriam Németh László*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2001. 201.

9 Németh László: *Negyven év*. In. Németh László: *Negyven év – Horváthné meghal*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1974. 10.

viszonyaira. „Egy ideig Kerényi Sziget-eszméje is összhangzónak tűnt Némethével”¹⁰ – írta a kérdéskört kiváló tanulmányban vizsgáló Lackó Miklós. Hogy ez az eszmény mennyire a korszellem része, azt Németh és Kerényi gondolatain túl, Bibó Istvánnak a „szabadság kis köreiről” való elképzelése is mutatja. Németh kisközösségei, akár parasztkollégium-népfőiskola formában, akár „kapások”-ként, akár valamilyen mintafarm laboratóriumában – megannyi sziget. A *Cseresnyésben* meg is írja, hogy ezek a kísérleti műhelyek jelentenek menedéket a máshol elszünetelt kudarcok elől. Mindez jelzi Németh László hajlamát a társadalomból való kivonulásra, a szellemi-lelki szecesszióra (amihez lásd még – annyi más között – az *Emberi színjáték* Boda Zoltánjának sorsképletét is) –, de ez a kivonulás sohasem végleges szakítás, hanem részint felkészülés a visszatérésre, részint pedig olyan, személyes „archimédeszi pont” megteremtésére való törekvés, amelyre hagyatkozva majd ki lehet fordítani a világot a maga romlásából.

Ez a törekvés sem valamiféle különtség vagy hóbot. Nem tudom, hogy Németh László mennyire ismerte az angol preraffaeliták céljait, de elképzeléseik rendre kísértének Németh Lászlónak aranykori teljességről, a mesterség (értsd: az önmegvalósító fizikai munka) és a művészetek összekapcsolásáról és a tömegtársadalomból való kivonulásról vallott gondolataiban és álmaiban. És bevallottan kapcsolódnak Ortega kultúraeszményéhez, amelynek még csak nem is az inter-, hanem a pán-diszciplinaritás a lényege. Amihez Németh még azt is hozzáteszi: „a mai Európa baját abban látja, hogy a tömegek félreértik a civilizáció természetét. Játéknak, mulatságnak nézik, ami valójában askézis, önművelés. Nem tudják, hogy ez a szikrázó tüneményvilág, melybe beszabdultak, egy-két nemzedék alatt, csavaraira, léceire esik szét, ha elapad a hősiesség, áldozat, önfegyelem, amely kulturálatlan múlt sötét erőit alatta visszatartja.”¹¹ Nem kevesebb kell neki, mint a teljesség, olyan magától értetődő egyszerűséggel, ahogyan idősen és betegen a *Ha most lennék fiatal* című írásában mondja: „én a Mindenségből indulnék ki”¹².

10 Lackó Miklós: *Sziget és külvilág. Kerényi Károly és a magyar szellemi élet*. In: Lackó Miklós: *Szerep és mű*. Gondolat, Budapest, 1981. 267.

11 Németh László: *Rádió és népművelés*. In: Németh László: *Sorskérdések*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1989. 164.

12 Németh László: *Ha most lennék fiatal*. In: Németh László: *Két kultúra között. II.* Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 151.

Ez a műveltség–művelődés–közművelődés-eszmény tehát korántsem egyedi, hanem a kor európai iskoláihoz kapcsolódó útkeresésének része. Ezért magát a kivonulás-gondolatot Németh kritikusai nem is nagyon bírálják. Elfogadják mint lírai gondolat kísérletet. Azt azonban nem tűrik, ha Németh bármiféle kísérletet tesz elképzeléseinek a gyakorlatba ültetésére: az ideaember maradjon az ideáknál. Ha akar, vonuljon ki a világból, de ne várja el, hogy a világ utánamenjen.

Pedig Németh László éppen ezt akarta. Igaz, ahogyan hozzákezdett, még nem volt radikális szembe fordulás a fennálló világgal. Sőt, még kapcsolódott is a kor hasonló törekvéseihez. A gyakorlati célokon túlmutató szellemi emelkedést szolgáló népfőiskolai mozgalom a 19. századi, dániai kezdetek nyomán Európa-szerte követőkre talált, és eredményesen működött, nem is szólva arról, hogy a reformáció kora óta az egyházi iskolarendszerekben a tehetséggondozásnak milyen történelmi előzményei voltak. Sőt, a hivatalos programmá vált klebelsbergi oktatáspolitikai eszköztárában is megvolt a helye. Ezt azonban a következetesen ellenzéki népi oldal sohasem ismerhette el, ahogyan majd a kommunista emlékeztetőpolitika is eltagadta mindazt, amit a megbélyegzett „Horthy-korszak” idején az „elnyomott” tömegek érdekében bárki más tett... Pedig a népfőiskolák, illetve a hozzájuk hasonló intézmények a harmincas évek közepétől–végétől nemcsak elméleti figyelmet kaptak, hanem széles körben működtek, olyannyira, hogy túlzás nélkül beszélhetünk népfőiskolai mozgalomról. Amit az is mutat, hogy Németh László nemcsak a mozgolódás kezdeményezői közé tartozik, hanem e tárgyban született írásaiban rendre arra is kitér, hogy az ő elképzelései mennyiben különböznek más kezdeményezésektől. Így határolja el például a gazdaképzéstől is, ami a korszak népfőiskolának nevezett szaktanfolyamaiban folyt. „Miben különbözik egy parasztkollégium egy népfőiskolától?” – kérdi. „Intenzitásában és meghittségben” – vágja rá. A következő kérdése: „Mire tanítson a parasztkollégium?” Válasza a két intézmény közötti különbségtételt árnyalja. „Veres Péter helyesen különbözteti meg a vezetőképzést a gazdaképzéstől. Más irányítani és más jobban termelni. Az első parasztkollégiumok csak vezetőképzők lehetnek. Móricz Zsigmond és én magunkban külön-külön ugyanazt a célt tűztük ki az első fészekalj elé: tanulják meg, hogy kell otthon a járásukban az értelmiségi bevonásával egy kisebb ’gazdaképző’ kol-

légiumot szervezniök”. És amit még fontosnak tart: a „kollégium nem emeli ki növendékét a faluból, nem olt bele literátor álmokat, hanem megmutatja, mi az, amit feltűnés nélkül otthon megcsinálhat”¹³

Vagyis természetesnek tartja, hogy az első lépések közvetlen, praktikus célok felé vigyék a majdani vezetőket. A távolabbi cél azonban, a maga világnézetének alapját jelentő műveltségisményének szolgáltatásban, egy átfogó, a sokféle szakmai ismeretek fölé nővő, egyetemes látásmódban megjelenő tudás birodalmába hatolás. Ide szeretné vezetni az utcájába lépett hallgatókat, hogy közösségivé tett üdvtana apostolai legyenek. Vagyis ne egyszerűen hallgató legyen belőlük, hanem tanítvány, a szellem embere. Mert „a szellem rendező nyugtalanság. A szellem nem tud beletörödni az elé szórt tények halmazába. Ő az összefüggéseket keresi. Nem elég neki a valóság, értelmet követel; nem elég a világ, világkép kell. Faltól falig szakadatlan veri a szálakat, ő az a pók, aki minden jelenséget a megértés egyetlen hálójába fonna.”¹⁴ Akárhonnan is indult tehát Németh László, ez már nem Szabó Dezső, hanem Ortega és Kerényi Károly hangja.

Gondolkodásában itt is megjelenik az életművében oly gyakran fölbukkanó különös kettőség: ahogyan ideális szellemi arisztokrataként mélységesen elkötelezett demokrata. Egyszerre akar abszolút értelemben elképzelt szellemi elitet nevelni, mert „nevelni csak fölülről lehet, alulról legföljebb nevelődnek az emberek”¹⁵ A kinevelt új elit a mindennapok világában is vezető lenne – ami felveti egy új kasztosodás kockázatát, ezért egyúttal el is utasítja az elitista gondolkodásmódot. Abban hisz, hogy a vezető úgy igazodási pont, hogy nem kiváltságos tényező. Vezető a rátermettsége, tudása, erkölcsi integritása által, és nem vezérkedni, hanem szolgálni akar.

Ilyenkor látszik, hogy – legalábbis gyakorlati kérdésekben – a lángész rossz tanácsadó. Németh Lászlónak, a zsigeri demokratának azt súgja, hogy bárki képes fölkapaszkodni a gondolkodás olyan magas csúcsaira, amelyekre ő maga egyetlen lépéssel fölért. Közben azonban tudja, hogy ez lehetetlen. Mászt sze-

retne érezni, de van tapasztalata arról, hogy az emberiségre nézve megtisztelő gyönyörű elképzelése aligha reális. Ennek ellenére személyes katasztrófának tartja, amikor azzal szembesül, hogy ideákra épülő antropológiája csak álom – ahogyan ezt Cseresnyés Mihály összeomlásában meg is mutatja.

Ami azonban nem törheti össze az eszményeihez hűséges, moralista világképét, és ezért töretlen hittel vállalja a tanügy rendezését szolgáló gyakorlati tanácsadó szerepét. Tudja, hogyne tudná, hogy az általa elvárt szellemi teljesítményre csak kevesen képesek, hiszen tisztában van azzal, hogy az összes tanuló még a mindegyikük elé állított, általános követelményeket sem tudja teljesíteni. Éppen azért javasolja az iskolatípusok közötti választással a döntési helyzet korhatáraként a 12. évet, mert a kötelező „elemi iskolának nincs rostély: nincs egy még alsóbb iskola, ahova a tanulást hátráltató gyermekeket le lehet hullajtani”¹⁶ Amitől a ma uralkodó, a gyakorlatban alacsony szinten nivelláló pedagógiai szemlélet elborzad. De aki már tanított olyan osztályban, vagy ismer, hallgatott olyan pedagógusokat, akik a tanítást magát komolyan gondolva foglalkoztak olyan osztályokkal, amelyekben nem egy-két, hanem ma már egyre több „tanulást hátráltató” gyermek határozza meg a többiek haladását, bizonyosan egyetért Németh Lászlóval.

Németh László tehát nem éri be annyival, hogy csak nézze a történelmet, amelynek legfőbb célja az emberiségléptékű kultúrateremtés, hanem ezt a történelmet formálni is akarja. Erre készletti nemzeti elkötelezettsége, amit Szabó Dezső nyomán összekapcsol ugyan szociális szempontokkal, de szemben vele, megőrzi kifinomult morális érzékenységét. „Ez az ország tele van kimondatlan fájdalommal és hallgatag, csak a szívben dobogó reménységgel. Azt akarjuk, hogy akiket a fájdalom és a remény előbb-utóbb földob, s a mai világra zúdít, tudjanak másról is, ne csak jogos keserűségükről, s ne bosszúsomjas vadak legyenek, hanem Európa nagy hagyományaihoz húzó, gondolkodó emberek.”¹⁷ (Szóhasználatát figyelemreméltó: József Attila röviddel e szöveg megjelenése után írta: „Emberek, nem vadak – / elmék vagyunk!” (Levegőt!))

13 Németh László: *Parasztkollégium*. In. Németh László: *Két kultúra között I*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 120.

14 Németh László: *Új enciklopédia*. In. Németh László: *A minőség forradalma – Kisebbségben I*. Püski, Budapest, 1992. 37.

15 Németh László: *Két sors közt*. In. *Két kultúra között I*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 58.

16 Németh László: *A tanügy rendezése*. In. Németh László: *Két kultúra között II*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 10.

17 Németh László: *A nép Eötvös kollégiuma*. In. Németh László: *Két kultúra között I*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 43.

Mert az európaiság egy kivételesen gazdag szellemi örökség vállalásának felelősségét jelenti. „Európa olyan a világrészek között, mint a vitamin. Mennyiségre a legkisebb (az európai kultúrát teremtő országok még Európában is parányok), hatásra a leghatásosabb. Titka: ő maga is nagyszerűen tagolt volt, akárcsak a partvidéke. Sok kis, viszonylag független csoport, abban sok viszonylag független egyén”¹⁸ – írja. Ezek az országok, csoportok alkotják, teremtik meg Európa nemzeti tagoltságát, Németh László ennek ígézetében vallja, hogy a nemzetben, nemzetekben gondolkodás mindennél fontosabb. Azonban nem áll meg itt, ez csak világai egyikében igaz, abban, ahova a vak véletlen dobta. De a másikban, az egyetemesben már a nemzetek és korok fölé érkezik, egy olyan téren és időn kívüli világba, amelynek egyik történelmi, bölcséleti és irodalmi példája az idealizált görög világ, ennek a műveltség-vallásnak az édenkertje. (Ismét Kerényi hatását érezhetjük abban a kijelentésben, amely a görög tanítását a latin elé helyezi, mert „a gyerek, aki az iskolába lép, tulajdonképp a görög szellem alkotásába lép be”, és a „görög ifjú, fiatalos kultúrájú nép; kezdetleges és tökéletes soha ilyen közel nem voltak, mint benne”¹⁹ – mondja. A másikat a Beethoven előtti zenében találja meg, amely nem magányos titánok küzdelme, a hangok mögött olyan közösség érzik, amelyben vérként kering a zene, van bátorság benne az egyszerűséghez, s egyszerűségében a világ egész gazdagsága elfér: igazi aranykori művészet”²⁰ Vagyis: van valami olyan, az egyének, nemzetek, részek fölötti egyetemes kultúra, mint legfőbb jó, ami az őt létrehozó nemzeteknél is fontosabb. (Gondoljunk arra, hogy Bartók is hitt abban, hogy a sokféle népzene szerkezetét vizsgálva, eljuthat az emberiség közös, egységes és egyetemes, ősi zenéjéhez.)

Németh úgy gondolja, hogy korának önmagát máró, bűnbeesett emberisége az édenből kiűzöttség korát éli. Hogy megváltsa magát, ha már megkóstolta a tudás almáját, tanulnia kell. Folyamatosan és egészében. Nem elég értelmiséginek lenni, meg kell teremteni az értelmiségi társadalmat – mondja, és élete

sok szakaszában szentül hiszi, hogy ez a valóságban is lehetséges. Ezért kap olyan nagy szerepet életművében a köz művelődése. Ami máskülönben alapvetően fontos gyakorlati, politikai feladat – ahogyan azt már Eötvös József, majd az ő iránymutatását aktualizáló Klebelsberg Kunó is vallotta. Németh László személyes válságélményeinek okai közt ott van az is, hogy – szemben a már említett Kerényivel és Hamvassal – megkísérelte társadalmi programmá tenni az emberiség újraformálásáról alkotott költői vízióit. Mert, ismételjük meg, „a szellem teremtő nyugtalan-ság”, és a műveltség „nem tudás, hanem szenvedély”²¹ De „a műveltség nem ünneplő ruha, amelyet hordani kell. A műveltség a helytállás segédeszköze, a kifejezés szerszáma, a vállalkozás fegyvere. Az a műveltség, amely csak műveltség, meddő és fonyonyatag.”²²

A megvalósítás útjában álló legfőbb akadály a társadalmi valóság. Az egész magyar világ megújításra szorul, egy gondolkodónak, akinek egyetlen eszköze a szó, *a művelődés reformjával* kell kezdenie. Mert a „szónak, hogy terjedhessen, levegőre van szüksége. Minálunk épp ez a levegő, a közműveltség közege hiányzik: ezért lesz süketségben lődörgő csapat, ami mástutt példa: az elit”²³ De mi is ez az elit? A kor közbeszédében ez a középosztály lehetne. Németh László ennek tudatában árnyalja a képet. A kor változást óhajtó fiatalságával azt mondja, hogy „a középosztály, burkoltan, tovább tartja a régi nemesi előjogokat”²⁴, ezzel szemben az „értelmiség lemond előjogáról”²⁵ Kora és társadalmi közege mást is mond neki. „A középosztályban összeöntött társadalmi csoportok” között ott van „a tanultságból élők”-é is. Ez sem értelmiség, vagyona nincs, csak valamilyen tudása, „azért alkalmazták, amit iskolában könyvekből tanult; a felsőbbsege szorosan ellenőrzi anélkül, hogy az ügyek vitelébe komolyan beleszólhatna”²⁶ Vagyis

18 Németh László: *Találkozó a tejsarnokban*. In. Németh László: *Sorskérdések*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1989. 652.

19 Németh László: *A művelődés reformja*. In. Németh László: *Két kultúra között I*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 97.

20 Németh László: *Ha én miniszter lennék*. In. Németh László: *Két kultúra között II*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 169.

21 Németh László: *Rádió és népművelés*. In. Németh László: *Sorskérdések*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1989. 167.

22 Németh László: *Sznobok és parasztok*. In. Németh László: *Életmű szilánkokban I*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1989. 325.

23 Németh László: *A művelődés reformja*. In. Németh László: *Két kultúra között I*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 93.

24 Németh László: *Találkozó a tejsarnokban*. In. Németh László: *Sorskérdések*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 651.

25 Uo.

26 Németh László: *Akik tanultságból élnek*. In. Németh László: *Két kultúra között I*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 162.

lényegében nem más, mint jobban fizetett munkás, amelyet a középosztály csak látszólag fogad be. Ami persze nem is olyan nagy baj, hiszen a magyar középosztályról sok jót nem lehet mondani, a magyar életet éppenséggel ellenében kell újratervezni. „Középosztályi gyerek, hacsak nem hülye, eljut az érettségig. Ha a szülők elég szívósak, még akkor is. [...] Úrigyerekből úriembernek kell lenni: íme az iskolai szelekció első törvénye.” A második: „a középiskola a városiaké”, a harmadik pedig: „a városi szegény nép annyira iskolázott, amennyire házmesterszabású”, s ha gyermeke egyetemet végez, mintapéldája lesz a „szellemi lakójának”.²⁷ Innentől csak egy lépés, amit később ír, miszerint altiszti nemzet vagyunk. Amivel szemben mindig is úgy gondolta, hogy a majdani, a minőség-szocializmus jegyében megvalósuló osztálytalan társadalomban ugyan „műveltebb és műveletlenebb, tehetséges és tehetségtelenebb emberek mindig lesznek; de ahogy mindnyájan egy nyelvet beszélnek, elsajátíthatnak egy magasabb nyelvet is – a közös műveltséget”.²⁸ Minderre pedig azért van szükség, mert „az igazi egyenlőséget, demokráciát az emberek műveltségében, annak nagyfokú kiegyenlítődsében is meg kell alapozni”²⁹ – írta.

Ez az út vezet oda, hogy az értelmiségi igazi értelmiségi legyen, akit nem társadalmi helyzete, hanem a gondolkodásmódja tesz azzá. Pedig Németh László számára csak belőlük lehet idővel az ideális társadalom elitje. Azokból, akik túl látnak szűkebb ismereteiken, nem egy-egy szakma, tudomány képviselői, hanem a világ teljességére figyelnek.

A megváltandó emberiség emberekből áll, azok nemzeti közösségekben élnek. Németh László számára egy pillanatig sem volt kétes, hogy Európát tagoltsága, a nemzeteiben kifejeződő páratlan sokszínűsége tette nagygyá. A nemzeteket pedig a kultúrájuk különbözteti meg egymástól – következésképpen a történelemnek, ha nem is célja, de lényege a kultúrateremtő képessége. Amiből viszont az következik, hogy a magyarság megmaradását kultúrája megerősítése, gazdagítása, kibontása biztosíthatja. Így aztán a közösség műveltségének gazdagítása, a kevesek

műveltségének közösségi tulajdonná, normává tétele, politikai nyelven szólva demokratizálása a legfontosabb nemzeti ügy. Nem önmagáért, nem a nemzetért, hanem az emberiség üdvéért. Egy művelt ember akkor lesz értelmiségi, ha ezt vállalja ennek az ügynek a szolgálatáért.

A korszak, amelyben Németh László a műveltség Szentföldjének hódításáért megindítja a maga kereszt-háborúját, mással van elfoglalva. Az elszakított területekről a meghagyott országba települő százezrek többsége a szétszaggatott magyar állam alkalmazásában állva alkotta a sokat bíralt középosztály derékhadát. A harmadnyi országban nem volt esélye arra, hogy a korábbihoz hasonló egzisztenciát teremtsen magának. Nemcsak tehetetelt jelentett ez a tömeg, főként fiatalosága, az egzisztenciálisan ugyancsak megrendült óhazai sorstársaival együtt alkalmas volt arra, hogy küldetést találjon. Ady verte föl bennük az emberséget, de Szabó Dezsővel küzdöttek világnézetért,³⁰ hogy aztán Móricztól tanuljanak valóságismeretet. Világ-, de legalább magyarság-megváltó álmaikhoz később pedig Németh Lászlótól is kaphattak eszményi programot. Ezért nem volt olyan nagy baj, hogy ez a program nem annyira a lehetőségekkel, hanem szükséggel számolt. Zömmel tehát a maguk közegével megbékélni nem tudó középosztálybeli fiatalokból került ki az a tábor, amelyikben Németh László a maga elképzeléseinek igazolását látta. Nem alaptalanul.

Belőlük születhetett volna az az erő, amelyik megvalósíthatta volna Németh elképzeléseiből azt, ami megvalósítható. Ez, a századforduló táján született nemzedékből egybegyűlt tábor háromszor is nekifutott nagy feladatának: először a harmincas években, majd 1945 után, végül 1956-ban. Meglehet, hogy ha több esélyt kapnak, akkor sem lett volna Magyarországból „Kert-Magyarország”, és nem született volna meg a „minőség-szocializmus” és az „értelmiségi társadalom” sem. De szerveződtek volna beszerző és értékesítő szövetkezetek, megerősödtek és önálló gazdaságként működtek volna olyan kertészeti kultúrák, amelyek korlátok között évtizedekkel később a mára elfelejtett háztáji gazdaságok formájában jelentek meg, működhetek volna olyan minta-farmok, mint amilyen a *Cseresnyés* háttérét adta, létrejöhetek volna olyan kollégiumok, amelyek nem a párt-

27 Németh László: *Magyar felsőbboktatás*. In. Németh László: *Két kultúra között I*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 107.

28 Németh László: *A tanügy rendezése*. In. Németh László: *Két kultúra között II*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2016. 47.

29 Uo. 46.

30 Németh László: *Szabó Dezső*. In. Németh László: *Két nemzedék*. Magvető és Szépirodalmi, Budapest, 1970. 145.

állami ideológia értékrendjét hirdelve igyekeztek volna (egyébként mérsékelt eredménnyel) képezni a rendszer janicsárjait munkás és paraszt fiatalokból. Mert lehet ugyan, hogy Németh László elképzeléseinek egy része utópiáknak hat, de alapvetően fontos kérdésekre adott bennük választ. És ami megoldás utóbb született ezekre, az, ha részleteiben és gyakorlatában más is lett, mint amit ő elgondolt, de az általa vázolt irányban valósult meg. Az öt formális jogosítványok nélkül is legalább gimnáziumi katedrára állí-

tó Keresztury Dezső döntését indokolva, nem üres szólamként fogalmazott úgy három évtizeddel később, hogy „tudtam, hogy a teendőket nem lehet a valóságra meg az eszményekre egyaránt figyelő okos és felelős emberek nélkül elvégezni”.³¹

31 Keresztury Dezső: *Válasz egy félbemaradt jelentésre*. In: *A minőség forradalmára – In memoriam Németh László*. Monostori Imre szerk. Nap Kiadó, Budapest, 2001. 191.

MIKLYA ZSOLT

Tónusokkal játszó

Szinelhagyottan, egy tónusokkal játszó világban. Mert játszanak, élnek, nézd, tisztább a fény, tisztább az árnyék. Ami színes volt egykor. Színes árnyékokból horgolt postáskesztyűd elveszett rég, ott maradt az őszben, levelek alatt várja a feltámadást, kibújnak-e belőle ujjai, megtalálja-e valaki az elveszettet.

A színek játszottak veled mindig is, legalább vedd észre most, ebben a kéretlen fényben. A redőnyrácsok közt átszűrődő hajnal sosem volt tisztább. Mindig belejátszott valami vajszín, opálosan, mintha bűvópatakok titkát sugallná, a felszínre bukkanás áttetsző vágyát, nézz rajtam át, ne magadat lásd.

Szerelem idején elönt a sok szín, árad, nem tud apályról, apadásról. Beszáradt festékeiden csak nevet, nem mesterség, élet az, ami belőlem árad, hagyd a csodába, fogadd be inkább a csodát. Színek fogannak, és feledd csak, teremtőjük a fény, egyszer majd észreveszed úgyis a tónusokkal játszó világban színektől független fényértékeid.

FALUSI MÁRTON

A (szobor)csoportszemélyiség tudathasadása, avagy Szabó Dezső, a szépirodalom

Szabó Dezső életművét ritkán mérik a szépirodalom fontjával; a róla szóló kritikák is inkább a politikai eszmetörténet és a nemzetfogalmi analízis szókészletéből válogatnak.¹ Szépirodalmi teljesítményének befogadását ellentmondások keresztezik; egyszerre tulajdonítják neki az alapkötetelt és az elvétett kivitelezést.² Kántor Lajos idézi föl az *Életeim* első kiadásának előszavát, Nagy Péter mondatait: „Az egyik legeseménytelenebb életű író, aki életében és életével az örökös izgalmak – botrány és lelkesedés, gyűlölet és rajongás – forrása lett; az egyik legnagyobb közönségsikerű író, aki azonban nem írói erényeivel, hanem elsősorban gondolataival, eszméivel tett maradandó hatást; az egyik legnagyobb műveltségű és gondolatilag legigényesebb író, akihez foghatóan tragikus gondolati, elméleti zsákutcába szinte egyetlen kor- és pályatársa sem tévedett. Végül az egyik legtöbbet emlegetett író, akit ugyanakkor jószerint ma már senki sem olvas.”³ Ha a *Segítség!* című monstruózus regény prózapoétikai vizsgálatát végezzük el, egy fundamentális irodalomtörténeti dilemmával szembesülünk: miként fejthet ki elsöprő hatást, miként nyugodhatja le, gyűrheti maga alá kortársait az az író, amelyik mindazonáltal megsemmisítő kritikákat kap innen is, onnan is. Túl egyszerű lenne elintéznünk a jelenséget annyival, hogy a „társadalmi energiaáramlást” (Stephen Greenblatt) a *politikus*, nem pedig a *szépirodalom* Szabó Dezső indította el, s a regényét megelőző türelmetlen várakozás, az azt követő feszült figyelem a társadalmi vo-

natkozásoknak szólt, hiszen az esztétikai és az esztétikán kívüli – az esztétika fölötti – szempontok rendre szétszálazhatatlanok.

Nem csupán az olyan primer módon közösséggel-vűnek nevezhető poétikákban egységesedik az esztétikai élmény intenzitása, komplexitása, koherenciája (Aubrey Beardsley), valamint a társadalmi tett, mint amilyen például Adyé vagy Németh Lászlóé és Illyés Gyuláé, de a körülményesebben följejtethető, ágas-bogas szövedékű munkásságokban is, amilyen Weöres Sándoré vagy Esterházy Péteré. *A kétfejű fenevad* és a *Bevezetés a szépirodalomba* színre vitelével, illetőleg megjelenésekor ugyanúgy alakították az individuum és a közösség identitását, mint a koruk történelmi problémagócira kézenfekvőbben reflektáló művek; s ez az identitásformálás ugyanúgy befolyásolta értelmezhetőségüket, mint az „új időknek új dalai”, az *Égető Eszter* és az *Egy mondat a zsarnokságról* poétikai elemzését. Ám nem állíthatjuk fel a Kántor-féle összefüggésekre azt a képletet sem, hogy bizonyos műalkotások kifejezetten saját korukban revelálódnak, jelentőségük később megfakul, frissességük megszűnik, aktualitásuk elvész. A Szabó Dezső-i regényfigurák gondolkodási sémái és viselkedésmintái ugyanis a mai napig felparcellázzák a magyar életvilágot, az ábrázolástechnikát illető elmarasztalások pedig a *maga idejében* is záporoztak rá; ráadásul nem alkotójukat becsmérelték a művön keresztül – nélkülözték az *argumentum ad hominem* politikai élceit –, hanem a prózapoétikai fogyatékos-ságokat kérték számon. Számon kértek, felhánytor-gattak, miközben birkóztak is a természetes szövegkorpuszokkal. Fülep Lajos találóan fogalmazott az írói vállalkozásról: „testének-lelkének minden búsulásával és fájdalomával szereti az igazságot egész az igazságtalanságig”.⁴ A „profetikus propagandisztika” billogjával jelölt *Az elsodort falu* ekként „tanítani való példája annak, miként nem lehet (s ha nem lehet, nem kell) regényt írni”; s hogy „történelmi arcképcsarnoka” a magyar világ teljességét kívánja ábrázolni, „összefüggő vonal azonban mégsem lesz a módszerrel, hogy két pont közé pontokat helyezek”. Az elismerésre méltó „stílusművészet” – melynek „lelke” „Ady egyetlen nagy lírai gesztusának és kiáltásának gesztikulálásokkal és recitatívókkal való megisméltése, prózáilag, publicisztikailag, didaktikusan” – (Fülep

1 Lásd különösen: Kovács Dávid: *Szabó Dezső nemzetszemlélete. A közösségi identitás változatai Szabó Dezső életművében*. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2014; Gróh Gáspár: *Az egész Szabó Dezsőért*. In: *Hitel*, 2009/6. 103–112.

2 „[Apám] *Az elsodort falut* sem azzal adta a kezembe, hogy abban megtalálom a magyar sorskérdések megoldásának receptjét, vagy hogy az lenne a XX. századi magyar regényirodalom csúcsa. Nem: csak azt mondta róla, hogy e könyv ismerete nélkül nem érthető meg a XX. század magyar történelme. Tökéletesen igaza volt, és azt hiszem, innen kell közelítenünk műveikhez.” Gróh Gáspár: i. m. 105.

3 Kántor Lajos: *Szabó Dezső életei és utókora két közelítésben*. Letöltés: http://www.magyar szemle.hu/cikk/20030701_szabo_dezso_eletei_es_utokora_ket_kozelitesben, 2019. 10. 05.

4 Fülep Lajos: *Szabó Dezső regénye*. Letöltés: <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00271/08012.htm>, 2019. 10. 05.

szerint) végső soron önnön tagadásába fordul át, amiért azonosul „a magyar tárogatósdival és szavalósdival”, „ami ellen részben írta a regényt”. A nagy stílusművész és a magyar glóbusz elementáris gondjainak, „haza és haladás” dichotómiájának kódfejtője mintha bizony sok hűhót csapna semmiért, verejtékezve tér meg retorikai kőfejtőjéből, a hátán üres zsák lappad. Németh László is úgy vélte, hogy Ady „fakasztotta föl érzéseinket”, „de Szabó Dezsővel küzdünk a világnézetért”⁵. Kétségtelen, hogy az író a csorbíthatatlan ép világmagyarázat nemzedéki érületéért, nemzeti szelleméért szállt síkra, és panorámaregényében ehhez igyekezett jellegzetesen egyedi műformát teremteni. Előképeinek – ahogyan Németh László is megjegyzi – Eötvös József irányregényét, *A falu jegyzőjét* szemelte ki, amely szerzőjének államjogi-társadalomszervezési meggyőződését hivatott igazolni. Tegyük hozzá, hogy ugyanez a jobbító szándék hajtja később Déry Tibort (*Felelet*), és ugyanez a „cselekvő igényű elkötelezettség” (Görömbei András) kísérletezi ki a szociográfia műfaját Illyés Gyulától (*Puszták népe*) Csoóri Sándoron át (*Tudósítás a toronyból*) Csalog Zsoltig (*Parasztregény*); ám mind Eötvös és Déry, mind a valóságirodalom csúcsein járók laboratóriuma vitathatatlanul időtálló vegyületeket szabadalmazott. Mégis megszakadna e láncreakció, ha Szabó Dezsőt kiiktatnánk az egyenletből: Ady Endre eszmei és művészi világnézetét sokszorozta, s ha a költő mértékével nem is mérhető, szentleckéje sokakhoz közvetítette minőségi magyarságképét.

Ha ezzel a szemmel olvassuk, az esszé(regény) és a parabola elvontabb reprezentációelvei felé tájékozódó poétikai útkeresést is kimutathatjuk Szabó Dezső prózaművészetében; noha az esszét a publicisztikára, a parabolát az agitációra kell cserélnünk. Németh László is ezt vette észre. „Nemcsak jellemzése, de a képei, metaforái is jórészt élcek, még az igekötők fölcserélgetéseiben, igévé csavart névszóiban is van valami élcszerű, s ahogy a konkrétat az absztrakthoz, a kézenfekvőt a távolihoz vezet, az sem ment minden élcsiklandástól.” Németh, aki az *Égező Eszterben* voltaképpen azt akarta jól csinálni, amit Szabó Dezső elrontott – s hogy vajon végül jól csinálta-e, avagy csak jobban, nagy kérdés –, *Az elsodort falut* többre értékeli a *Segítség!*-nél, mert utóbbi „egy

indulatos ember bosszúalkalma, paranoiás beállítások, dührohammá egyszerűsödő jellemzések, érdektelenné torzított figurák, s kamasz-erotika pecsételik összevissza”. Ma azonban úgy érezhetjük, hogy a *Segítség!* inkább hozzájárul a korszakról (a húszas évek elejéről) szerzett ismereteink bővítéséhez, sőt talán több megindító, maradandó műrészletet tartogat, mint a másik könyv; akkor is, ha „Szabó Dezső nem tud a dolgok jellegéhez férni”. Az „irodalmi demagógia” vádjá alól (Németh) nem menthetjük föl ugyan az író, kár lenne azonban elhallgatnunk, hogy ez a harc os hevílet a magyar irodalom legnagyobbjai közül sokakat meglegyintett. Szorítkozzunk ezúttal a szigorúan vett műelemzésre, a stílusra. Vajon megelégedhetünk-e Németh László velős megállapításával? „Amilyen nagy hullámú, merész, levegős, olyan pofoncsapó, fületbetömő, alacsony ösztönökre apelláló is. A nemes dikció gazdagon tartózkodó, Szabó Dezső azonban bevált stílus-ötletek makacs ismétlésével tart fenn egy állandó túlhangossgot. A nagy stiliszták közül való, de aki emberekben tovább mozduló tett, az nem mondhat le a szőlőhegyi pufogatásokról s a klaunok csörgörázásáról.” Az író, aki „Magyarország demokratizálódásában” (Németh) óriási érdemet szerzett, és ezt éppen stílusával vívta ki, a hatásvadászat régi hibájába esett; emiatt hat kevésbé a mai olvasóra.

Hatni azonban hat, s ha valamivel, hát leginkább a *Segítség!* című regényével. E regény műfaját izgalmassá teszi, hogy egyszerre irányregény és művészregény; naturalista tablót fest a magyar társadalomról, és megfogalmazza írójának ars poeticáját. Stílusát is az a heroizmus alakítja, amely a „valódi” magyar nemzeteszme kiteljesítését oly gigászi feladatnak érzi. A magyar parasztnak kell megújítania a magyar valóságot (társadalmi totalitást), ám az idegen nemzetiségű, basáskodó nemesi származékok birtokolják a gazdasági és a kulturális erőforrásokat, ezért természetes öserején és tehetségén kívül semmi egyébre nem támaszkodhat: ez az irányregény paradoxona. A magyar művész csakis a paraszti kultúrából merítve modernizálhatja formanyelvét, ám ami paraszti, művészileg elmaradott, ami modern, idegen eredetű, ezért a kiválasztott művészegyenység, a zseni örökösön konfrontálódik mind a két kultúrával (kulturális közösséggel), a paraszttal és a modernnel is: ez a művészregény paradoxona. A regény két hőse két nemzedéket képvisel, s mindketten Ady költészetének és reformprogramjának folytatói; sorsuk pedig

5 Németh László: *Szabó Dezső*, <https://szabodezsoemlekkonyv1993.webnode.hu/a09-nemeth-laszlo-szabo-dezso-1928-/,> 2019. 10. 05.

nem lehet egyéb, mint a tragikus elbukás. Kettejük között az a különbség, hogy a „Mester”, a szobrász Boór Bálint nemcsak géniusz, hanem rendkívül intelligens és kitartó is, ezért a gátlástalan intrikák, valamint az állami szervek vegzálásai ellenére létrehozta életművét, amelyet a felvilágosultak csodálata övez; ám a tanítvány, a költő Baczó Mózes hamar összeroppan az üldöztetések és a mellőzöttség miatt. Boórt sajátos elmeháborodása – Szabó Dezső kiváló lélekrajzzal mutatja be, hogyan lépked lefelé a szobrász a megőrülés grádicsain – a regény végén magasztos halálba kergeti, lélekvesztője a breton tenger habjaiba vész; Baczó viszont egy bordélyházban, szinte az örömlány karjaiban, föbe lövi magát.

A regény mindjárt két koncepcionális hiba miatt bírálható. Boór Bálint nem „valódi” hős, hiszen semmiféle tragikus vétséget nem követ el, semmi negatív jellemvonása nincs, sőt választási kényszer elé sem állítja a mindentudó elbeszélő, aki mindazonáltal a kínáló cselekménybonyolítási lehetőséggel sem él: Baczó Mózes életútja ellenpontozhatná mesteréét, ehelyett azonban váratlanul, idő előtt félbeszakad, mintha a szerző a mű közepe táján ébredne rá, menyire nem tud vele semmit sem kezdeni. Boór inkább a mindenkit maga mögé utasító tekintély, Baczó pedig az östehetségű balek. Egyikük kiigazodik a csel-szövéseken, frappírozva felelget az őt faggató hatósági személyeknek, ármánykodó újságíróknak; másikkal kótyagosan sodródó típus, olykor lobbanékony (a propagandalap szerkesztőségében), olykor gyámoltalan (amikor verseivel házal). A regényalakok általában véve is statikusak, nem fejlődnek, egyetlen fő vonás jellemzi, mozgatja őket, ezért pályáik sem fonódhatnak egybe újra és újra, csupán egyetlen alkalommal ölelkeznek vagy öklelöznek, amikor összefutnak a páston. Szatirikus, darabonként végiglapozgatható, a kidolgozásokért csodálható, ám egységigé aligha kiteljesedő *állóképsorozat* a könyv. Kettős rendezőelve – az irány- és a művészregény besorolásoknak megfelelően – a szereplők politikai és művészi orientációja Boór Bálint felmagasztalt, túlzóan eszményített kulturális identitásához, szereptudatához képest. Mégis hat az expresszionista kifejezőerő, és mégis döbbenetes, az alapkönfliktus mennyire adaptálható akár napjainkra is, emiatt – komoly esztétikai kifogásaink ellenére – *szívesen* olvassuk. Ez az ellentmondás viszont próbára teszi a szépirodalomról való felfogásunkat.

A regény többféleképpen közelíti meg a „szép mű” mibenlétét, ami önreflexív módon, afféle ars poetica-

ként is működik. A műalkotás egyrészt negatív értelemben jelenik meg, olyan esztétikai nézetet képviselve, amelyet a szerző elutasít. Erre példa Kurt Schwittersnek a társadalmi vonatkozásoktól elzárkózó, a valóságreferens olvasatoktól tartózkodó dadaista költeménye. A neofita Lubinszky Elemér olvassa föl elragadtatottan a Központi Kávéház zugértelmisségi tivornyáján, ahol az avantgárd modernizmus és a szociologizáló tudományosság a felszínes, valódi ismereteket és átélést nélkülöző idegenmajmolással érintkeznek, s állnak szemben a másik véglettel, a (természetesen „oláh származású”) Bihari Jóska petőfieskedő maradiságával. A nyugati progresszió kritikátlan dicsőítése ekként ugyanolyan tévhit, mint a modernizmust elutasító művi parasztkodás. Amikor a külföldi emigrációjában megbolonduló Boór nem tud alkalmazkodni az itáliai formakultúrához, s egyfolytában parasztokat farag, nemcsak hazája hiányzik, hanem a korszerűség is: a klasszikus művészethez sincsen immár kikövezett visszaút. A harmadik negatív művészeti szemléletmód a Tormay Cécile-ről mintázott Borkuthy Eveline és az egyházi kiadókat vezető klerikusok – akik visszadobják Baczó Mózes verseit – személyében testesül meg, amelynek lényege a fennálló politikai uralom és a képmutató tömegizlés gátlástalan kiszolgálása. Ez az irodalmi hivatalosság a szerzői intenció szerint azért kártékony, mert színleg ugyan nemzeti elvű társadalmi programot hirdet, valójában alantas, bárgyú és kisszerű, fennhéjázóan viselkedik, nem gyakorol könyörületességet az alattvalókként kezelt nyomorultakon, nem érvenyesíti a szociális igazságosságot, a parasztságot nem tekinti a politikai közösség részének, és nem tűri a modernizációt, a kísérletezést. Borkuthy Eveline így vélekedik Boór Bálint művészetéről: „Ez az ember farag itt Toldikat, Csokonayakat, magyar parasztot, és fogalma sincs a magyar pszichéről. Magyar levegő helyett francia meztelenséget ad. Láttad-é a Peturját? Mennyi vad lázadás, mennyi fenyegető pogányság van ebben az irtózatosszoborban. Már bocsánatot kérek, azt hiszem, Szent István országában élünk. A magyar sohasem volt lázadó. A magyar mindig mélyen keresztény volt: imádta istenét, szerette királyát, tisztelte fellebbvalóit és a törvényeket. A magyar pszichéből mindig kikonganak Szent István harangjai, s nekem nem magyar művészet az, ahol egy jobbágy szemtelenül megragadja egy főúr karját.”

A pozitív esztétikai nézetek is három forrásból táplálkoznak. Az irodalomtörténet bizonyos műalko-

tásai: a világirodalomból főként Baudelaire, Zola, Flaubert és Oscar Wilde munkái; a magyar irodalomból Csokonai Vitéz Mihály versei, Arany János *Toldija*, Katona József *Bánk bánja*, valamint – elsősorban – Ady költészete, különösen Dózsa-képe bukkannak föl gyakori hivatkozási alapként. Ezen kívül a népköltészet elemei, népdalbetétek szövik át meg át a regény szövegét; Boór Bálint mottóként is használt kedvenc nótája például: „Ki tanyája ez a nyárfás? / Nem hallik be a kurjantás. / Vagy alusznak, vagy nem hallják, / Vagy talán nem is akarják...” A népköltészet szakrális pozíciójából az író az Erdélyi János-féle hagyományközösségi paradigmához⁶ csatlakozva a kulturális közösség demokratikus átalakulásának kívánalmát nyilvánítja ki; általa pedig a Szabó Dezső-i prózanyelv metaforikus dikciója is az áhított államjogi és társadalompolitikai reformok ideológemájaként jön létre. Így el is jutottunk ahhoz a műalkotásformához, amelyben a „szép mű” és a „helyes cselekvés” materializálódik, Boór Bálint szobraihoz, valamint az író stílusához, amely ugyancsak egy tömbből faragott, „szoborszerűen” plasztikus.

Ha a regény leírásaiból következtetve magunk elé képzeljük Boór szobrászművészetét, leginkább Izsó Miklós, sőt a Fülep Lajos híres esszéből (*Izsó Miklós*) megismerhető Izsó Miklós praxisa rajzolódhat ki.⁷ Fülep Izsó figuráiban a par excellence nemzeti génuszt azonosította. „Alakjai még azon túl, hogy nem műtermi pótlékok, hanem jellegzetes valóságú testek, az anyanyelv közvetlenségével átélt és értett valóság, a magyar népi és nemzeti valóság megszemélyesülései is testben és mozgásban.”⁸ Fülep hosszan fejtegeti, hogy „a nemzeti habitus nem merő fajta, nem merő etnikum, mint ahogy a rosszlemékű fajelmélet a zoológia kategóriái szerint akarná. Az emberi test formája is a történet, a kultúra produktuma – nem a természet mondja ki róla az utolsó szót; ő csak az elsőt”⁹. Amikor a művészettörténész Izsó Miklósról fogalmaz – „A testi ideálban erkölcs van, világnézet van. S ezért van, hogy az emberi test nem-

zetiként vállalt és akart formája is történeti, társadalmi produktum”¹⁰ –, valójában mintha Szabó Dezső Boór Bálintjáról írta. A magyar parasztság esztétikai és erkölcsi karaktere, hegeli „Sittengeschichte”-je, Izsó *Táncoló parasztok*, Csokonai és *Búsuló juhász* című szobraiban ugyanúgy tetten érhető, mint Boór parasztábrázolásaiban („A fiatal Toldi”, „Fiát váró parasztasszony”, „Koppány az utolsó harc előtt”: ezeket a címeket adja nekik az író). „Arany, Petőfi költészetének magyar valósága Izsó művében jut el hasonló rangú képzőművészeti formációra”¹¹ – összegzi Fülep, és Szabó Dezső is efféle összegzést végez el a Boór-szobrok verbális metareprezentációiban. A retorika ezt az eszközt nevezi ekphraszisznak, amely a *Segítség!*-ben kettős értelmű. Nemcsak Boór botrányos művei „lendülnek mozgásba” társadalmi ribilliót okozva, nemcsak a regény szüzséje teljes mértékben ekphrasztikus, hanem nyelvi megformáltsága is: a halmozott retorikai alakzatok, a túlhajtott retorizáltság olyan hatást kelt, mintha a beszédmód egyre csak a nyelv ormótlan kötömbjét vésné, s a műalkotásban jelen lévő másik műalkotás (*mise en abyme*) lenne a valódi. A Boór-féle művészi tökélyt az író azért nem érheti el, mert körötte nem fejlődött ki a hőséhez hasonló mozgalom, értelmezői közösség. Ily módon talán szándékoltan szoborszerűek – s nem annyira papírmások – a statikusan megmutatkozó szereplők lelki idomai. A magyar világ színpada részint a homályos, borongós kocsmák, kávéházak, lebujok, bordélyok rejteke, ahol a különféle rendű és rangú, többnyire torz és ellenszenves korhelyek tengetik napjaikat és virrasztják át éjjeleiket (az „otthonok”, a fületlen hónapos szobák sem különbek náluk), részint Boór Bálint műterme, ahová hivatlanul térnek be hívei és gáncsoskodó rosszakarói. Az expreszionista festményekről, Emil Nolde táblaképeiről és Otto Dix vásznairól le-leszédülő, dialógusokkal is bőségesen jellemzett, romlott fizimiskákat ellensúlyozzák az író életrajzi háttérében is megelevenedő Sümeg és Kolozsvár, Boór, illetőleg Baczó szülővárosának egészséges, életrevaló lakói. Ez a harsány ábrázolásmód kétségtelenül tovább csiszolódott, finomodott és elmélyült az erdélyi prózában. Gondoljunk arra, hogy Tamási Áronnak a *Segítség!*-gel (1925) csaknem egy időben – pár évvel később – elkészült *Szűzmáriás királyfija* (1928) is nehézkes nyelvezetű-

6 Lásd ehhez: S. Varga Pál: *A nemzeti költészet csarnokai. A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban*. Balassi Kiadó, Budapest, 2005

7 Gróh Gáspár felhívta figyelmemet arra, hogy életrajzi szempontból inkább Medgyessy Ferenc szobrászművész munkássága szolgáltathat mintául.

8 Fülep Lajos: *Izsó Miklós*. In: Uő.: *Művészet és világnézet. Cikkek, tanulmányok 1920–1970*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976. 552.

9 Uo.

10 Uo. 553.

11 Uo. 554.

nek érződik ma már (Szabó Dezső fulmináns kritikája, a könyv körüli purparlé közismert¹²), ám az író egy másik műnemben, a regénynél korábban keletkezett *Ősvigasztalás* című drámájában (1924) időt állóan ragadta meg a témát. Tamási mellett például Bálint Tibor is sikerre vitte ezt az erősen retorizált stílust, sőt a *Zokogó majom* (1970) visszataszító kocsmajelenetei, a társadalom perifériájára szorultakkal szolidaritást vállaló gesztusai Szabó Dezső perditás és romlottságkultuszára egyértelműen alludálnak.

Szó sincs azonban dekadenciáról, elvégre a regény hanyatló sorsú szereplői jobbára a történelmi miliő és a társadalmi ferdelekedések áldozatai; önhibájukon kívül céltalanok, vagy éppen méltánylandó erőfeszítéseik dacára azok. A züllés egyszersmind a társadalmi egyenlőtlenségek alkoholizmusa is. Kassai Molnár Pista, aki Baczó Mózes várva várt esküvőjén, elszánt igyekezete ellenére sem állhatja meg, hogy ne fetrengjen pocsolárészegen, mentális gyarlóságainak ugyanolyan kiszolgáltatott, mint az a rokkant obszitos, nyomorék roncsember, Ijjas Nagy Ferenc, akivel Boór az első kötet tetőpontján, mintegy shakespeare-i szellemként, a Gellért-hegyen találkozik. A magyar paraszt archetípusa egyszerre látomás, egyszerre valóság, akárcsak a főhős szobrai; a világháború, a Tanácsköztársaság, a vörös hadsereg és a fehérterror egyaránt sújtották az élettörténetét Tiborcként felpanaszoló Ijjast. Sejtelmes ábrázolása, feltűnése és elillanása nem teszi egyértelművé, hogy Boór tényleg látta-e, avagy csupán élénk fantáziája szülte. Csonkasága az erőtől duzzadó szobrok árnyalakjává teszi; emez a történelem, amazok a művész alkotásai, de valamely szférában mindegyikük realitás. A történelem torzóira a művész eszményei reagálnak. A könyv emlékezetes esztétikai minőségét tehát nemcsak az eszmetörténet őrzi, de a szoborral mint műtárggyal és önreflexív retorikai alakzattal való önfelelt játék is. Az egész társadalmi lét, valamennyi szalonkép-telen kocsmatöltelék és szalonképes zsúrfú Boór Bálint szobraként konstituálódik. Nemcsak a negatív figurák, de a pozitívak is. A tanítvány, a tehetségében sokszor megcsúfolt, becsapott Baczó Mózes is, aki epigonistán utánozza a lebírhatatlan vonzalmú szellemi embert, s még hitvese is titokban Boórhoz szerelmes (sőt Baczó öngyilkossága után Boórtól esik te-

herbe); Baczó hú szobatársa, a kodályi reménységű fiatal zeneszerző, Konkoly Zoltán is, aki végül egy párizsi bordélyház revüjében tékozolva el tálentumát; a szobrász színész barátja, a Sümegen családot alapító Bokody Tamás is, aki a progresszív művészetmódtól megfertőzve a magánéleti idillt lelke mélyén megalkuvásnak tartja. A művész zsenije azonban el-lenségeit is rabul ejti, fogva tartja; nemcsak röpiraitól, szobraitól is félnek, minduntalan próbálnak kegyeibe férkőzni. Megrendelik egyik emblemikus alkotását, mire végül, a szobor leleplezésekor, önnön karikatúrájukat, gúnyképüket kapják a remekmű helyett. „Ott állt a szobor, de már szobor volt mindenki. A Lóth feleségének csodája egyszerre több száz példányban ismétlődött. A döbbenettől jéggé fagyott levegőben dermedt arcok, eltárgult szemek meredtek a szobor felé. [...] Egy óriási gipsz-kecske állt előttük a nőstényre rohanás ledér pózában. A fej úgy volt kecske, hogy bizarr-gúnyosan, ravasz-buján a Füley gróf feje volt, bámulatos, lényegszerinti azonossággal. De fej volt hasán, a támadó falosz fölött, fej a két térden. A has arcában a Habina jól táplált idealizmusa, a térd arcain Nyerges és Kelecsényi vigyorgták elő legbelső lelküket. És hátul a párzástól felkiáltó jellé rohant rövid farkok alatt Póztás ájulva látta meg saját bandzsát tekintetű, kecskére vált arcát.” Számos nyelvi lelemény játszik rá arra, hogy a regényben hús-vér szereplők is voltaképpen gipszből vannak, agyagból vannak, s a róluk készített gipsz ugyanúgy a kor lenyomata, mint ők maguk. A *mise en abyme* szobor-pamfletje a satirikus társadalomkritika belső emblémája; Baczó Mózes mint holtában „megtalált szobor”, a hatósági zár alá vett szobrok, a kiállításon szétvert, megsemmisített szobrok, a bomlott elméjű Boór saját kezűleg összetört szobrai, a szobortöredékek végkiárúsítása, a másutt (Itáliában, Franciaországban) meg nem álmodható szobrok mind-mind ennek a szimbólumnak a telitalátatát fejlesztik tovább.

Szabó Dezső azonban nemcsak pamfletszerűen brillírozik. Sümeg és Kolozsvár bensőséges hangulatú vázolója, a leírások rendkívüli atmoszférateremtése olykor arról a páratlan írói gazdagságról árulkodnak, amelyet a publicisztikusság zömében elnyom. Pest és a többi helyszín panorámafelvételei felvilantják Méliusz József későbbi Temesvár-tablóját, a *Város a ködben* (1981) esszéregényének mondataiban kanyargó utcaképeket. A karakterábrázolás a férfi–nő kapcsolatok bizarr, erotomán válfajainak,

12 Lásd például: Petrik Béla: *Életmű az idő kapujában*. In: *A népi-nemzeti mozgalom történeteiből*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2012. 49.

a buja nemi közeledések precíz kidolgozásában is jeleskedik: Borkuthy Eveline a versközlésért cserébe fondorlatosan felkínálja bájait a megszeppent Baczó Mózesnek – korai *hashtag me too* –, Katica Baczó és Boór iránti érzelmei vadul hullámzanak a rajongás és a szexuális vágyakozás, a gög és az odaadás, az önimádat és a szolgálatkészség között. Az élveteg emberi természet egyéniesítve, így pedig hitelesen jeleníti meg a közösségi szintű abnormalitást. Ha a *Segítség!* nem is emelkedik egyetemes érvényű metaforává, ahogyan Ady lírája, később pedig az Adyra hivatkozó transzszilvanizmus legjobbjainak, például

Tamási Áron, Sütő András vagy Bálint Tibor, Méliusz József írásművészete, a magyar eszmetörténet kiútlanságát innovatív retorikai eszközökkel és a humortól a tragikumig sokféle regiszteren ismételteti. A mai napig ismerősen csenghet fülünkben, visszhangozhat bennünk, hogy az alkotó személyiség, aki „haza és haladás” politikai apóriáját végre felülmúlná, tépelődő habitusával, korszerűen közösségelvű gondolkodásmódjával, nyitott nemzeteszmejével szükségképpen magára marad, intézményeken kívül reked, elszigetelődik.

Madarak II. tusrajz

BAKÓ ENDRE
**Sinka István és Veres Péter
 barátsága**

Jellemrajz és kapcsolattörténet

1.

A népi irodalom autodidakta vagy „mezítlás” képviselői közül Sinka István, Szabó Pál és Veres Péter lépte át az esztétikai záróvonalat, s került a magyar irodalom fő sodrába. Ők hárman nem alkottak külön organikus triáoszt a mozgalmon belül, jóllehet Sinkát és Szabó Pált fiatal korukban szoros barátság fűzte össze, együtt küzdöttek az elismerésért, együtt szerkesztették (Barsi Dénessel hármassal) a Komádi és Vidéke című hetilapot, majd együtt indították a Kelet Népet. Ennek a baráti együttműködésnek szép emléket állított Szabó Pál,¹ illetve dokumentálta Bakó Endre.² Néhány írásműből, kölcsönös gesztusból tudjuk, mit gondolt egymásról Veres Péter és Szabó Pál. Utóbbi így jellemezte kettőjüket: „Péter a fej, én vagyok az írás”. Barátságukról Szabó Pál lánya is írt, szabadkozva, hogy „nehéz két egészen más embernek a kapcsolatát szavakkal kifejezni.”³ De Sinka és Veres Péter – megint csak két másféle személyiség – kapcsolata még nem kapott kellő megvilágítást.

A népi írói mozgalom spontán bontakozott ki, s nem volt egységes. Az írók nemcsak világnézetileg különböztek egymástól, emberileg, erkölcsileg, alkattal is másfélék voltak, életstratégiájuk sokban eltért, olykor a személyeskedő vita is felcsapott köztük. Veres Péter már 1941-ben leszögezte: „Népi írói front, mint szilárd csoportosulás hát nincs és sosem volt. Mégis a magyar helyzet és a nagyvilág nyomása egymás mellé kényszeríti a valóban haladó népfiaakat a fajvédő és antiszemita Erdélyi Józsefekkel is.”⁴

2.

Veres Péter hajdúsági ember, cseléd, vasúti pályamunkás, földműves volt. Korán kezdte a szellemi építkezést, s egyre tudatosabban, kitartóbban képezte magát. Autodidakta létére teoretikus affinitású ember

volt, végül afféle parasztenciklopédista lett, annak minden hátrányával. Az univerzális érdeklődés és az alkataból eredő reflektív adottság ugyanis gyakran bőbeszédűséghez vezetett szóban és írásban egyaránt. Holott alapjában racionális elme volt, mindig a realitások felé igyekezett tájékozódni, jóllehet erkölcsi idealizmusát idős koráig megőrizte. Ahogy a *Számadásban* írja, sokat olvasott, nemcsak szépirodalmat, szociológiai műveket, de filozófusokat is, bár kezdetben nem sokat értett belőlük. Eszmélkedése kezdetén falujában felütötte fejét szekták álarcában a messianizmus, a miszticizmus, őt azonban ezek az irracionális eszmék egy percre sem vonzották. Még a vallástól is idegenkedett, nyíltan hangoztatta ateista meggyőződését, jóllehet eszmélkedésének protestáns gyökereit sohasem tagadta meg. „A balmazújvárosi fehér templomból indultam azzá, aki vagyok. Ott kaptam a lélek első indításait. Még, amikor serdülő koromban – más gyermekek módján – ateista lettem is, akkor is kálvinista módon lettem azzá. Nem gúnyos, cinikus nagy dolgokkal és örök dolgokkal szemben arcátlanul szellemeskedő luciferi tagadás, hanem a zord, puritán erkölcsiesség lázadozott bennem. A keresztény erkölcsöt nem soknak, kevésnek éreztem.”⁵ Tisztaban volt a *Biblia* életformáló és kultúrtörténeti jelentőségével, sokáig az Ótestamentumot tartotta fontosabbnak, de idős korában az Újtestamentum értékeire is ráérezett, mert az nemcsak történetírás, „de élet és költészet”. Az egyházakkal szemben liberális álláspontot képviselt: „Felekezetek mellett nem foglalunk állást: úgy imádja az Istent mindenki, ahogy hiszi és igazabbnak tartja”⁶ – írta a Nemzeti Parasztpárt nevében. Papokkal szívesen barátkozott, beszélgetett, amit lelkészeknek adott dedikációi is igazolnak.⁷ Mégis polgári szertartással temették, csak a síremlék avatásakor hangzott fel a IX. zsoltár.⁸

Szerelemgyerek volt, emiatt is sok megpróbáltatást kellett kiállnia. Vér szerinti apja, Posta Péter nagygazda fia. Bata Imre írja: „[...] foglalkoztatta Veres Pétert a származása, ha nem is beszélt sokat

1 Szabó Pál: *Nyugtalan élet*. Harmadik könyv. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1973. 243–254.

2 Bakó Endre: *A népi irodalom bihari gyökerei*. In: *Rejtett vízjelek*. Debrecen, 2008. 189–199.

3 Bertalan Ágnes: *Élet-halál küzdelemben született barátság*. In: Rádics József szerk.: *Veres Péter koszorúja*. Táncsics Kiadó, Budapest, 1973. 415–421.

4 Veres Péter: *Ember és írás*. Bolyai Akadémia, Budapest, 1941. 62.

5 Veres Péter: *Protestantizmus a politikában*. Vándortűz, 1947 /6. 35–40.

6 Veres Péter: *A Nemzeti Parasztpárt meg az egyház*. Paraszt Újság, 1947. dec. 15. 1.

7 Ötvös László: *Veres Péter kálvinizmusa, bibliája*. In: Uő: *Új Magvető – Biblia és irodalom*. Budapest, 2008. 57.

8 Veres István: *Apám mellett, apám helyett*. Nap Alapítvány, Budapest, 2004. 162., 164.

róla”.⁹ Az édesanyját nagyon szerette, édesapjával egyszer találkozott, iszákos mostohaapjától idegenkedett. Az első világháborúban katona, majd a Tanácsköztársaság idején a helyi direktórium tagja, ami jelzi, hogy már 25 éves korában tekintélye volt a faluban, legalábbis a szegényebbek körében. Neve nyomtatva először egy debreceni újságban jelent meg: a balmazújvárosi földosztók bűnperéről szólva, Veres Péterről azt írta a lap, hogy szökésben van,¹⁰ holott Romániában internáló táborban raboskodott, majd csak 1920 végén tért haza, s Debrecenben még le kellett töltenie büntetését. 1917-től huszonöt éven át tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak, ami miatt sok molesztálást, csendőri zaklatást kellett elszenvednie. Látogatóit a csendőrök már az állomáson igazoltatták, majd nyomon követték a házáig, s gyakran bedézték még az őrre is.¹¹ Ennek ellenére tartotta a kapcsolatot a párttal, s két debreceni baloldali lapnak is munkatársa volt, amelyeket az ügyészség betiltott, a szerkesztőket pedig bíróság elé citálta.¹² Első írásai a Századok című szociáldemokrata folyóiratban láttak napvilágot Vámbéry Rusztem jóvoltából, verseinek pedig Erdély baloldali folyóirata, a Korunk adott nyilvánosságot, Gaál Gábor révén.

Több írásában marxista forradalmárnak mondja magát, de nemcsak népben, nemzetben gondolkodott, hanem sokáig faji kategóriában is, ami nehezen egyeztethető össze a marxizmussal, noha a faj nála, akár csak Szabó Dezsónél vagy Németh Lászlónál, a nemzet szinonimája. A Szép Szó hasábjain figyelmeztették, hogy a faj szó (fogalom) használata fajelméletre, antiszemitizmusra utal.¹³ Ő azonban a *Számadás* 1943-as kiadásában is ragaszkodott ehhez a kategóriához: „Az igazság az, hogy a fajok természeti és társadalmi valóságok, megszüntetésük nem lehet cél, mert nem is lehetséges”.¹⁴

Önérzetes, a képességeivel, majd szerepe fontosságával tisztában levő személyiség volt. A Nemzeti

Parasztpárt igazgatója írta róla: „[...] bámulatba ejtő magabiztosság jellemezte”.¹⁵ Maga szabta szigorú erkölcsi törvényeket követett. „Megdöglenni lehet, de rongyembernek lenni nem!” – írta és hangoztatta számtalanszor. „Egy élet – egy asszony” – ez volt szexuál erkölcsi axiómája. Életét Nadasdi Julianna mellett töltötte el. Illyés Gyula már-már népmesei burokba vonta a párt: „Veres Péter embernek boldog volt. [...] Édenkerti emberpár Juliskával.”¹⁶ Humanizmusán némileg szeplőt ejtett gyermekeihez való viszonya. Rendkívül szigorú, sőt rideg volt hozzájuk, még a legkedvesebbel, Sanyival sem tett kivételt. Menye, ifjabb Veres Péterné is felrótta apai ridegségét: „Tudom, nem szabad megírni azt a mélységes közönyt (kegyeletsértés is lenne, valós voltát is kétségbe vonnák), mellyel a kenyérkeresettel viaskodó, és írói terveit szövögető apósom, idős Veres Péter viselkedett gyermekei – Péter, Julianna, Margit, Pista és a meghalt Sanyi fiú – iskoláztatása, iskolai eredményei iránt”.¹⁷ Féja Géza 1974-es hajdúböszörményi látogatása alkalmával a Hajdúsági Művésztelep részvevői számára az Óvónőképző Intézetben szerzői estet tartott, amelyen Veres Pétert többek között zsugorinak, garasosnak nevezte.¹⁸ Fiai csak spórolósnak mondták, erre nyilván nehéz élethelyzete kényszerítette.¹⁹ A családi fényképek arról árulkodnak, hogy az unokákhoz enyhültebb szívvel hajolt.

Megrögzött antialkoholista volt. Ennek sokszor kifejezést adott. Amikor 1967-ben (70. születésnapja alkalmából január 8-án) Balmazújvárosban köszöntötték (e sorok írója a helyi „Napló” tudósítójaként volt jelen),²⁰ pálinkával kínálták a vendégeket. „Vegye fel, Péter bátyám” – indítványozta a községi párttitkár vagy tanácselnök. – „Igyatok, én nem iszom, sohasem éltem vele” – mondta. – „De most a kivételes alkalomból.” – „Nem, nem” – tiltakozott az író.

9 Bata Imre: *Veres Péter alkotásai és vallomásai tükrében*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 10.

10 *A balmazújvárosi földosztók bűnpere*. A Hírlap, 1920. október 20. 1.

11 Erre több utalás történik életrajzi írásában, s a róla szóló memoárokban. Antal Gyula is megírta esetét a balmazújvárosi csendőrökkel *Látogatóban Veres Péternél* című riportjában: *Fiatalok*, 1940/9. 4.

12 *A Mi Utunk* (1933–34) és *Tovább* (1938) című lapokról van szó. Veres Pétert nem ítélték el.

13 Zúgligeti-Pintér István: *Fajvédelem és szocializmus – Őszinte levél Veres Péterhez*. Szép Szó, 1937. 169–171.

14 Veres Péter: *Számadás*. Révai, Budapest, 1943. 393.

15 Hegyesi János: *Emlékezés Veres Péterre*. In: *Az utak őre*. Békéscsaba, 1985.

16 Idézi Veres István. Veres István: *Apám mellett, apám helyett*. Nap Alapítvány, Budapest, 2004. 167.

17 Nadasdi Péterné: *Nadasdi Péter*. Az 1989-ben kelt életrajz kézirata a szerző tulajdonában.

18 Székelyhidi Ágoston ezt érthetően nem tartotta publikusnak *Böszörményi történetek* című beszámolójában. Hajdúböszörményi Hírlap, 1974. aug. 10. 3. Megmaradt emlékezetemben: „a gyerekeinek sohasem viitt egy mézesbábót vagy tíz deka savanyúcukrot”.

19 Nadasdi Péter: *A tölgyfa árnyékában*. Kosmosz Kiadó, Budapest, 1974. 75.

20 *Veres Péter Balmazújvároson*. Hajdú-Bihari Napló, 1967. január 10. 3.

– „Én még Sztálin kedvéért sem ittam ki a poharat.”²¹ Idős korában viszont reggelente ivott egy kis pohár pálinkát vagy konyakot, s még a kávézásra is rákapott.²² Mulatni nem, de énekelni szeretett, kedvelt népdala a „Kiszáradt a tóbul mind a sár, mind a víz...” volt. A dohányzást azonban egész életében mellőzte.

Maga jelentkezett első írásával. Balmazújvárosi környezetét irodalmi munkássága nem érdekelte. Sőt, a helyi értelmiség, dr. Forrai Péter orvos és id. Varga Antal tanító kivételével, inkább rosszindulattal tekintett rá. Első könyve, *Az Alföld parasztága*, amit Németh László tanácsára írt a börtönben, 1935 decemberében látott napvilágot. A következő öt-hat esztendő alatt pályája meredeken ívelt felfele, a négy elemi végzett balmazújvárosi paraszt ismert íróvá és közéleti személyiséggé, politikai tényezővé vált. Jellemző, hogy Gulyás Pál temetésén miniszteriumi tisztviselők, igazgatók, papok között az ő neve is szerepel a protokollban.²³ 1940-től többször behívták munkaszolgálatra. Szerencsére az 1943-as szárszói konferencián részt tudott venni, sőt, ő volt az egyik főszereplője. Országos hírneve ellenére, mint írta: „megélhetésben és életrendben sem voltam még berendezkedve arra, hogy író vagyok [...], sem arra, hogy közéleti személyiség, politikai tényező vagyok, hát egészen földművéssé változtam vissza”.²⁴ Egyébként szerette a paraszti munkát, a földet, az állatokat (*Laci novellája*), s mint író, a „fizikai munka poétája”²⁵ volt. Hiába tettek érdekében lépéseket befolyásos barátai, például Zsindely Ferenc kultuszminiszteriumi államtitkár, hogy töröljék a megbízhatatlanok nyilvántartásából, és emeljék ki a munkaszolgálatból, Bartha Károly honvédelmi miniszter jelentést kért róla a Vezérkari Főnökség Defenzív Osztályától, amelyből kiderül, hogy 1920 óta szoros megfigyelés alatt tartják, és hatalmas listán bizonyítják baloldali tevékenységét. Még a pozsonyi rádióval történt levél-

váltásának tartalmát is ismerték. Nem kapott felmentést.²⁶

3.

Sinka bihari pásztorcsalád leszármazottja, juhász, alkalmi munkás. Ő is agrárproletár, életformája, szocializációja mégis sokban különbözött Veres Péterétől. Őt mindig valami mágikus erőteré vette körül, világát misztikus homály lengte be, az eleve elrendelés váratlan, titokzatos jeleket küldött neki (a *Vád* című kötetének mottója szerint): „mert felőlem az rendeltetett, / hogy vihar fújja meg a számat”. Reális élményvilágát átszínezik a látomásos elemek. A mítosz iránti fogékonyságából következik, hogy hitét mindvégig megtartotta, a *Biblia* fontos lelki tényező volt életében, egyes epizódjait sorsként is átélte.²⁷ Ő is 1897-ben született, szintén négy elemi végzett. Édesanyja román származású, a Nutz név eredetileg Nutiu, ezt erősítette meg fia, Sinka Zoltán is. A költő juhász számadó édesapja korán meghalt, a gyerek Sinkának felnőttként kellett helyt állnia. Emocionális, eruptív alkat, ez érlelte költővé. „Én láng vagyok!” – ahogy egyik korai versében írta (*Tűz a pusztában*). 1915-ben besorozták, de nem hívták be, habár ő szerette volna, mert Keletre, Ázsiába vágyott. A Tanácsköztársaság napjait Hórindzásban élte át, egy unokatestvére agitációjára „cocolista” lett, de amikor a nagy bérlőt választották meg termelési biztosnak, kilépett a „cocolizmusból”, játéknak minősítette az egészet.²⁸ Háromszor nősült. Első felesége, Papp Piroska fiatalon meghalt, második házassága nem sikerült. Harmadik asszonyával, Szín Magdával viszont, akihez Éna-verseit írta, testi-lelki harmóniában élt. Szívesen megivott egy-két pohár bort, ha annak ideje volt, a fényképeken többnyire cigarettát tart az ujjai között. Többször kijelentette, hogy semmilyen pártnak nem óhajt tagja lenni. „Az Úr ezerkilencszáz-negyvenharmadik évének elejében így állok én a jobb- és baloldal között, szembe mind a két oldal idegen szemléletével és lelkületével az ezer téves magyar sors rendelése és törvénye szerint: két kő között itt e tájon tűz-víz ütköző határon.”²⁹

21 Tóbiás Áronnak az 1960-as évek végén mondta: „Mi akkor nem tudtuk, hogy rettegni kell Sztálintól, Rákosiék már tudták.” In: *Veres Péter köztársasági elnök*. Élet és Irodalom, 1997. nov. 28. 9.

22 Veres István: *Apám mellett, apám helyett*. Nap Alapítvány, Budapest, 2004. 155.

23 *Jer, temessük el a testet*. Gulyás Pál temetése. Debreczen, 1944. május 20. 5.

24 Veres Péter: *Az ország útján*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 6.

25 B. Nagy László: *Veres Péter*. In: Szabolcsi Miklós szerk.: *A magyar irodalom története 1919-től napjainkig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 669.

26 Rádics József szerk.: *Veres Péter priusza*. In: *Veres Péter koszorúja*. Táncsics, Budapest, 1973. 50–55.

27 Ötvös László: *Sinka István bibliás embersége. Új Magvető – Biblia és irodalom*. Budapest, 2008. 32–37.

28 Sinka István: *Fekete bojtár vallomásai*. Magyar Élet Kiadása, Budapest, 1942. 228.

29 Sinka István: *Két kő között*. Magyar Élet, 1943/6. 16–18.

Öntörvényű ember volt, gyerekkori sérelmeiből eredően túlérzékeny, sértődékeny, nem tűrte a regulát, sőt, némely baráti kapcsolatát is konfliktusok árnyalták.³⁰ Műveltségét nagy erőfeszítések árán, nehezebb körülmények között szerezte, mint Veres Péter, mert nem volt társasága, a pásztorkodás magányos hivatal. Ösztönösségét, a világhoz való primér kapcsolódását mindvégig megőrizte. Szubjektív identitása olykor nehéz szituációkba sodorta. „Sohasem tudott történelmi összefüggésekben gondolkodni” – véli monográfiája.³¹ Önéletrajza, a *Fekete bojtár vallomásai* elárulja, hogy „társadalmi tudata gyenge lábon áll. Túlzott jelentőséget tulajdonít személyi sérelmeinek és összeütközéseinek, a fától nem látja néha az erdőt. [...] A *Fekete bojtár vallomásainak* második kötete folyamatos káromkodás Budapest intellektuális körei ellen, és elsősorban ismét személyes sérelmeiről tudósít” – írja Féja Géza.³²

Sinka útját, miután megnyerte a Magyar Falu című néplap bronztulipánját, szeghalmi tanárok, fővárosi értelmiségiek – elsősorban Féja Géza – egyengették, s vésztői környezete is segítette, főleg egy tanító és egy fakereskedő (ez utóbbi eredetileg tanár volt, a felesége pedig dilettáns költő). Hamarabb jutott kötethez, mint Veres Péter, 1933 novemberében jelent meg első verseskötete (*Himnuszok Kelet kapujában*) a Szeghalmi Péter András Gimnázium egyik tanárának (Fülöp Károly) és igazgatójának (Nagy Miklós) segítségével. Kevésbé ismert, hogy a Gyulaféheváról áttelepült Fülöp Károly (ottani tanár) erdélyi barátait, Áprily Lajost és Reményik Sándort kérte meg, hogy minősítse a verseket, s mindkettőtől igenlő választ kapott.³³ Felesége halála után, 1936-ban Budapestre költözött, bár nehezen tudott talajt fogni – erről ismét Félját lehetne idéznünk –, írásaiból akart megélni. Féja Géza és Püsky Sándor jóvoltából sorra megjelentek a könyvei. A Magyar Irodalompartoló Társaság kedvezményezettje, 1943-ban 3000 pengős elismerésben részesült, ez tette lehetővé, hogy a *Fekete bojtár vallomásainak* második kötetét nyugodt körülmények között tudta megírni. 1944-ben ő kapta a társaság nagydíját, mégpedig olyanformán, hogy

három és fél hold földet vásárolt neki Csömörön.³⁴ Kár lenne elhallgatni, hogy ezekben az években tett félreérthetetlen lépéseket vagy gesztust a politikai szélsőjobboldal felé, mégis „[...] nyilas tollnoknak minősítése erős túlzás, s erre az a menthetetlen bűne adott némi alapot, hogy nyilas lapokban is publikált.”³⁵

Megjelenésével, öltözködésével is jelezni kívánta művész voltát. Féja említi nyakára hajló, hosszú haját, vagyis a művészfrizurát. (Lehet ugyan, hogy ezt a hajviseletet még pásztorkorából hozta.) A szerepreprezentációhoz érdemes csatolnunk Gulyás Pál benyomásait. Sinka 1941 decemberében egy jobboldali szervezet, a Turul vendége volt a debreceni dísztáborozáson. Felkereste Gulyást a lakásán, majd onnan együtt a Bikába mentek, Sinka szobájába. „Ott felolvastál egy novellát a *Harmincnyolc vadalmából*. Figyeltem minden mozdulatodat. A nyolc esztendő távola sok újságot dobott szemembe. Lehetetlen volt elvonnom figyelmemet szép vadonatújságra sárga félcipődel. [...] Különös groteszk ellentmondás volt a népi költő sztereotípiája és a megjelenés városias kultúrája között. Veres Péterre gondoltam, aki klasszikus érzékkel megőrizte a falusi rajzot: fut, mint egy ’messenger boy’, de biciklijére pakktartójára rá van szerelve Balmazújváros árkos-tornyostul. Ez persze csak külsőség volt. Figyeltem én a belsőre is.”³⁶

4.

Veres Péter kollektív lélek volt a szónak abban az értelmében, hogy nem csupán önmagát akarta megvalósítani, hanem másokkal – az ő szóhasználatával élve: a bajtársakkal – együtt osztályát szerette volna felemelni a nemzet színvonalára, ezért éber figyelemmel követte nemcsak a politikai, de az irodalmi élet mozgását is. Valahol olvasott Sinka költői jelentkezéséről, s mivel éppen Békéscsabára biciklizett, Vésztő útba esett, betért hozzá. „Az első pillanatban nem találtuk meg egymást. Sinka még abban a korszakában volt, amikor a *Himnuszok kelet kapujában* című kötetét írta. [...] Elbeszélgettük, mint kezdő írók szoktak, s megmutogattuk egymásnak írásainkat is. De engem akkor nem elégítettek ki az ő versei, őt meg

30 Például Gulyás Pállal, Szabó Lőrincsel, Illyés Gyulával. Lásd: *Én és ő* című gúnyos versét.

31 Görömbei András: *Sinka István*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 129.

32 Féja Géza: *Szabadcsapat*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 303.

33 Bakó Endre: *Adalékok Sinka István pályakezdéséhez*. Alföld, 1974/8. 39–46.

34 Medvigy Endre: *Sinka István Csömör felé vezető útja*. In: Uő szerk.: *Sinka István: Nevem a végtelenben*. Csömör, 2017. 130–138.

35 Görömbei András: *Sinka István*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 103.

36 Gulyás Pál: *Válasz Sinka Istvánnak*. Új Élet, Kassa, 1942. 236–240.

nem elégitették ki sem az én elbeszéléseim, sem a művészi és szociológiai elveim. [...] Én akkor beszélgetés közben azt mondtam Sinkának, hogy az a legjobb verse, amelyik az apjáról maradt fapohárról szól. Én azt mondtam, a valóságot kellene megírni, a pásztorélet valóságát, amelyet még nem írt meg senki. Nem hiszem, hogy az én véleményem jelentett volna valamit Sinka előtt.”

Ez az írása – 1941-ben járunk – az emlékezésből értékelésre vált. „Sinka {azonban} nagy költő. Népi klasszikus. Nem volt még itt a magyar földön senki az aluljöttök között, aki tisztább és eredetibb hangon szólalt volna meg, mint ő. Igaz, nincs messze vezető intellektuális távlata, de ez nem is hiányzik az ő verseiből. [...] De az nem igaz, hogy egyhangú, inkább csak egy hangú.”³⁷ Sinka költészetének esztétikai értékeit kutatva az elemiséget hangsúlyozza, ami az ő értelmezésében nem a spontaneitás, hanem az az erő, amely áttöri a kultúrburkot, a tanult műveltséget, az eszmei és formai utánérzést. Véleménye szerint versei – egy kis megtorpanás után – egyre jobbak lettek, mert élmény volt mögöttük, eredeti népi valóság. „Sinka versei {azonban} belülről szólnak az eltemetett magyar világból, s alulról, az ismeretlen népi mélységből jönnek. Sinka hangja az ezer éven át megnemesedett népi fájdalom. És az ezer éven át letisztult népi ízlés és szépségfogalom. [...] Sinka még megragadta és ki tudja fejezni ezt az ősi világot, mert gyermeki szomjúságában annakidején mindent felszívott az öregektől, amit azok az ősektől örökölték, s most formába önti. Tanúsítja, hogy Sinka igazat ír, képei, hasonlatai nem egyénieskedés eredményei, közük van a magyar népi mélységhez. Tagadja, hogy misztikus lenne. Tiszta és világos itt minden, csak a magyar kultúrvilág túl magasan libeg a nép fölött.”³⁸

Veres Péter látogatását Sinka is megörökítette. „Egy reggel kenyérsütés volt nálunk. [...] Úgy, ahogy a dagasztáshoz nekikészültem, egy nagy kötővel előttem, mentem kifele. Egy fekete kalapos fényes csizmaszárú ember meg jött befelé hozzánk a kapun. Kerékpárt tolt maga előtt, köszönt, és mondta, hogy Sinkát keresi. [...] Azért a nagy asszony kötőben és tésztás kézzel is örömmel fogadtam Pétert. Piroska azonnal lángost zsírozott neki, evett, majd kért egy Himnuszokat, s még evés közben belecerezazott, sorokat

húzott alá, elmondta, hogy a versek neki nem tetszenek, nincs ükonómiájuk, fanyalgás az egész. Én szóhoz sem jutottam, hallgattam, csak visszaneéztem magamba, az egész életemre, s tudtam, hogy Péternek nincs igaza. [...] Az álom hiányzott még akkor Péterből. [...] Jó pár évig észre se vette, hogy élek-é, halok-é, vagy hogy megvagyok-é ezen a világon.” Úgy tudta, hogy Veres Péter állítólag úgy nyilatkozott, hogy nincs mit beszélni róla. „Nem költő a világegyért sem, lumpenproletár.” De aztán tovább fűzi emlékfonalát: „[...] maga Veres Péter írta három évvel ezelőtt, hogy az okos barátok tanácsainak ellenére is, a magam útját jártam, és járom. Szép, igaz, tiszta emberi és írói vonás volt az is Veres Péterétől, hogy megírta: nem értettük meg egymást.”³⁹

5.

Veres Péter 1944-őszén is munkaszolgálatot teljesített, de Siófokról hamis okmányokkal Budapestre szökött, az ostromot ott élte át, betegen. Amint lehetett, 1945. február elején, szovjet katonai dzsippen Debrecenbe utazott, ahol az Ideiglenes Kormány már működött.⁴⁰ E hónapok történetét *Az ország útján* című önéletírásában örökítette meg. Az események dokumentum értékű krónikája mellett, meghatározó a meditáció és az önvizsgálat is: a történelem vonzása és az írói, forradalmi szenvedély. „Elvégre én nem birtokos és gazdálkodó ’kisúr’, vagy nagygazda, pláne nem ’kulák’ akartam lenni, hanem író. Írója és valakije a magyarságnak.”⁴¹ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés azonnal képviselőjének választotta, a Nemzeti Parasztpárt elnöke, az Országos Földbirtokrendező Tanács elnöke lett, a földosztás szószólója, eközben az éhező budapesti gyerekek számára szervezett élelmiszergyűjtést.⁴² A koalíciós években miniszteri pozíciókat töltött be, 1948-ig. Pártelnökként össze akarta fogni a népi szellemű művészeket, amiben számított Sinka támogatására.⁴³ Rákosi Mátyás még abban az évben megtámadta *Paraszti jövő* című könyve miatt, mert abban az egyéni gazdálkodást tartotta a magyar parasztság követendő útjának.

39 Sinka István: *Fekete bojtár vallomásai*. Magyar Élet Kiadása, Budapest, 1942. 153.

40 Veres Péter *hazaérkezett*. Néplap, 1945. febr. 4. 2.

41 Veres Péter: *Az ország útján*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 84.

42 *Az éhező gyermekek*. Néplap, 1945. febr. 22. 3.

43 Veres Péter levele Sinka Istvánnak. 1948. jan. 29. In. Medvigy Endre szerk.: *Anyám balladát táncol. In memoriam Sinka István*. Nap Kiadó, Budapest, 1999. 164.

37 Veres Péter: *Sinka István*. In. Uő: *Ember és írás*. Bolyai Akadémia, Budapest, 1941. 152–158.

38 Uo.

Visszavonult a politikától, és csak írói hivatásának kívánt élni, íróként mégis betago­lódott a hatalmi struk­ túra ideológiai felépítményébe. 1950-ben megírta *Ukrajna földjén* című „naplóját”, amelyben lelkendezve számolt be tapasztalatairól. „ami ott a ’ma’, az lesz a mi ’holnapunk’.” Számokat, termelési eredményeket idézett, közben hódolattal emlegette Sztálin zsenialitását és bölcsességét.⁴⁴ Kétszer is Kossuth-díjat kapott, miközben az a gúnyos mondás járta: „Veres Péter nemcsak író, de színész is. Eljátszotta a parasztbecsületet.” Németh G. Béla is értetlenül szemlélte ezt az írói megalkuvást. „Félt?” – tette fel a kérdést.⁴⁵ Igen, a totális diktatúra félelemkeltő légkörében (kétszer is merényletet kíséreltek meg ellene,⁴⁶ zajlottak a koncepciók perek) lehetlenné vált a konzekvens identitás, a morális autonómia, az író nem művet alkotott, hanem életmentő bizonyítékot állított elő.

Ám közéleti szerepvágát nem tudta leküzdeni, ha megszólalt, abból mindig baj származott. Ekkor aztán szabadkozni kényszerült, sajnos, olykor megalázkodva. 1956 októberében az Írószövetség elnökének választották, október 23-án beszédet mondott. A forradalom vérbe fojtása után Kádár Jánosnak írott leveleiben mentegette magát, hűségéről biztosította, elutasította az írók passzív ellenállását.⁴⁷ A magyar írók ENSZ-nek címzett felhívását természetesen aláírta.⁴⁸ 1963 után megint bátorságot merített, s olykor nyilvánosan hangoztatta, hogy „a Nemzeti Parasztpártnak ő nemcsak volt, hanem jelenleg is elnöke.”⁴⁹

Standeisky Éva véleménye szerint Veres Péter 1945 után kiegyenlítő szerepre törekedett a kommunista párt és a népi írók között, kötődése mégis az utóbbiakhoz bizonyult erősebbnek. Vállalta értük a hivatalos nehezítés ódiáját, erre bizonyítékul szolgálnak egymásnak adott dedikációik is. Sinka ezt írta *Harmincnyolc vadalma* című kötetébe: „Veres Péternek: Ezerkilencszázötvenkettő őszén bizonyossággal mondom, én kigúnyolt szegény, hogy Péter, az én boldogtalan barátom 53-ban milyen nagy visszavonulást

csinálna, ha lehetne. Adja Isten, hogy én segíthessek neki. Segítek, ha lehet! 1952. nov. 20.”⁵⁰ Ő Sinkának így ajánlja *Az ország útján* című könyvét: „Sinka Istvánnak szeretettel és azzal a nem múló meggyőződéssel, hogy a mi szegényparaszti világunknak nem volt még igazabb költője, mint ő. Budapest–Ferenc­ hegy, 1965. júl. 10.” A *Jelenidőt* pedig e sorokkal adta át: „Sinka Istvánnak barátsággal-szeretettel és azzal, hogy az érted való harcot majd az utódaink eredményesebben folytathatják. Veres Péter, Bpest, 1968. XI. 8.”⁵¹ Ebben a könyvében szerepel az a terjedelmes tanulmánya, amellyel a hetvenéves költőt köszöntötte, s amelyben Sinkát a halhatatlanok közé sorolta.⁵² Nekrológiában is hitet tett Sinka varázslatos költés­ zete mellett.⁵³

6.

Sinka reménykedve fogadta az 1945-ös rendszer­ változást, hiszen költészetének fő szólama az úri Magyarország elleni vád volt. Egy demokratikus állam-berendezkedésben bízott, a szocializmustól a kistulajdonosi álmok megvalósítását várta.⁵⁴ Hamarosan nagyot kellett csalódnia. Ráadásul dühödt politikai támadások érték a *Fekete bojtár vallomásai* és főleg a *Denevérek honfoglalása* című népi eposzának anti­ szemita kicsengése miatt. A támadásokra nem állt módjában válaszolni, nem volt fóruma, de önkorrekcióra hajlíthatatlansága miatt amúgy is képtelen volt. Inkább elhallgatott, később jövedelem és nyugdíj híján valósággal nyomorgott. Veres Péter próbált segíteni rajta, annak ellenére, hogy ezt az ÁVH besúgók révén számon tartotta.⁵⁵ 1956-ban néhány szép, esztétikailag hibátlan verssel üdvözölte a forradalmat, de a magyar írók ENSZ-hez intézett 1957-es nyilatkozatán szerepel az ő neve is.⁵⁶ Megszenvedte a szocialista diktatúrát, ám hű maradt önmagához, saját világába, belső növekedési törvényeinek menetébe csak annyi külső hatást engedett beszüremkedni,

44 Veres Péter: *Ukrajna földjén*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1951. 5.

45 Németh G. Béla: *Egy szovjetunióbeli útleírás*. In: *Írók, művek, emberek*. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 1998. 170–175.

46 Veres Péter is megírta *Őszi változatok* című könyvében, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1969.

47 Sipos Levente: *Veres Péter levelezése Kádár Jánossal és Aczél Györggyel 1957–1959*. Múltunk, 1997. 248.

48 *A magyar írók tiltakozása az ENSZ ötös bizottsági jelentés közgyűlési tárgyalása ellen*. Élet és Irodalom, 1957. szept. 13. 1.

49 Fodor András: *Ezer este Fülep Lajossal*. I. Magvető, Budapest, 1986. 148–150.

50 Balogh Ferenc: *Sinka István ajánlások*. Vésztő, 1992. 146.

51 Miklya Jenő vál., bev., jegyz.: *Vésztőről indult*. Bibliotheca Beke­ siensis, Békéscsaba, 1981. 143–144.

52 Sinka István 70 éves. In: Medvigy Endre: *Anyám balladát táncol*. In memoriam Sinka István. Nap Kiadó, Budapest, 1999. 232–248.

53 Veres Péter: *Sinka István*. Élet és Irodalom, 1969. 26. 2.

54 Görömbei András: *Sinka István*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 130–131.

55 Veres István: *Apám mellett, apám helyett*. Nap Alapítvány, Buda­ pest, 2004. 111.

56 A túlélők később azzal mentegetőztek, hogy ezt a bebörtönzött írók szabadon bocsájtása érdekében tették. Állítólag erre ígéret volt a hatalom részéről.

amennyi objektíve elkerülhetetlen, tehát szükségszerű volt. Néhány elszórtan megjelent rövid írás után, végre 1961-ben napvilágot látott prózakötete, ezzel végleg feladta az ellenállást, de nem vállalkozott megalázó önostorozásra, mint Erdélyi József. Veres Péter sugárzó örömmel levélben köszönte meg a tiszteletpéldányt.⁵⁷

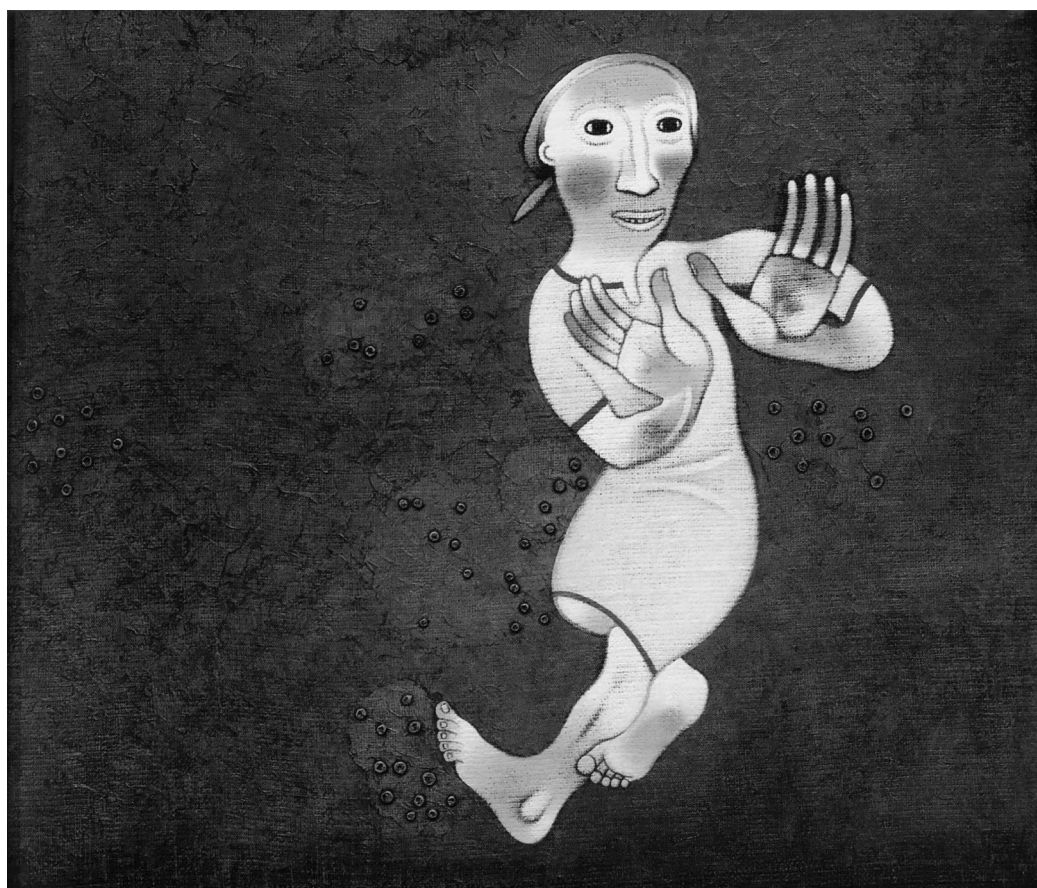
Mára az egykori „meztlábás triászt” (Sinka István, Szabó Pál, Veres Péter) tekintve, ő áll az élen. Vajon csak esztétikán kívüli szempontok alapján, 1945 utáni mellőzésének kompenzálása miatt? Nem így gondolom. Sinka valami egészen eredetit, maradandót hozott fel a magyarság ősi kulturális készletéből, lelki mélyrétegéből, képkincséből, többnyire művészi szinten. Szabó Pál és Veres Péter is sok értéket teremtett, de a szocializmus időszakában írott szép-irodalmi és publicisztikai alkotásaik nem mentesek a kötelező ideológiától.

7.

Kettőjük kapcsolata is bizonyítja, hogy a népi írói tömörülés 1945 után élesen kettévált. Egyesek, ha kellett is, a narodnyik stigmát viselve kisebb-nagyobb engedmények árán vállalták az „útitárs” (kollaboráns) szerepét, mások nem. Volt azonban egy közös nevező, ami áthidalta minden világnézeti-esztétikai különbséget: a parasztságot, az alulso ország népét akarták emberi körülmények közé juttatni. Borbándi Gyulával szólva: „az addig hátrányosan megkülönböztetett társadalmi rétegeket a politikai nemzetbe beemelni, ezáltal a magyar nemzet egyenlőségén és szabadságán alapuló egységet megteremteni.”⁵⁸ Ezt a nemzetmentő szándékot és tevékenységet méltányolnunk kell még akkor is, ha a kor keszonnyomása alatt akadt népi író, aki csak a célnak volt elkötelezettje, de nem mindig választott megfelelő eszközöket.

57 Veres Péter levele Sinka Istvánnak. In. Medvigy Endre: *Anyám balladát táncol. In memoriam Sinka István*. Nap Kiadó, Budapest, 1999. 204.

58 Borbándi Gyula: *A magyar népi irodalom – A harmadik reform-nemzedék*. Püski, Budapest, 1989. Az írótól származó fülszöveg.

A lópvidék táncosa

VÖRÖS ISTVÁN

Az ablakok

Mallarmé-szonett

*Ha bent vagy a házban, nyiss ablakot!
Ha kilépsz a házból, és este van,
s az estét szereted, mint annyian,
de zavar az, hogy sötétben mozogsz:*

*nyiss ablakot. Ha nem tudod,
mire is nyílik ablakod,
vágj ablakot a semmire, gyerünk,
hulljon minden, mi rég letűnt.*

*Az ózonlyuk fejed felett, vágj ablakot,
ha már a titok sem titok,
ha nyílnak sorban ablakok,*

*vágj ablakot, a fal helyett
ehhez bőven elég lélegzeted.
Lélekbe vágott ablakod nevet.*

***„Rosencrantz
és Guildenstern halott”***

*Téves válasz felügyelői,
kiérdemeltétek a halált.
Sosem fogtok ehhez felnőni:*

*a megértés máshogy kezdődik,
elpuskáltatok a morált.
Téves válasz felügyelői,*

*fals kérdésbe homály töltői,
világmegtévesztők legkivált,
sosem fogtok ehhez felnőni!*

*Egyiktek rossz sorsát elbőgi,
s hogy ő végül mit is csinált?
Téves válasz felügyelői,*

*a jog miattatok vergődik,
nem kaptok erről diplomát,
sosem fogtok ehhez felnőni.*

*Lelketek nem jut a felhőkig,
kis értéktelen trófeák!
Téves válasz felügyelői,
sosem fogtok ehhez felnőni.*

KOVÁCS ISTVÁN

Berta Zsolt *Kalef* című regényének valóságalapja és világa

1963 tavaszán az Egyesült Nemzetek Szervezete levele napirendjéről az úgynevezett „magyar kérdést”, amely öt éve szálla volt a Szovjetunió és Kádár Magyarországának körmeben, de egyre kényelmetlenebbül érintette az Egyesült Államokat is. Washington ezért kezdeményezte a „politikai” árucserét. Ez azt jelentette: annak fejében, hogy a „magyar kérdéssel” a továbbiakban nem foglalkozik az ENSZ, Kádár János kormányának – formálisan a magyar országgyűlésnek – meg kell hirdetnie a „nagy amnesztiát”, azaz ki kell engedni a börtönből az 1956-os forradalomban való részvételükért elítélteket. Több mint négyezer embert helyeztek szabadlábra. Nem mindenkit ugyanis. Azokra, akik „megszámlálhatatlan számú gyilkosságokban, vagy gyilkossági kísérletekben”, azaz a harcokban részt vettek, nem vonatkozott a közkegyelem. Vagyis az ismeretlen kisemberek börtönben maradtak, s volt, aki közülük csak 1974-ben nyerte vissza a szabadságát.

Fontos tény, hogy a „nagy amnesztia” következményeként az 1956 után felduzzasztott politikai rendőrség szerepe csökkent. A Párt is bejelentette, hogy Magyarországon lerakták a szocializmus alapjait, az ország konszolidálódott, s az erőszakos szervezetek az első vonalból háttérbe húzódnak. A politikai rendőrségnek bizonyítania kellett, hogy a továbbiakban is szükség van rá. Ehhez ügyeket kellett kreálni.

A II. kerületi rendőrségnek, s a rendőrség ifjúságvédelmi alosztályának feltűnt, hogy Buda legnagyobb köztere, a Moszkva tér, amely 1929 és 1951 között Magyarország egykori miniszterelnökének, Széll Kálmánnak a nevét viselte, évek óta fiatalok kisebb-nagyobb csoportjának rendszeres találkozóhelye. A fiatalok a teret Kalefnek hívták. Maguk se tudták, hogy a tér általuk használt neve a kalafektor (kalafaktor) szóból származik, amelynek magyar fogalmak szerinti jelentése: iskolai szolga, pedellus, fűtő. Valószínűleg azokra az emberekre vonatkozhatott, akik a 19. század második felében ezen a téren várakoztak

idénymunkára, s az őszi hideg beálltával rendszerint fűtőknek fogadták fel őket.

A téren a környező gimnáziumok diákjai gyülekeztek iskolába menetel előtt rövidebb, s az iskola után hosszabb időre. Hasonló csoport több is alakult Budapest egyes kerületeiben. A csoportosulást a köznyelvben galerinek hívták (a német Galerie egyik régi jelentése *alvilág*), s a fiatalok maguk is elfogadták az elnevezést. A hangoskodásukkal, megjegyzéseikkel, ruházatukkal, a beszélásaikkal felnőtteket bosszantó „haszontalan időtöltés”, amely a rendőröknek is szemet szűrt, egyik oka az lehetett, hogy a fiataloknak nem volt hol szórakozniuk. Az egyetlen magyar ifjúsági szervezet, a Kommunista Ifjúsági Szövetség az 1960-as évek elején ellene volt az ifjúsági klubok alapításának, s egyetértett azzal, hogy a rendőrség tiltotta az autóstopot. A fiatalok számára az 1960-as évek elejétől sorra alakult zenekarok rendszeres fellépési helyei – főként kultúrházak, egyetemi diákokthoz, időnként munkásszállások pihenőklubjai – jelentették a szórakozási teret. (1964 után egy időre a budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ – a „lengyel klub” – is befogadta a rockzene iránt érdeklődő fiatalokat.)

A fiatalok közül ki-ki nemcsak a kedvenc futballcsapata, hanem a kedvelt zenekara szerint határozta meg magát. Az 1960-as évek derekán lépett színre a később nagyhírű Omega és Illés zenekar. A fiatalok nemcsak a nyugati rockzene iránti kultikus rajongással tüntettek a rendszer ellen, hanem ruházatukkal is. „A farmernadrág szinte egyenruhának számított és helyi divatot jelentett a különböző színű ingek viselete. Egy időben a piros színű ing volt a divat, máskor a fekete ing. Vagy néhány fiú kiszökített egy tincset a hajában. Átmeneti kis divatok voltak ezek, de megadták a csoport összetartozás-tudatát, egyfajta akolmeleget” – vallotta idős korában az egyik „kalefos”. Általánosan jellemző volt rájuk, hogy a Szabad Európa népszerű zenés műsorát, a Teenage partyt, valamint a Radio Luxembourgot hallgatták, s ezeknek az adóknak zenés adásait vették magnószalagra, ha éppen nem zavarták. Igazi tekintélye annak volt, aki Elvis Presley-, a Beatles-, The Dave Clark Five-, The Kinks- és The Rolling Stones-lemezeket tudott szerezni. Ezeket játszották a házibulikon. Azt hangoztatták, hogy ők a beat-nemzedék korának megélői.

„A Kalef egy életforma-lázadást is jelentett a szülők nemzedékével szemben”, amelyet opportunistának is tartottak, mert túl könnyen élt a Kádár-rendszer

A lengyelül *A Moszkva téri fiúk* címmel megjelent regény előszava

által kínált „kis stabilizációval”. Ennek ára 1956 eszméjének és emlékének elfelejtése volt. A fiatalok számára meghatározó élménynek számított a gyerekként átélt forradalom, amelyet sohasem neveztek – Kádárék kötelező terminusával – „ellenforradalomnak”. „Mi tudtuk, mi volt a Rákosi-korszak, tudtuk, hogy mit csináltak az emberekkel. 56 azért volt, hogy mindez megszűnjön, és Kádárék úgy állították be, hogy ellenforradalom volt. Ezt mi soha nem fogadtuk el” – vallotta egy kalefos. Rendszerellenességük – magárahagyottságukban – szélsőséges formákban is megnyilvánult: előfordult, hogy Hitler-karlendítéssel köszöntötték egymást, náci-jelvényeket gyűjtöttek, s a *Mein Kampf* olvasásával dicsekedtek.

Szinte mindenki nyugatra vágyott. Elérni azonban tömegesen csak Lengyelországot tudták, ahová mágnesként vonzották őket a jazz jamboreek, dalfesztiválok, ahol diákklubok működtek, westernfilmeket és szabadtéri kiállításokat lehetett látni, az állam támogatta az autóstopot, ráadásul szerették a magyarokat. A Nyugat-Európa előszobájának tekintett Lengyelországba utazó fiatalok kultuszfilmje a *Hamu és gyémánt* volt. A „kalefosok” törzsközönységét műveltség, olvasottság, irodalmi, politikai vitakészség jellemezte. Persze csapódtak hozzájuk olyanok is, akik számára fő szórakozás a balhézás volt, s a bulikon, a koncerteken a lopástól se riadtak vissza.

A Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Osztálya 1964-ben akciótérvet dolgozott ki a fővárosi galerik felszámolására, mivel tudatosan szervezett mozgalmat látott bennük. „Előfordult, hogy egy órán belül kétszer is igazoltattak” – emlékezik vissza a „kalefi galeri” egyik tagja. – „Volt, hogy valaki közülünk előre összegyűjtötte a személyiket és összekötve adta át a meglepett rendőröknek.” Majd hozzát teszi: „1964 őszén engem is letartóztattak a Petőfi szobornál tervezett koszorúzás miatt a forradalom évfordulóján. A vád: államellenes izgatás. Pár nappal október 23-a előtt vittek be a II. kerületi Rendőrkapitányságra. Bagu őrmester olyan pofonnal fogadott, hogy a fal adta a másikat...”

A politikai rendőrség többnyire a törvénnyel összeütközésbe került fiatalok közül szervezte meg sügőrhálózatát. A korszakkal foglalkozó történész, Markó György leszögezi: „A politikai rendőrség látva, hogy a galeri, meg az egész ifjúsági problémát más eszközökkel nem tudja befolyásolni, ezért megpróbálta kriminalizálni azt. Belekapaszkodott a köz-törvényes vonulatba, felhasználták a kisebb stikliket,

a lopásokat a rendezvényeken, a verekedéseket. Vádastak a rasszista, antiszemita megjegyzésekre, hát-ha ki lehet belőle hozni egy jó kis izgatási vádat.”

A politikai rendőrség meg volt győződve arról, hogy azzal a bizonyítási és bírósági eljárási módszerrel, amellyel 1956 után halálbüntetéseket is hoztak, 1965 őszén minden további nélkül el lehet ítéltetni a „kalefi galeri” letartóztatott tagjait. A legsúlyosabb ítélet a hevenyészve összeillesztett bizonyítékok alapján Berta Zsoltra várt volna. Ezt azonban keresztülhúzta dr. Skorbká György ügyvédnek az 1965. október 14-i tárgyaláson elhangzott bátor védőbeszéde: „Helytelenítem azt a módszert, az ítéleteket, a rúgásokat, fenyegetéseket, amely segítségével a rendőrség kicsikarta és összeállította ezt a nyomozati anyagot. Felháborító, hogy felszabadulásunk után 20 évvel a szocialista, kommunista szellemű rendőrségünk ilyen megengedhetetlen eszközökkel dolgozzon. Az ügyész kolléga beadványán (a per továbbfolytatása és újabb tanúk megidézése) is nagyon csodálkozom, hisz az 50-es évek Rákosi rezsimje alatt azért küzdöttünk, hogy az igazságnak megfelelő legyen a bíróság. Javasolom tehát, hogy szüntessék be ezt az egész ügyet.” Ráadásul arról a fiatalról, akit ugyan ezen a tárgyalási napon antiszemitizmussal vádoltak, kiderült, hogy zsidó származású.

A rendőrség nem tudott belenyugodni a vereségbe, s végül a harmadik tárgyaláson keresztülvitte, hogy a fő vádlottat, Berta Zsoltot öt hónapi felfüggesztett börtönre ítéljék. Hogy ezt az ítéletet miként mondták ki, megtudható fiának, Berta Zsoltnak a regényéből.

Az ifjabb Berta Zsolt nem történelmi eseményt rekonstruál, nem történészi szakmunkát tesz le az asztalra, hanem igazi szépirodalmat. Az író a félelmet dokumentálja a felnőttkor küszöbe előtt tébláboló fiatalok sorstragédiáján keresztül. Akik a maguk kamaszos-fiatalemberes módján – farmer- és hosszúhaj-divattal, az 1848-as szabadságharc emlékét megidéző március 15-ék megünneplésével, „zászlógyomlálással” – (vagyis az ünnepnapokra feldíszített hidak vörös zászlóinak a Dunába dobálásával) –, tiltott irományok olvasásával, a rock iránti rajongással, s ennek nyomán kedvenc zenekaraik melletti tombolással – lázadtak a rendszer ellen. Az együttesek szerinti polarizálódás kapcsán olvashatjuk: „A Kalef egysége egy pillanat alatt felbomlik. Scampolo-, Illés- és Metro-tábor alakul ki. Egy kisebb Omega- és Sankó-tábor is.” Az idézet mintha mottója volna a KISZ

által szervezett valóságos sportcsarnoki zenekari vetélkedőnek, amely kis híján botrányba fullad a közönség viselkedése miatt. Ahogy botrányba fullad a budai Ifjúsági Parkban a Livelsing együttes fellépése. A Park ifjú gárdistáknak hívott, kezdő alvilági figurákkal körbevett hírhedt vezetője, a gumibottal „rendcsináló Rajnák” saját valóságos nevével szerepel, akinek „beszédhibája [...] szöges ellentétben áll köpcös, erőteljesen vastag testalkatával és kegyetlen arcával...”

Mint a regényből kiderül, a hatalom nemcsak mondvaszinált ügyekben kívánja a félelmet fenntartani; besúgóhálózata működtetésével valóban mindenről tudni akar, legalábbis el akarja hitetni, hogy mindenről és mindenkiről tud. Mert a párt igazi direktívái az Állambiztonság gépezete képviseli, ülteti át gyakorlatba. Az emberi arcot vagy álarcot mutató felső pártvezetés idővel többnyire úgy tesz, mintha semmi köze sem lenne ahhoz a szervezethez, amely hatalmának legfőbb biztosítéka, támasza volt. E kétszínűségnek, látszólagos hatalmi tudathasadságnak esnek áldozatul a „kalefi galeri” tagjai. Az ő drámájukba avat be az író. Ugyanakkor bemutatja a szülei által képviselt városi alsó középosztály felbomlásának, felbomlasztásának drámai folyamatát is.

Gyula, Ákos és Cseke Zsolt a történet főhősei. Gyula, aki előtt fényes sportkarrier áll, s olimpiai érem várományosa lehet az evezésben, Zsolt, aki, ha hinné, hogy fölveszik, bármely egyetemen kitűnne briliáns szellemi képességeivel, s Ákos, akiről apránként derül ki, mekkora életművész. Ő, az 1956-os Moszkva téri csata gyerekhőse a legkeményebb közülük, s amikor az ártatlan seftelésből áttér a jövedel-

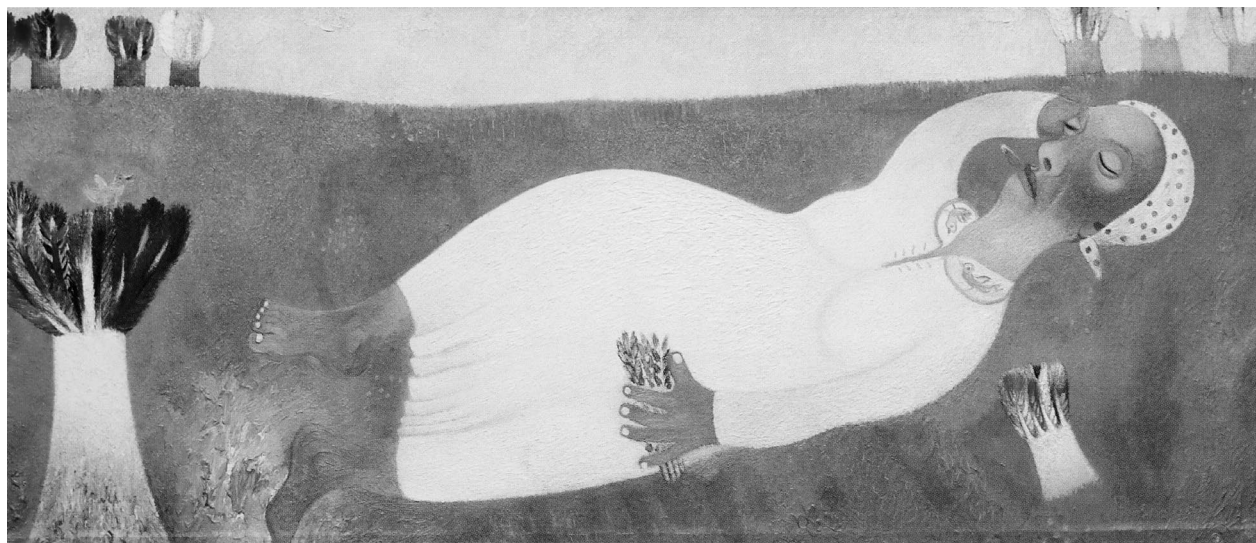
mezőbb valutázásra, majd a még kifizetődőbb lányfuttatásra, jobb sorsra érdemes barátait tudatosan, minden eszközzel óvja attól, hogy e veszélyesen sikos úton kövessék őt. Végül mégis ő lesz a legalávalóbb besúgójuk, a legkörmönfontabb elárulójuk. Egykori önmaga szánalmas árnyékaként juttatja börtönbe Zsoltot, hogy annak szerelmét, Rikát elhódíthassa. A viszonzatlan szerelemtől és sikeres beszervezettségétől roncsolt, tébolyult becsvágya tragédiák láncolatát eredményezi. Morális vereségét az is tetézi, hogy Rika a görög tragédiákból ismert állhatatosságával megmarad egykori önmagának. Izgalmas, gyönyörű leány, akibe az olvasó is beleszeret.

A háttérben persze főszereplő a szálatkat számítógépes elmével mozgató, bonyolító Unghi százados is – az Állambiztonság részéről. Céltudatossága, hogy Cseke Zsoltot megtörje, s besúgóvá silányítva, ő, a hatalom képviselője kerüljön ki győztesen kettejük erkölcsi párviadalából, kudarcot vall. A könyv legfontosabb párbeszéde így hangzik közöttük:

„– Ha nem vállalja [...], rámege az élete.

– Ha vállalom, akkor is.”

Berta Zsolt megalkotta az utóbbi negyedszázad legrokonszenvesebb regényhősét, Cseke Zsoltot. Az ő élete három-négy esztendejének krónikájában benne lüktet a 20. század első két harmadának magyar történelme. Az író nyelvi igényessége mellett magában-valóan természetes korismerete, benne a dokumentumfilmszerűen megjelenített családi krónikák hitelessége fontos értékjegyei a regénynek, amely – ne csorbítsa ez most az esztétikai minősítést – lehetetlen. Hogy a regény nyelvi ereje, hitelessége a lengyel fordításban is érződik, az Daniel Warmuz érdeme.

Alom

LIPP MÁRTA

Tendenciák, átfedések

Irodalmi körkép Portugáliából

Válogatásunkban olyan versek szerepelnek, amelyek az utolsó három évtizedben születtek. A hat költő közül a legidősebb (Luis Filipe Castro Mendes) a nyolcvanas években, a két legfiatalabb (Tatiana Faia és Nuno F. Silva) az elmúlt évtizedben tűnt fel a portugál költészetben. Az őket elválasztó időszakot a hetvenes évek elején született költőnemzedék három meghatározó egyénisége, Daniel Faria, Daniel Jonas és José Luís Peixoto képviseli. Fariát, akinek életműve a korai halál miatt 2000-ben lezárult, a 20. század egyik legnagyobb portugál költőjeként tartják számon. Jonast, aki kicsit megkéskéve, de annál erőteljesebben robbant be az ezredfordulót követően a költészetbe, a 21. század egyik kimagasló költőjeként emlegetik – a költőként is jelentős José Luís Peixoto pedig jelenleg a világ egyik legolvasottabb kortárs írója. Úgy tűnik, az utóbbi harminc évben ellenkező irányba megy a költészet, mint az azt megelőző három évtizedben. Az ötvenes éveket követő időszakot legfőképp az jellemezte, hogy a költészet hátat fordított a modernizmusnak, és belesimult a hagyományba – a kilencvenes évektől a modernizmus gondolata újra felszínre került. Ez főként a képzelet térhódításában jelentkezik, ami egyszersmind összeegyeztető szerepet játszik, hidat képez az ellentétes irányzatok között. Egyúttal azt is jelenti, hogy a portugál irodalmat jellemző örökzöld ellentétpárok legfontosabbika, a „folytonosság és megszakítottság” dilemmája most is napirenden van, enyhén eltolódó súllyal a megszakítottság javára. A Pessoa nevéhez kötődő modernizmus „hatásoktól rettegése” az intertextualitás általánossá válásával háttérbe szorul ugyan, de egyrészt a hagyományoknak a korábbinál szélesebb spektruma érvényesül – beleértve a modernista hagyományokat is –, másrészt a hagyomány a költői valóság felépítésének részét képezi, s inkább eszközi minőségben van jelen. A szövegek, az idő, a tér, a belső és külső világ határainak lebontása, azonosíthatatlansága a modernizmus által zászlóra tűzött „legmerészebb képzelet” felszabadítását szolgálja.

Továbbra is fennáll a kilencvenes évek elejére körvonalazódott ellentétes tendenciák közötti ingadozás:

hagyományokhoz ragaszkodás – hagyományoktól szabadulás; szubjektivitás – objektivitás; nyelvi élmény – képzeleti élmény; s az utóbbiak látszanak fontosabbnak. A kilencvenes években – az eltérő irányzatok és a változatos kifejezésmódok ellenére – széles körben elterjedt, hogy a költők rossz közérzetet és melankolikus érzést fogalmaztak meg, s jellemzővé vált egyfajta átjárás a spleen és az ideál között, egyre inkább az előbbi túlsúlyával. Ezt teljesítette ki a következő évtizedek költészete, és elmélyültek azok a tünetek, amelyek a „sötét és komor költészet” irányába mutatnak, többnyire baudelaire-i hagyományokat integrálva. Válogatásunkban ez a tendencia főként Faria, Peixoto és Silva verseiben érzékelhető. A 21. századi költészet másik fő jellemzője a fokozott intertextualitás, az illúziótlanosság, nemegyszer groteszk kifejezésmód és egyfajta kozmopolita beállítottság – a válogatásban Jonas és Faia versei mutatnak ebbe az irányba.

A problémák a portugál hagyományoknak megfelelően elvont fogalmakban tematizálódnak: csönd, szó, fény, hiány, helyek és dolgok, amelyekben a „kicsi” (pl. kő, ásvány, zsanér, mosoly, gesztus) nagy szerepet kap. Úgy tűnik, a 21. század költészete nem a múlt század végi törésvonalak mentén differenciálódik – amit a képzelet és a valóság ellentétpárjával szoktak jellemezni, és leírható volt a romantika és a realizmus ellentétével –, hanem inkább a misztikus, illetve a metafizikai beállítottság körül szerveződik. Az egyik inkább lelki, a másik inkább szellemi szubsztanciákból indul ki: ennek megfelelően vagy az érzelmeket hangsúlyozza, s tekinti formalkotónak, vagy az állandóan jelenlévő reflexió egy distancionált viszonyt teremt a valósághoz és az érzésekhez, s a versnek objektívebb színezetet ad. Jellegzetes különbség a két szemlélet között, ahogy Faria és Jonas a saját költészete lényegét megfogalmazza. Faria azt szeretné megnevezni, ami nem látható, Jonas pedig úgy véli, hogy bajosan lehet megnevezni azt, ami látható, és a képzelet nélkül ez nem is lehetséges.

Napjaink portugál költészete tehát két uralkodó tendenciát jelenít meg. Az egyik a tudhatatlant hangsúlyozza, jobbra az univerzálissal összeolvadás misztikus élményét keresi. A másik a tudhatóból indul ki, abból teremt egy tér- és időkorlátokat feloldó, elvont valóságot. E két tendencia között komoly átfedések vannak, és jelenleg úgy tűnik, hogy e különböző irányzatok közelednek egymáshoz.

LUIS FILIPE CASTRO MENDES

Fernando Pessoa

*Semmibe foszlatjuk a gesztusokat,
amit a szív közelében élő test úgy ért,
hogy a hiánytalan tenger belefúlad
a habba. És visszhang lesz bennünk a sötétség.*

*A tökéletes toll hangja fájdalmas,
ahogy ívébe vonja a hab egyedüllétét,
míg leomlanak a valóság felperzselt,
kihalt szirtjei. A tél hamar tömött
ásványba és aranyba zárja az időt,
ami a csillagok lángjaiból lett.*

*Hagyjuk, hogy az elaltatott szó érezze az
ész erős, távolságtartó jelenlétét,
és akkor majd a szív bennünk győzelmet arat,*

*ha kezdetét veszi a hideg, és az árnyjáték
az életünkre borítaná a havat,
mert a magányt újra leplezni szeretné.*

Hallgatag zene

*Azt mondtad, a szavakat nem éljük fel,
és a dolgoknak a tökéletes hely a szemedben
az az érthetetlen, betöltetlen tér volt.*

*És kitarotta a gyötrelmes türelmet,
a fagyos gyümölcsöt az üres kezünkben,
mert semmi más nem volt, amit adhatott.*

*Azt mondtad, így a fájdalom, a mozdulásunk
a réges-régi dolgokban bennrekedt,
a magány a tengerben nem hagyott nyomot.*

Lipp Márta fordításai

DANIEL FARIA

A költő mondja

*Az ásó megpihen a vállon
Hisz' sok csöndet fölásott
S pengeként ragyog hátadon
Minden fáradtság ellenére*

Gyerekkor

*és bűgőcsigát játszottam Istennel
míg anyám a mosott ruhát teregette
és apám kenyérért kunyerált*

*jókedvem abban az időben
hasonló volt más fiúkéhoz
és Istenhez aki folyton nyert*

*és nem tudom kit veszítettem el először
a bűgőcsigát vagy Istent
csak annyit tudok hogy Isten más
fiúkkal folytatta a játékot*

*és hogy ősszel mikor kimegyek a térre
leülünk és hosszasan beszélünk
a levelek szelíd forgásáról.*

Lábak és álmoképek nélkül...

*Lábak és álmoképek nélkül járok
csakán légzésem váltakozó
ütemével s leheletek futamával
járok ahogy egy evező merül.*

*az örvények elnyelik a felhőket és a halakat
hogy magasság és mélység egybekapcsolódjon.
török előre járom nélkül is*

messze járok az ég vizein.

Saitos Lajos fordításai

TATIANA FAIA

a két kezem tenyerébe...

*a két kezem tenyerébe vésem föl hol vagy
falakra dobok árnyakat és mozdulatokat
madarak repülését és futok
az éjszakai folyóké vagyok miket úgy szeretsz
és énekelnek a mélyebb járatokban
megbívók elhamarkodottan a tél felé szaladnak*

*nincs visszaút eljátszom a zenét
közelebb van a messzeség
az indulásom eleve megvolt már az ujjaidban
a kunkorodó hajszálaidban*

*a mosolyodban a zenéből sodorták
a fonalat ami a semmire futtat*

ott vagyok ahol valaha...

*ott vagyok ahol valaha jártál belső tenger
magadban hordod a homok világos érzését
amikor a láb elindul
olyankor a víz mint a parányi semmi élek
sérti a levetett szandál
helyét és mozogsz tovább
hamar beléd ivódnak a sötét színek
a korinthuszi kikötőkre épült éjjelek
a mélyfeketék és a szürkésen kékek
hogyan megőrizd azt az örületes szokást
hogyan a napfelkelte gerendák között ér
felélesztem a lépések nyomát ahol voltál
a városhatárokon kívül bolyongok
ahogy akkor is már
az első napkelték idején ősszel
és örültem várok egy hangfoszlányt
ami elhiteti hogy
újra ott vagyok a labirintus idejében*

Lipp Márta fordításai

DANIEL JONAS

A cet gyomrából

*A cet gyomrából emelem föl kiáltásom:
Uram! (jó kimondani pusztán nevedet),
Hittel, hittel mondom egyszersmind,
Nehéz és töredelmes szívvel szólok,
Hogy egészen igaz vagy és nem csupán mítosz,
A szerető szív vagy, mindenben ajándék,
Mindamellet a jóság és a jótett
És az összes fény elve, és kiáltásod
A remény minden világosságát hívja,
S felkel a fény örök sugárzásban –
Mindamellet a mártír barlangban éli át
Az életet (a türelem teremtett rózsáját):
Képes a nazireus, aki egy ciszterna foglya,
Szenvedni, bár legyen későn, de nem soha.*

Nosztalgia

*Elveszíteni egy fényképet
kétszer
elveszíteni
egy pillanatot.*

Saitos Lajos fordításai

Amúgy sose voltam...

*Amúgy sose voltam számodra szerelem.
A szél hordta és vitte a szenvedélyeket
Valamiféle költöző madár ami megpihent
Ideiglenes fészekben ahol lakott
A szerelem viszont más madár
Az ember szívét betölti és ujjong legbelül
És elfoglalja egy másik madárét ami úgyszintén bolond
Összetöri a szívet és megbocsát
De mit csináljak ha a szélre bíztam a szerelmet
És úgy érzem a szívem üres fészek
És mag-hőt érzek és nagy hideget
S a kolostoromban imában szeretek?
Azt szeretem aki szeretett és elhagyott engem
Nem azt szeretem aki leszállt – csak azt aki repült.*

Lipp Márta fordításai

JOSÉ LUÍS PEIXOTO

Az örökkévaló magyarázata

*az idő lassan mindent átformál az időben,
a gyűlölet időbe fordul, a szerelem
időbe fordul, a kín átformálódik az
időben.*

*minden, amiről úgy tartjuk, hogy mélyen van,
lehetetlen, állandó és megváltoztathatatlan,
lassan átalakul az időben.*

*az idő magában nem a semmi.
a semmi időszaka a semmi.
bár örökkévaló nem létezik,
csak az örökkévaló az, ami létezik.*

*rajtam tartott szemed pillanatai jelentették a végtelent.
mosolyod pillanatai adták a végtelent.
ragyogó fényű tested jelentette a végtelent,*

a végtelen lettél a végsőkig.

Úgy csinálunk, mintha rendben volna minden

*úgy csinálunk, mintha rendben volna minden, megtépzott
és a múlt vasruhájába burkolt testek, égésnyomok
bent a testben, a beszélgetések mélyén riadt sikolyok:
úgy csinálunk, mintha rendben volna minden, rám nézel, és tudod:
az utca, ahol találkozik a szemünk, az éjszaka:
az emberek nem képzelnék: olyan nevetségesek az emberek,
olyan szánalmasak: az emberek beszélnek, és nem képzelnék:
becsukódunk: úgy csinálunk, mintha rendben volna minden:
egyforma, forró vér a bőr alatt, bármi előtt, minden egyes napon,
félelemvihar a mosolygó ajkakon: tényleg meghalok?,
kérdésem magam: tényleg meghalok? Csak rám nézel, és tudod:
tüzes vasak, láng, csönd és eső, ami nem beszélhet:
szerelem és halál: úgy csinálunk, mintha rendben volna minden:
kell az a mosoly: az óceán eléget, a tűzvész megfojt.*

Lipp Márta fordításai

NUNO F. SILVA

Vannak pillanatok...

*Vannak pillanatok,
mikor az idő
elveszíti a saját nyelve
kérészerű jelentését,
és az időmérték nem akasztja rá
magát a világra.
Vannak napok, mikor a végtelen
pontos páratartalommal áramlik
a szavak erejébe,
a jelenléte, amit hosszúnak szeret.
Szétválasztja a vizet és a mézet.
És mikor a végére ér,
a csöndig issza magát.*

Időtlen Tér

*Ha egy másodpercre
minden semmivé válna körülöttem,
kétségbeesés nélkül gondolhatnék az elveszített időre.
Mert végre egy pillanatra minden mint semmi élne,
és a pillanat mindennel teli valami lenne.*

A kezek telébe...

*A kezek telébe hűtöm a nyarat.
A szirmok elvesznek az úton,
hagyom, hogy a kabát hajtókájáról
a szél mindet elvigye.*

A vers örökkévaló...

*A vers örökkévaló kiáltás.
A világ fájdalomából gyémántba csiszolt
vallomás, az ismeretlen szépségé.*

Lipp Márta fordításai

„Nincs jobb dolog, mint egy készülő műben megtalálni azt, ami jó”

Beszélgetés Toldi Éva irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, tanszékvezető egyetemi tanárral

Hatvanéves az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke. Ebből az alkalomból Magyarország miniszterelnöke 2019. augusztus 20-án Kallós Zoltán Külhoni Magyarságért Díjjal jutalmazta az intézményt. A díjat a tanszék az anyanyelvitanár-, fordító- és újságíróképzés, valamint a tudományos kutatások és kiadványok megjelentetése területén végzett hat évtizedes tevékenységéért kapta, amivel nagymértékben hozzájárult a vajdasági magyar kulturális és szellemi utánpótlás biztosításához, egyúttal a térségben élő magyarok identitásának megőrzéséhez. A díjat Toldi Éva tanszékvezető vette át. Beszélgetésünket ennek apropóján indítjuk.

– *Újvidéken a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék 1959. október 21-én, Sinkó Ervin székfoglaló előadásával kezdte meg működését. Mit jelentett hatvan évvel ezelőtt, és mit jelent ma az ott élő magyarság számára a Magyar Tanszék? Vannak-e specifikus feladatai, amelyek megkülönböztetik más külföldi egyetemek magyar tanszékeitől?*

– Az újvidéki Magyar Tanszék a tizennégy karral rendelkező Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán működik. Anyanyelvi tanszék, azaz a magyart nem idegen nyelvként, hanem anyanyelvként tanulják a diákok. Hatvan évvel ezelőtt azért alakult meg, hogy magyartanárokat képezzen. Időközben felmerült a gondolat, hogy a tanárok mellett kutatókat is ki kellene nevelni, egy sor teendő elvégzése ugyanis jellemzően helyi feladat. Például a Vajdaságban keletkezett irodalom történetének tanulmányozása, a délszláv–magyar kapcsolattörténet helyben sokkal eredményesebben kutatható, de a regionális nyelvi kérdések, a nyelvi attitűdök vizsgálatára is nálunk nyílik több lehetőség. Ma mindkettővel foglalkozunk. A tanrendet azonban már az új szükségletek-

nek megfelelően alakítottuk ki. A tantárgyakat úgy állítottuk össze, hogy a hallgatók újságírókként is dolgozhassanak, nemcsak a nyomtatott sajtóban, hanem a rádióban és a televízióban is. Ezenkívül lehetnek mű- vagy szakfordítók is. Az utóbbi különösen nagy kihívás, mert egy sor kultúraspecifikus kifejezésre kell megfelelő szavakat találni, amelyek elsősorban a magyar és szerb fogalmak, rendszerbeli eltérések következtében nem azonosak. Továbbá megismerkedhetnek a tolmácsolás alapjaival is. Lektorok, szerkesztők lehetnek lapoknál, kiadóknál. Menedzserként is elhelyezkedhetnek a művelődési élet minden területén, hiszen megismerhetik a kulturális élet résztvevőit, működési mechanizmusait. A tanszéken a hallgatóknak lehetőségük van könyvtárosi gyakorlatot végezni, ami előfeltétele annak, hogy okleveles könyvtárosként helyezkedhessenek el. Egy sor olyan munkát végezhetnek tehát tanulmányaik befejeztével, amelyek rendkívül fontosak ahhoz, hogy kulturális intézményeket működtessenek, amelyek jelentősen hozzájárulnak anyanyelvi kultúránk műveléséhez, sőt, nagy szavakat is merek mon-

dani: nélkülük nem maradhatna meg az itteni magyarság. Az eddig felsorolt szakmákban már az alaptudium befejezése után el lehet helyezkedni. Aki tanár szeretne lenni, annak a mesterképzést is be kell fejeznie. Doktori képzésre is lehetőség van nálunk, tehát ha valaki tudományos munkával szeretne foglalkozni, irodalmi vagy nyelvészeti kutatómunkát végezne, arra is lehetősége van. Nemcsak tanári támogatást kaphat hozzá, hanem rendelkezésére áll egy több mint ötvenezer könyvből álló könyvtár is.

– *Magyart mint idegen nyelvet nem is lehet tanulni Újvidéken?*

– De igen. A tanszék tanárai más tanszékek hallgatóinak tartanak magyar mint idegen nyelv órákat, amely a többi világnyelvvel egyenrangúan választható tantárgy. Ezenkívül a felnőttképzés keretében, az esti órákban a lakosságnak is tartunk magyarórákat. Az érdeklődés igen nagy.

– *Lenne-e valami akadálya, hogy Újvidéken anyaországi hallgatók tanuljanak?*

– Mivel minden tantárgy magyar nyelven hallgatható, és Újvidéken is bolognai rendszerű oktatás folyik, nem látom semmi akadályt.

Még akkor sem, ha tudjuk, hogy a mi bolognai rendszerünk nem egészen azonos a magyarországgal. Nálunk az alapképzés négyéves, míg Magyarországon három. Viszont Magyarországon a mesterképzés kétéves, Újvidéken pedig egy. Az ötéves képzés elvégzése ugyanannyi kreditponttal jár mindkét országban, ebben nincs különbség. Azt tapasztaltuk, hogy az újvidéki okleveleket gond nélkül lehet honosítani Magyarországon.

– *Magyarországon nem lehet egyetemi oklevélhez jutni idegen nyelv-vizsga nélkül. Tudtommal Újvidéken ez nem jelent gondot. Vagy ott is hasonló a helyzet?*

– Nem, nálunk nem kell külön idegen nyelvi oklevelet szerezni ahhoz, hogy valaki megkapja az

egyetemi diplomáját. Nyelveket viszont kiválóan lehet tanulni, mind egyiket alapszinttől. A szerbet, a szlovákot, a románt és ruszint anyanyelvi szinten el lehet sajátítani – ilyen anyanyelvi tanszékek is működnek a bölcsészkaron –, és csak érdekességként mondom, hogy hindit is lehet tanulni. A különbség még az, hogy az anyaországi diákoknak tandíjat kell fizetniük, viszont bőségesen kárpótolja őket, hogy Újvidéken szállodai szinten felszerelt kollégium működik, amely rendkívül kedvező áron nyújt lakhatást. Külön kiemelném, hogy Erasmus+ csereprogramon keresztül egy-két félévet is el lehet tölteni Újvidéken, s hogy a város, különösen a külföldieknek, nagyon érdekes. Német ismerőseim mondták,

hogy milyen szerencsés vagyok, hogy Újvidéken lakom, ahol több kultúra találkozik, az élet is pezsgő, szinte már mediterrán hangulatú. Csak mi, őslakók emlékszünk a háborúba vonuló tankokra, a lebombázott hidakra, a csizmák véres nyomaira. A ma Újvidékre érkező fiatal ebből már nem lát semmit, és nem is tapasztal. Az újvidéki fiatalok többsége jól beszél angolul is. Más kérdés, hogy azért, mert a kivándorlás gondolata foglalkoztatja.

– *Azt olvastam egy friss kimutatásban, hogy naponta 143 ember hagyja el Szerbiát. Hogyan hat ez a hallgatói létszámra?*

– A tanszék hallgatóinak száma az utóbbi években drasztikusan fogyatkozik: négy éve huszonöt, három éve húszan, két éve tizenhatan, tavaly pedig mindössze tízen iratkoztak a tanszékre. Valódi mélyrepülés volt ez a tanszék életében. Egy évvel ezelőtt, amikor kineveztek tanszékvezetőnek, ezzel a helyzettel találtam magam szemben. Összehívtam a hallgatókat, és együtt gondolkodtunk, hogyan lehetne megismertetnünk magunkat azzal a társadalommal, amelynek az értelmiségi rétegét adjuk. Mert vannak jó mérnökeink, kiváló orvosaink, de az az igazság, hogy kisebbségi kultúránkban mindig is az irodalmárok, az írók, a humán tudományokban jeleskedők tudtak közösséget alkotni, és bármilyen fellengzősen hangozzék is: identitásunk megőrzéséhez is a nálunk képzett értelmiségi réteg tudott jelentősen hozzájárulni. A Magyar Tanszék mindig, már megalakulásakor is tudta, hogy jelentősége és szerepe túlmutat azon, hogy magyartanároknak ad oklevelet. Hallgatóink életkorukat meghazudtoló érett-

Szüleivel, 1966

séggel kezdeményeztek, innovatív ötleteik voltak, önállóan járták be a vajdasági iskolákat. Örömmel mondom, hogy jó kis csapat kovácsolódott össze ezáltal a tanszéken, jó munkahangulat alakult ki. A terepmunka érdekes tapasztalatokkal szolgált sokunk számára, érdemes volt kimozdulni, hallgatóink új tudást szereztek a valóságról, a közegről, amelyben élünk. Tudjuk, hogy nem mi fogjuk megállítani a kivándorlást, tény azonban, hogy a munkánk eredményes volt: a tavalyi tíz helyett idén huszonkét hallgató iratkozott be hozzánk, kitöltöttük a húszas állami keretet, és két önköltséges diákunk is lett, ami valóságos szenzációszámra ment. Nem mindegy, milyen tekintélyünk van a karon, ahol a tanszék működik, és kisebbségi tanszékként meg kell küzdenünk a helyünkért. De tények bizonyítják, hogy az elmúlt év munkája mindenki szemében nagy elismerést váltott ki, a tekintélyünk óriásit növekedett.

– *A tanszék mindig támogatta a kreatív alkotómunkát. Ennek egyik formája az is, hogy rendszeresen szervez irodalmi matinékat és nyilvános irodalomórákat. Kik jártak az elmúlt egy évben a tanszéken?*

– A kortárs magyar irodalom legkiválóbb alkotói, fordítói, elég csak Parti Nagy Lajos, Darvasi László, Térey János, Grecsó Krisztián, Háy János, Beck Zoltán, Csorna-Szabó András, Kukorelly Endre és Nádori Lidia nevét említenem.

– *Ezen a ponton, azt hiszem, nyugodtan elárulhatjuk az olvasóknak, hogy egyetemi csoporttársak voltunk a Magyar Tanszéken, de már középiskolás korunk óta ismerjük egymást. A Középiskolások Művészeti Vetélkedőjén találkoztunk, ahol én riporttal, te pedig*

A Középiskolások Művészeti Vetélkedőjén, 1978

kritikával szerepeltél, és két alkalommal is első helyezést értél el. Miről is írtál?

– Varga Zoltán *Hallgatás és Balázs Attila Cuniculus* című regényéről. Már akkor is meglehetősen öntörvényű ízlésem volt.

– *Egyik sem könnyű olvasmány. Ráadásul mindketten vajdasági szerzők. Honnan az érdeklődésed a vajdasági magyar irodalom iránt?*

– Abban az időben még élő kapcsolatunk lehetett az írókkal, telt-házias irodalmi esteken találkozhattunk velük. És mondhatom, nem is voltunk szégyenlősek, kérdeztünk és ismerkedtünk. De bizonyára családi örökség is az érdeklődés: édesanyám magyartanár volt, édesapám pedig matematikusnak készült, de végül a topolyai könyvesbolt igazgatója lett, a halála előtt pedig az újvidéki Forum Ki-

adóház könyvterjesztő osztályát vezette. Úgyhogy a könyv nálunk jó barát volt. De egyáltalán nem támogatták a pályaválasztásom, pedig kisiskolás korom óta részt vettem irodalmi vetélkedőkön. Édesanyám azt szeretne volna, hogy orvos legyek, amiről hallani sem akartam, édesapám pedig, hogy könyvelő, azt meg egyáltalán nem tudtam elképzelni. Ráadásul az irodalmi ízlésünk sem volt azonos. Kamaszkoromban például egyáltalán nem értettem, mit lehet Adyban szeretni. Ma már tudom, és azt is, vannak olvasmányok, amelyekhez „érni” kell. Édesapám gyakran szervezett könyvbemutatókat a könyvesboltban, minden vajdasági író ismert személyesen. Az 1970-es évek vége ez, amikor a kisváros könyvesboltja értelmiségi találkozóhely is volt. Aki meg akarja is-

merni azt a világot, annak Juhász Erzsébet *Senki, sehol, soha* című novelláskötetét ajánlhatom, aki szintén topolyai volt, és a szövegei tele vannak elvarázsolt figurákkal. Nekem szabad bejárásom volt a Forum Kiadóházba nyolcéves korom óta, és a könyvesboltba is naponta benéztem. Vártam az új könyveket. Akkoriban zavartalan volt a magyarországi könyvek behozatala is. Ami érdekelt, azokat felírtam a hitelkartonomra, és hó végén kifizették a szüleim. Hacsak nem vittem túlzásba a dolgot, mert akkor összeszedték a könyveket, és a jó állapotban levőket egyszerűen visszavitték. Nem bántam, mert pár nap múlva újra hazavihettem őket, a könyvesboltos nénik a cinkostársaim voltak.

– *Amikor mi voltunk középiskolások, Jugoszláviában épp nem voltak gimnáziumok. Nem érezted ennek hátrányát?*

– Nyolcadik után a gimnázium épületébe jártunk, a gimnázium tanárai tanítottak bennünket a gimnáziumi tankönyvekből, csak másként nevezték. Akkoriban az a pártközpontú demagóg nézet uralkodott, hogy nem kell külön tehetséggondozás, nem kell értelmiségieket képezni, nem kell egyetemre felkészíteni a diákokat, mert a kétkezi munka is ugyanannyit ér, ezért a gimnáziumokat megszüntették. Annyira rövid és érthetetlen időszak volt ez, hogy általában középiskolaként vagy gimnáziumként szoktam feltüntetni a végzettségem, mert már a Vajdaságban sem tudják, mi volt az. A tizosztályos általános iskola után kétosztályos szakközépiskola következett. Topolyán szerencsére nyílt kulturológia szak, ahol nagyon jól éreztem magam, egyáltalán nem hiányzott a matematika és a fizika, cserébe

tanultunk újságírást, kommunikációelméletet, volt jó sok irodalomóránk, művelődéstörténetünk. És jött az iskolánkba egy furcsa tanár is, akit épp akkor menesztettek tanári állásából az Újvidéki Egyetemről, a neve talán ismerős az anyaországban is: Vajda Gábor. Azt tanította, amivel éppen foglalkozott, a kortárs magyar irodalmat. A kritikáirásra ő biztatott. Nekem előnyömmre vált ez az iskolarendszer, mert tovább akartam tanulni, és sokat olvashattam. Az osztálytársaim viszont, akik nem iratkoztak egyetemre, nem tudtak elhelyezkedni művelődésszervezőként, mert annyi művelődési ház nem volt.

– *Egyetemi éveid alatt is publikáltál.*

– Középiskolás voltam még, amikor Topolyáról rendszeresen leutaztam az újvidéki Ifjúsági Tribün rendezvényeire. Jó volt a közbiztonság, éjfélkor nyugodtan mászkálhattam egy kamaszlány az autóbusszállomás közelében, akkor indult az utolsó busz, éppem elértem. Az Új Symposion szerkesztőgárdájával is már megismerkedtem, és természetes volt, hogy ott akartam én is publikálni. Mint minden normális kamasz, én is írtam verseket, és Sziveri János kettőt meg is jelentett belőlük. Nagyon kedveltem, jó csapatépítő volt, közösségi ember. Biztos voltam benne, hogy a versek csapnivalóak, és csak biztatásképpen közli őket. Ettől annyira elszégyelltem magam, hogy soha többé nem próbálkoztam versírással. Viszont egyetemista koromban ott tettem közzé Thomka Beáta biztatására a Mészöly Miklósról szóló dolgozatomat, és kritikákat is közöltem. Közben hosszú dolgozatokat olvastam be az Újvidéki Rádióban, akkoriban Tolnai Ottó

volt az *Elmélet, vita, gyakorlat* című műsor szerkesztője, emlékszem, egyszer Pilinszkyról olvastam vagy negyven percig.

– *Ennyi év távlatából úgy emlékszem, hogy te voltál a legokosabb az évfolyamunkon, a folyosói beszélgetések alkalmával időnként halkán elhangzott, hogy ez az Éva stréber, ő mindent elolvas, mindent tud. Vajon így volt-e?*

– A mi időnkben a legnagyobb szégyen volt strébernek lenni, törekedtem is rá, hogy ne nevezhesenek annak, minden diákszínben benne voltam, de úgy látszik, mégsem sikerült maradéktalanul. Szerintem öt éves koromban kezdődött minden. Édesanyám tüdőbeteg volt, nem tudott hosszasan felolvasni, nekem viszont nem volt elég egy mese, kikönyörögtem, hogy tanítson meg olvasni. Sokáig nem akart velem foglalkozni, ellenkezett a korabeli pedagógiai elvekkel, mindig azt mondta, majd megtanulsz az iskolában. Egy évvel korábban is kezdtem az iskolát, mert nem akartam már óvodás lenni. Olvasástudományomat sikeresen lepleztem már elsős koromban is, nem szerettem volna ilyesmiben kitűnni, ugyanúgy szótagoltam, mint a többiek, erre világosan emlékszem. Szerettem olvasni, a vasárnapi kötelező rokonlátogatások idejére gyakran megjártam, beteg vagyok, hogy otthon maradhasak befejezni egy-egy könyvet. Középiskolás koromban pedig Vajda Gáborral végigolvastuk és -vitáztuk a magyar és a világirodalom alapműveit. A szüleim váltig emlegették, hogy ebből a szakmából nem lehet megélni, szegény maradok örök életemre. A szegény számomra azt jelentette, ahogy akkor éltünk: volt hol laknunk, volt mit ennünk, nyaranta két hetet a tengeren

A Kanizsai Íróábrában férjével, Kontra Ferencsel, 1986

töltöttünk. Ezzel én tökéletesen meg voltam elégedve. Ráadásul rájöttem, hogy ha bedolgozom a helyi lapnak, még tiszteletdíjat is kapok. Nyaranta egy hónapot dolgoztam a Topolya és Környéke című regionális újságnál. Első cikkem címének ezt adta a szerkesztő: *Kenyércsata*. Mert kiküldtek megnézni, hogyan halad az aratás. A pénzre nem volt szükségem alapvetően, de annak a gondolatára, hogy igenis meg tudok élni, méghozzá írásból, arra igen. A topolyai rádióban irodalmi rovatom volt, a 7 Nap című, akkoriban ötvenezer példányban megjelenő családi lapba is rendszeresen írtam könyvismertetőket. Talán ezért volt, hogy amikor egyetemre kerültem, én már abszolvántam a kötelező olvasmányanyagot. Ezért aztán megengedhettem magamnak azt a

luxust, hogy végigolvassam *A karthausit*, meg Szilágyi István *Kőhull apadó kútba* című regényét is, sőt, hogy szakdolgozatot Birkás Endre kisregényeiből írjak, akiről abban az időben igen keveset lehetett hallani. Nem gondoltam, hogy valaki is számon tartja majd, amit akkor írtam. Aztán most sorra fedezem fel a bibliográfiákban a szinte még gyerekként írt ismertetőimet. Az pedig külön felvillanyozott, hogy nemrégiben egy tekintélyes irodalomtörténész kifejtette, mennyire nem ért egyet az egyik meglátásommal – amelyet egyébként tizenhét éves koromban írtam le.

– *Egyetemi okleveled megszerzése után a Híd szerkesztőségében kezdted dolgozni.*

– Mivel édesapám korán meghalt, egyetemistaként ösztöndíjat kaptam a Forum Könyvkiadótól,

minden nyáron egy hónapot gyakornokoskodtam, majd fel is vettek dolgozni, segédszerkesztő-gyakornok lettem. A munkakönyvemben Bányai János szerepel első munkaadómként, ő volt akkor a főszerkesztője a Forum Könyvkiadónak, amely a Híd folyóirat kiadója is volt. A Híd főszerkesztője Bori Imre volt, mellette és vele szerkesztettem a Hidat kereken tizenöt évig.

– *De a Hídba csupa elismert nagyság írt akkoriban! Az Új Symposion a fiatalok folyóirata, az Üzenet a szabadkaiaké volt, a Hídba csupa tekintélyes, már befutott író írt. Komolyan vettek egyáltalán?*

– Ma is furcsállom, hogy igen, nagyon is komolyan vettek. És a szerkesztőségben is komoly feladatokat kaptam. Nem fogom elfelejteni soha, hogy felvettek dolgozni,

a kiadó munkatársai pedig elutaztak a frankfurti könyvvásárra. Teljesen egyedül voltam, és el kellett készítenem a folyóiratszámot. Ez még az ólomszedés ideje volt, tartani kellett a kapcsolatot a nyomdával. A nyomdászok érdekes emberek voltak, minden munkafázist kipróbálhattam, de a szedőgéphez nem engedtek odaülni. Még emlékszem, amikor sürgős munkájuk volt, milyen gyorsan kapkodták a forró ólomsorokat, és hogyan kötötték össze az oldalt. A klisévár is külön világ volt. Tényleg az alaptól kezdtem a könyvkészítés szakmáját. Akkor még volt kitől tanulni, szerettem a nyomdai munkások világát.

– *Hogyan lettél segédszerkesztő-gyakornokból szerkesztő? Lehet a szerkesztést tanulni?*

– Érdekes kérdés, hogyan válik valaki szerkesztővé. Úgy, hogy figyel, nézi, hogyan csinálják idősebb, tapasztaltabb kollégái. A szerkesztés tapasztalati munka. A könyv- és folyóirat-készítésnek vannak szabályai, de hogy az emberekhez hogyan kell közelíteni, azt nem lehet szabályokba foglalni. Én még láttam tapasztalt szerkesztőket dolgozni. Néha kicsit sajnálom a mai fiatalokat, hogy nekik nem volt kitől tanulniuk. Amikor Bori Imrét megismertem, már idős, jovialis úriember volt. Megharcolta a magárcát az avantgárd létjogosultságának bizonyítására, és távolról sem volt kizárólagos. Az ő példáján láttam, hogy nem kell mások véleményét elfogadni, csak a saját magam által felfedezett irodalmi kánon lesz érvényes. Az irodalomnak csak akkor lesz számomra értelme, ha magam fedezhetem fel az értékeit. Nincs jobb dolog, mint egy készülő műben megtalálni azt, ami jó. Borinak mindig kiváló öt-

letei voltak, és szívesen osztotta meg másokkal, szeretett feladatokat adni. Ha valamit sajnálok, az az, hogy nem írtam sokkal többet abban az időben, nem hallgattam rá. Úgy gondoltam, nem illik abban a lapban sokat publikálni, amelyet magam szerkeszték. Azt hittem, ez a pozíciómmal való visszaélés lenne. Mivel a Híd és a Forum Könyvkiadó összetartoztak, egyre több feladatom lett a könyvkészítés területén is. Ma már úgy gondolom, el voltam kényeztetve. A kortársaim könyveit szerkesztettem, rám bízta az elsőkötetések sorozatát. Nagy szellemi kihívás volt egy-egy könyv elkészítése, megbeszélése. Beszédes István, Bozsik Péter, Fenyvesi Ottó, Koncz István, Tari István, Domonkos István, Végel László köteteinek gondozása közel hozott a szerzőkhöz. Egyetemi tanáraink könyveit is szerkesztettem. Nem számoltam meg pontosan, de mintegy százötven könyvet jegyezek szerkesztőként. Ne feledjük, hogy akkoriban a szépirodalom ezer-kétezer példányban jelent meg a Vajdaságban, amire ma már nosztalgiával gondolunk. Úgy hiszem, kiváló írók között, jó szövegek társaságában voltam akkoriban.

– *És nem hagytad abba a tanulmányaidat sem.*

– Nálunk abban az időben úgynevezett magiszteri fokozatot szerezhettek az, aki befejezte a két éves kurzust. Nagyon hasonlított a mai doktori stúdiumra. Olyan jeles tanárok tanítottak, mint Németh G. Béla és Petőfi Sándor János. Meg persze Bori Imre, akitől egy egyedi szövegolvasási technikát sajátítottunk el. Nem értek még el hozzánk az amerikai irodalomelméleti iskolák, nem tudtuk, mi a close reading, de mi már a szoros

olvasást gyakoroltuk nála. Magiszteriumi dolgozatom egy kismonográfia lett Herceg Jánosról. Vajdasági vonatkozásban kicsit rendhagyó munka, mert írói életrajzot is tartalmaz, sőt fényképeket is. Nálunk valamiféle szemérmesség uralkodott, felesleges hivalkodásnak számított a fotók megjelentetése. Tulajdonképpen azzal, hogy Herceg János életművét választottam feldolgozásra, az akkori vajdasági irodalmi kánonnal szembehelyezkedtem. Az Új Symposion neoavantgárd hagyománya volt a főszó, de engem nagyon érdekelt az a másik vonulat is, amely mindig is megvolt irodalmunkban, de soha nem kapott elég teret, elismerést. Kezdetben csak a szembehelyezkedés gesztusa érdekelt, aztán rájöttem, hogy valóban vannak értékei ennek az opusnak. Egy nagy volumenű, termékeny, művelt író, akit polgárnak könyveltek el, sőt gyakran kispolgárnak, ravasz módon írja meg az első világháborús eseményeket, majd a második világháború utáni változásokat. Mindent bevon valami nosztalgikus mázzal, de azért kimondja, ami kikíváncozik belőle a kisebbségi sorssal és a rezsimmel meg az irodalompolitikával kapcsolatban. Ez a kis könyv lett máig a legtöbbet idézett munkám. Második könyvem, az „Összetartozó neszek” poétikus címet viseli, egy idézet Parti Nagy Lajostól. Tanulmányokat, kritikákat, esszéket tartalmaz a vajdasági és az egyetemes magyar irodalomból. A következő könyvem Pécsi Györgyi jóvoltából a Felsőmagyarország Kiadónál jelent meg *Egyetlen történeteink* címmel, amely újabb horizontot nyitott számomra.

– *Sikeres szerkesztő voltál, sőt, a Forum Könyvkiadó igazgatója.*

Miért döntöttél úgy, hogy otthagyd, és a belgrádi Tankönyvkiadó Intézetnél folytatod a munkád?

– A kisebbségi sors velejárója és nyomora is, hogy munkába állunk egy intézményben, és mivel nincs mozgástér, onnan is megyünk nyugdíjba. Ezt én nem akartam. Másrészt túlságosan azonosultam a Forum Könyvkiadóval, ahol dolgoztam, és minden könyvvel, amelyet szerkesztettem. Szerettem volna távolságot tartani. És többet írni vajdasági könyvekről. Amíg én szerkesztettem őket, nem lett volna etikus sem dicsérni, sem elmarasztalni őket. Aztán mégsem így lett. A tankönyvkiadóban olyan kihívások vártak, amelyek felülírtak minden tervet. Bekerültem egy multikulturális közösségbe, ahol szlovák, román, ruszin, szerb tankönyvszerkesztők dolgoztak, nehéz volt az átállás, ugyanakkor érdekes is megtapasztalni egy más világot, más mentalitást. A szerb mellett tudok valamennyire németül is. Akkor tanultam meg, amikor nálunk kitört a háború. A propaganda akkora volt, hogy egyszerűen nem lehetett bekapcsolni a tévét, uszítás és agyimosás fogadott mindenhol. Beszereztünk egy szatellit antennát, és elkezdtük a német tévécsatornákat nézni. Korábban nem gondoltam, hogy így is lehet nyelvet tanulni, de végül már valóban jól ment a dolog. Azt se felejtjük el persze, hogy a háború tíz évig tartott, jutott idő a gyakorlásra. Tény, az olvasás mellett a blőd Derrick és a Tatort nyújtott némi kikapcsolódást, ezeket nézve tanultam meg németül. Viccesen szoktam mondani, hogy még ma is ebben a témakörben a legjobb a szókincsem: a megfojt, leszúr, felakaszt és szinonimái jutnak eszembe legkönnyebben. Közvetlenül a

Bori Imrével az Ünnepi Könyvhéten, 1989

háború után kerültem a tankönyvkiadóba, ahol végre nem irigyeltek azért, amit tudtam, nem gáncsolnak, viszont a végsőkig kihasználtak. Tanszereket szereztek be és forgalmaztak, és szükség volt arra, hogy tolmácsoljak és fordítsak magyarból és németből. Ennek fejében viszont majd' minden európai tanszerkiállításra vittek magukkal. Azokban az években biztosan nem jutottam volna el Genfbe, Zürichbe, Nürnbergbe, Bécsbe, Strasbourgba... Megismertem az egész német nyelvterület tankönyvkiátlátát, és mivel a hosszú miloševići rezsim után éppen akkor volt az első tankönyvreform, magam találhattam ki az egész anyanyelvi tankönyvsorozat koncepcióját. Óriási kihívás volt, de embertelenül nehéz munka, ketten voltunk tankönyvszerkesztők, és minden tárgyból új könyvet kellett készíteni.

– Ezért mentél át az egyetemre dolgozni?

– Időközben megszereztem a doktori fokozatot. A kortárs történelmi regényről írtam a dolgozatom, amelyet némileg átdolgozott formában *A múltreprezentáció lehetőségei* címmel jelentettem meg. Háy János, Darvasi László, Márton László, Láng Zsolt és Szilágyi István regényeiről írtam. Amikor megjelent, akkor tudatosult bennem a kisebbségi élet minden keserősége. Valaki elkezd foglalkozni egy témával, és kiderül, hogy nem támaszkodhat senkinek a segítségére, teljesen magára van utalva. Akkorra már Bori Imre meghalt, akinek a véleményére mindig számíthattam. A Magyar Tanszék megalapításának 60. évfordulóján Bori Imre-émlékkonferenciát rendeztünk, amelyre jeles tudósokat hívtunk meg az egész Kárpát-medencéből és az egykori Jugoszlávia utódállamaiból. Hat ország harmincegy kutatója mondta el a véleményét Bori Imre munkásságáról, és számolt be azokról a kutatási te-

A Lipcei Könyvvásáron Melinda Nadj Abonyival, Dalos Györggyel és Tolnai Ottóval, 2011

A Kallós Zoltán Külhoni Magyarágért Díjat Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes adta át az Országházban, 2019

rületekről, amelyek az övével párhuzamba állíthatók. Itt volt Angyalosi Gergely, Balázs Imre József, Bence Erika, Csányi Erzsébet, Cseh Zoltán, Deczki Sarolta, Egyed Emese, Faragó Kornélia, Földes Györgyi, Gintli Tibor, Harkai Vass Éva, Hász-Fehér Katalin, Horváth Kornélia, Ispánovics Csapó Julianna, Kappanyos András, Ladányi István, Marko Čudić, Medve A. Zoltán, Mikola Gyöngyi, Novák Anikó, Papp Ágnes Klára, Polgár Anikó, Rudaš Jutka, Szilágyi Márton, Tapodi Zsuzsa, Thomka Beáta, Utasi Csilla, Vallasek Júlia, Virág Zoltán, Z. Varga Zoltán és jómagam. Az előadásokat 2020 elején a Hungarológiai Közlemények című tanszéki tudományos folyóiratban tesszük közzé, amelynek a főszerkesztője vagyok. A Magyar Tanszék történetének ez volt a legnagyobb tudományos konferenciája.

– *Úgy tűnik, még mindig a vajdasági magyar irodalom érdekel leginkább...*

– *Önértésváltozatok, identitás-tapasztalatok* című kötetemben még nem távolodtam el túlságosan azoktól a kérdésektől, amelyek koráb-

ban is érdekelték. A következő kulcsszavakkal jellemezhető ez a törekvés: identitás, önértelmezés, múltreprezentáció. Az ezredforduló magyar és vajdasági magyar történelmi regénye nem más, mint a már meglévő – irodalmi és történelmi – narratívák újraírása, ezért az intertextualitás alakzatait vetítem rá a vizsgált korpuszra, a palimpszeszt poétikai megjelenésmódjaként vizsgálva mind a prózai, mind a lírai alkotásokat. A vajdasági magyar irodalom történetének kutatása kiemelten fontos területe tudományos érdeklődésemnek, de eközben a vajdasági magyar irodalom kereteinek megváltozását és újfajta megközelítéseit keresem, amelyek nem elhatárolják, hanem rizomatikusan összekapcsolják a térség irodalmát a magyarországi irodalmi áramlatokkal.

– *A magyar mellett angol, német, lengyel, szerb és horvát nyelven jelentek meg tanulmányaid a vajdasági magyar irodalomról, olyan nagy tekintélyű tudományos folyóiratokban, amelyek a Thomson-Reuters A&HCI listán is szerepelnek. Tanulmányaid idézetsége az*

egész magyar nyelvterületen regisztrálható, emellett angol, lengyel és szerb hivatkozásokat is találunk, ami irodalmunk ismertségét és elismertségét is növeli.

– Ezért kaptam meg a Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács Aranybagoly Díját 2017-ben, ami további ösztönzést jelent a számomra. A huszonegyedik század a migráció jelentőségét alakította át térségünkben is, ezért úgy gondolom, az idegenség és identitásvesztés aktuális létproblémájának és irodalmi láttatásának vizsgálata fontos feladat. Manapság a többes kötődésű, többes identitású szerzőkkel foglalkozom, akik közül különösen kedvelem Melinda Nadj Abonyit, Terézia Morát és másokat. De többes kötődésű szerzőt magyar-szerb viszonylatban is lehet találni, a régiek közül Aleksandar Tišma, a mai irodalomból pedig Oto Horvat írásai foglalkoztatnak. A nem magyar nyelven létesülő magyar irodalom problémája foglalkoztat, valamint az, hogy egy más nyelvű irodalomban hogyan jelennek meg a magyar irodalmi és kulturális utalások.

Grajlah Emma

Nem keresett igazság Szilágyi István: *Katlanváros*, MMA Kiadó, Budapest, 2019.

Szilágyi István „vallomások író”. De végsősoron minden író az, hiszen az irodalmi szöveg mögött – legyen az dráma vagy próza – nagyon is valóságos (még groteskségükben vagy abszurdításukban is kétségtelenül reális és életszerű) tartalmak, élmények és momentumok vannak. Nem véletlen, hogy számos kiemelkedő irodalmi alkotás alapjaiban – anélkül, hogy a referencialitás kísértésébe esnénk – valós tapasztalatokon és élményeken nyugszik. A sor Proustól (*Az eltűnt idő nyomában*) Thomas Mannig (*A Buddenbrook-ház*), vagy Máraitól (*Egy polgár vallomásai*) Veres Péterig (*A Balogh család története*) terjed, sőt, ezek jellemzik például Temesi Ferenc (*Por*), Závada Pál (*Jadвига párnája*) és Grecsó Krisztián (*Pletykanyu*) bizonyos munkáit is. Így ezekben a művekben az alkotó „saját világa” – legalább részben, de szövegszinten is kisebb-nagyobb mértékben fölismertetően és kimutathatóan – válik valamilyen mértékben és módon az író által alkotott (szöveg)világgá. Végső soron nincs ez másként Szilágyi István *Katlanváros* címmel most megjelent novellagyűjteményében sem, és ez figyelhető meg az író *Kő hull apadó kútba* (1975) című regényében is.

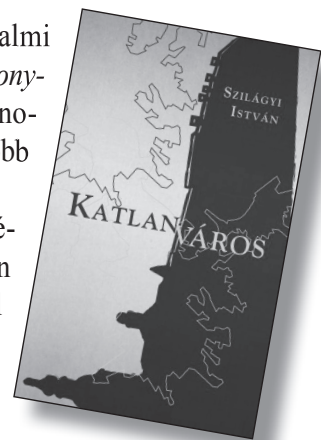
A Kolozsvárott élő Kossuth- és József Attila-díjas, valamint a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, nyolcvanegyedik évében járó író új kötete hat kisprózai szöveget tartalmaz, amelyek keletkezési ideje az 1960-es évek és az 1980-as évek közötti időszak, és amelyek korábban az egykori Utunk című erdélyi irodalmi és művészeti hetilap valamelyik évkönyvében jelentek meg. Ezekben az írásokban – mint műveinek többségében – a szerzőt az emlékezés és az irodalom, a magánügyek és a közéleti kérdések, az egyéni sorsok és a történelmi folyamatok közötti kapcsolatok foglalkoztatják. A néhol kissé rezignált és ironikus beszédmóddal, néhol pedig bájos anekdotikussággal és – csodálatos írói eszköztelenséggel megkonstruált – elbeszélői naivitással megalkotott szövegeknek így válik hősévé például az az Adorjányi Julianna, akinek életét a nagypolitika és a történelmi sorsfordulók jelentősen befolyásolták, akinek zilahi sírja mellett állva a romániai magyarság – egyáltalán: a köztes-európai kicsiny népek és kisállamok – „nyomorúsága” jelenik meg (Bibóval szólva). Aki-

nek halhatatlanságát nem az irodalmi alkotás (a könyvben szereplő *Asszony-élet egy sírkövön* [1976] című novella) örökkévalósága, hanem több tucat leszármazottja biztosítja.

„Kelet-Európa plebejus vétetésű írói az elmúlt fél évszázadban nagy kedvvel és sok tehetséggel állítottak örököt apáiknak, letűnt társadalmi rendek kiszolgáltatottjainak. Nemegyszer megbájták igazságot szolgáltatni visszamenőlegesen is nekik, jóllehet ezek az apák s nagyapák rég megbékéltek közben virág, bogár meg fű létükkel, egyszóval rég nem keresték már a maguk igazát. Miért hát akkor a szobor nekik? Nem egy kortárs író számára ez bármennyire is lelkiismereti kérdés, ősei »műbe mentése« nem egyéb, mint a tőlük való elszakadás hadmozdulata” – írja az imént idézett írásában Szilágyi István, aki az ebben a kötetben összeválogatott szövegeiben – hasonlóan a beletörődött és a történelem által megtépzott apákhoz és nagyapákhoz – nem keresi az igazságot, hanem kimondja és rögzíti. Hogy aztán az irodalom eszközkészletével megjelenített igazság alapjául szolgáljon a továbblépésnek és a továbbélésnek.

A *Katlanvárosban* közreadott írások tere elsősorban a múlt századi Zilah és Kolozsvár: házak, utcák, hátsóudvarok, kollégiumi hálók, szerkesztőségi szobák, temetők sűrűsödnek koherens világgá a lapjain, amelyeken a történelmi alakok (Kis Pippin frank királytól XII. Károly svéd uralkodón keresztül Weselényi Miklósig) és a klasszikusok (Ady Endrétől Albert Camus-ig) mellett ott találjuk a kortársakat is: Szöcs Istvánt, Szilágyi Domokost, Hervay Gizellát, Lászlóffy Aladárt és a többieket. Ezek az írások ugyanakkor két fontos tanulsággal is szolgálnak Szilágyi Istvánról. Az egyik, hogy vállaltan nemzedéki kérdéseket dolgoz föl (az 1950-es és ’60-as években a romániai magyar irodalomban jelentkező alkotók emberi és poétikai útkeresését) filológiai és szociografikusan is tüéles pontosságú novelláiban. A másik, hogy Szilágyi István társadalmi elkötelezettségű alkotó: a posztmodernre jellemző és a verbális játékokra is játszó szövegtengerrel szemben hagyományos nyelvi megformáltsággal, történelmi-társadalmi élményanyaggal fölverte alkotó – és válik a nem keresett igazságok kimondójává.

Miklós Péter

Menedékben Deák András Miklós, Somorjai Ádám OSB, Zinner Tibor:
Menedékben – Amerikai diplomaták Mindszenty bíborosról 1957–1970, Magyar Napló Kiadó, 2019.

A közelmúlt magyar egyháztörténetének különleges és megkerülhetetlen tényezője Mindszenty József bíboros, Magyarország utolsó hercegprímása, Esztergom érseke. A bíboros életének jelentős része, majdnem tizenöt év telt úgy el, hogy kényszerlakóhelyén, az Amerikai Egyesült Államok budapesti (nagy)követségén kellett napjait töltenie, kényszerű bezártságban és összezártságban az USA diplomatáival és a követség személyzetével, elfogadva (s néha áthágva) a követség rá vonatkozó rendszabályait. Ezt az időszakot ő emlékirataiban „azylum”-nak nevezte, az amerikai diplomaták pedig „menedék”-nek (refuge). E két kifejezés közötti különbséget a kötet olvasása közben érthetjük meg igazán. A szerzők ezt a tizenöt évet vizsgálták – a korábbi kiadványaik kutatási irányát némiképpen megváltoztatva –, jelen kötetben nem a bíboros oldaláról, hanem az őt körülvevő követségi személyzet, az általuk írásba foglalt jelentések, levelek és egyéb dokumentumok fényében.

A kötet jelentős részben a budapesti amerikai nagykövetség Mindszenty-dossziéin alapul, de a legfontosabb vezérfonala a „Duty Log” elnevezésű dokumentum, amely lényegileg az ügyeletes tiszt naplókönyve. A kiadvány – miután magát a 96 oldalas füzetet is közli – erre építi fel az egész kötetet, az ebben foglaltak alapján gyűjtötték össze azt a több mint 400 dokumentumot, amely bemutatja, hogy az amerikai diplomaták hogyan vélekedtek Mindszenty József életéről, körülményeiről, cselekedeteiről. Hatalmas mennyiségű dokumentumról beszélhetünk, amelyet az Amerikai Nemzeti Levéltár őriz, és – nagy örömünkre – engedélyezi mind kutatását, mind publikálását.

Különösen izgalmas, hogy maga a kötet nem kizárólagosan egy dokumentumfelsorolás, hanem ennél jóval több. A könyv nem szorítkozik arra, hogy a dokumentumokat kronológiai sorrendben szerepeltesse, de a benne szereplő személyekről a kiadvány végén rövid életrajz található, valamint bőséges kereszthivatkozási és névmutató áll a kutatók rendelkezésére, ha egy-egy kérdést jobban meg szeretnének vizsgálni, illetve a hátteret megismerni. A több mint 1100 lábjegyzet pedig jelentős segítséget nyújt az olvasó-

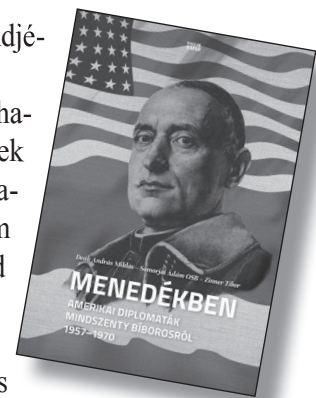
nak, aki esetleg a diplomácia rendjében és szokásaiban nem járatos.

A kötet négy nagy részre osztható. Az első részben a köszöntések után a három szerző előszava található, elsőként Somorjai Ádám OSB általános bevezetője, majd Deák András Miklós az amerikai diplomácia levelezéséről, az általuk használt nyelvezetről és a különböző dokumentumfajták bemutatásáról értekezik, amely nélkülözhetetlen a kötetben foglaltak értelmezéséhez. Zinner Tibor pedig különféle események, történések fényében ad egy általános ismeretöt a bíboros tizenöt évéről, amelyet a Szabadság téren töltött.

A második rész teljes egészében a már korábban említett Duty Log-kötet magyar fordítása, amely lényegében egy „bevásárló listaként” is értékelhető. Az olvasónak ezt a részt olvasva kedve támad, hogy egy-egy tételnél már gyorsan előre is ugorjon a harmadik – legnagyobb – részre, ahol 336 tételben közölnek a szerzők dokumentumokat. A 336 tétel több mint négyszáz dokumentumot jelent, mivel egy-egy tételhez gyakran a, b, c altételek is tartoznak. A recenzió írójának itt, ennél a résznél van egy kis hiányérzete, noha a koncepció teljesen érthető, hogy a Duty Log alapján készült a kötet, hiányolom az 1956-os, valamint az 1971-es dokumentumokat, és remélem, ezek szintén kiadásra kerülnek majd.

A negyedik részben, amelyet a szerzők Függeléként határoztak meg, egy nagyon fontos értekezés található: az amerikai diplomácia szerkezetébe vezetnek be bennünket a szerzők, pontosabban e rész szerzője, Deák András Miklós, aki maga is diplomata. E szakaszban nemcsak az alá-fölérendeltségi viszonyokat ismerjük meg, hanem megtudhatjuk, hogy kik azok a személyek, akik a különböző funkciókat Mindszenty követségi tartózkodási ideje alatt betöltötték. Ez a rész különösen fontos és tanúságos lehet azoknak, akik szeretnék megérteni egy nagykövetség működését és rendjét. A kötet bő névtárral és névmutatóval zárul.

Különösen jelentős értéket ad a kötetnek, hogy a kutatás és az előkészítés munkájában a szerzők egyrészt jól kiegészítették egymást (egyháztörténész, történész, diplomata mind a saját irányából tudta értékelni a dokumentumokat), valamint bevontak még élő, korábbi amerikai diplomatákat is, különösen

Patrick J. Flood konzult, aki Mindszenty mellett közvetlen szerepet töltött be, saját meghatározása szerint „vallási” attaséként.

A kötet mindazok számára nélkülözhetetlen, akik szeretnék megérteni, és vizsgálni Mindszenty József életét, gondolkodását, felfogását. Ebben a kiadványban egyfajta értékelést olvashatunk a bíborosról, elsődlegesen nem mint főpapról, hanem az emberről: hogy az őt körülvevő, vele nap mint nap találkozó diplomaták mit gondoltak, mint éreztek, mit tapasztaltak róla, s hogyan alakították az életét. Megismerhetjük, megérthetjük gondjait, nehézségeit, azt, hogy különféle eseményekre hogyan reagált, ezzel párhuzamosan azt is, hogy az őt körülvevő személyzet, valamint követségi feletteseik hogyan próbálták a bíboros mindennapjait értékelni, segíteni, valamint a követség által meghatározott keretekben tartani, amely több esetben nem volt könnyű feladat.

A kötet semmiképpen nem akar pálcát törni a jelenleg boldoggá avatási eljárás alatt lévő Mindszenty felett, még akkor sem, ha több esetben Mindszenty emberi gyengeségeit is közzéteszi. Nem foglal állást a boldoggá avatás mellett, sem pedig ellene. Viszont, mivel a boldoggá avatási eljárás fontos pontja, hogy minden dokumentumot, amely a boldoggá avatandóról szól, meg kell vizsgálni, ez is egy lehetőség arra, hogy még jobban megértsük Mindszentyt, s ezáltal segítsük az eljárás lefolytatását.

Ez a reprezentatív, átlátható, kiváló beosztású kiadvány jól beleillik abba a kutatásba, melyet a szerzők több éve publikálnak, és amelynek célja az, hogy az az aránylag kevésbé nyilvános időszak, amelyet Mindszenty az amerikai követségen élt, egyre ismeretebb, egyre világosabb legyen, mind a kutatóknak, mind pedig a tisztelői számára.

Dudás Róbert Gyula

Borókás II.

Két nemzet költője Konrad Sutarski: *Lengyelország és Magyarország Európa védelmében*, Magyar Napló Kiadó, 2019.

Sutarski Konrad Magyarországon élő lengyel költő, író, publicista idén jeles évfordulóhoz érkezett: szeptember 21-én köszöntöttük őt 85. születésnapja alkalmából. A Poznańban született alkotó az 1956-os lengyel nemzedék költőjeként kezdte pályáját 1960-ban megjelent első kötetével. 1962-ben házasságot kötött egy magyar lánnyal, majd 1965-ben hazánkban telepedett le. Napjainkban mind a lengyel, mind a magyar rendszerváltoztató mozgalmak emblematikus alakjaként tartjuk számon.

Egy keresztény, katolikus alkotó számára Isten egyik legszebb születésnapjához ajándékának tűnik a szép családi élet mellett a több mint harminc kötetes életmű, amelyre összegzésként teszi föl a koronát a *Lengyelország és Magyarország Európa védelmében* című új kötet. Ebben önállóan értelmezhető történelmi esszék, értekező prózák és versek egymással kérdezz-felelek játékot folytatva idézik föl Sutarski Konrad lényegre látó gondolatait két rokon sorsú nép történelméről a múltban és a jelenben. Ennek a különleges lelki szimbiózisnak az első számú, mindent meghatározó, fő komponense az a gondolat, hogy a lengyel és a magyar a nép megtérése óta a keresztény Európa védőbástyája volt. A *Lengyelország és Magyarország a mai világhelyzet tükrében – veszélyek és perspektívák*, valamint *A magyar–lengyel kapcsolatok a rendszerváltozás után* című két nagy fejezet vezet végig bennünket az életmű e szellemi vezérmotívumain. A harmadik fejezetben versek tükörcsarnokában sokszorozódik meg a költő-gondolkodó szellemisége.

A kötet első nagy gondolati egységét a történelmi múltat megidéző dolgozatok képezik. Sutarski (is) úgy gondolja, hogy Krisztus születése utáni első évezredünkben befejeződtek a népvándorlások, teljes mértékben kialakult kontinensünk mindmáig érvényes és létező etnikai és vallási térképe. Európát ugyanazok a népek lakják. Közös kultúránk gyökerei a határainkon átívelő görög-római művészetből és filozófiából sarjadnak. Hitvilágunk egyetemes és mindent meghatározó alapja az Ó és az Új Szövetség keresztény ontológiája, gnoszeológiája, a keresztény hit, az egyetemes Isten és emberszeretet megváltástana és erkölce, amelyeknek megtartását nemcsak

Európa, hanem az egész világ túlélésé zálogának is tekinti. Sutarski tanulmányainak gondolati vezérfonala szerint folyamatosan és mindmáig három súlyos veszély fenyegeti a keresztény nemzetállamok Európáját: a vallási, a kulturális és az etnikai támadások sorozata. Ezek a veszélyek a szerző szerint két fő irányból zúdulnak ránk. Az egyik fő veszély az Európán túlról folyamatosan felénk nyomuló mohamedán, idegen kultúra. A másikat, a belső veszélyt három totalitáriánus ideológia: a náciizmus, a kommunizmus, valamint a globalizáció testesíti meg.

Sutarski tanulmányainak gondolatmenete azt törekszik igazolni, hogy a keresztény Európát pusztító tatár hordák, aztán a török impérium, majd a náci német és a kommunista orosz-szovjet birodalom hegemóniájának lebontásában vezető szerepe volt Lengyelországnak és Magyarországnak. Ám a lengyel és a magyar nemzet úgy volt Európa és a kereszténység védőbástyája, hogy ezért sem a múltban, sem a jelenben nem részesült elismerésben. Hála helyett a rendszerváltozásig a szovjet megszállást kaptuk. A rendszerváltozás óta mindmáig él a lengyeliség kettészakadása Lengyelhonra és Litvániára, Magyarország is a mai napig viseli a trianoni stigmát. (Nem véletlen, hogy az európai nemzetek közül egyedül Lengyelország nem vett részt a trianoni békediktátum ratifikálásában.)

A kötet második nagy gondolati egysége a közelmúltunkról és a jelenünkről szól. Eszerint itt és most nyilvánvaló, hogy a náciizmus és a kommunizmus eszméje halódik, ám virul a globalizmus. A szerző kifejti, hogy e legújabb eszme- és hatalmi rendszert paradox módon éppen a rendszerváltoztató forradalmak által is elfogadott, akkor tetszetősnek, ártalmatlannak tűnő szlogenek (liberalizáció, dereguláció és privatizáció, határok lebontása, demokratikus intézményrendszer, európai egyesült államok létrehozása stb.) hozták Európára. Az Európai Unió a 2008–2010-ig tartó és még ma sem megoldott gazdasági világválságra úgy reagált, hogy folytatni akarta azt a neoliborális gazdaságpolitikát, amely a krízis okozója volt. A folyamat Sutarski gondolatmenete szerint, a 2015-ben kirobbant migráns invázió óta tetőzött. Ezzel egyidőben Lengyelországban 2015 óta a PiS (Jog és Igazságosság Pártja), Magyarországon a FIDESZ–

KDNP kormány 2010-től kezdve szembefordult az európai konföderáció elvével, valamint a migráció támogatásával. Sutarski Konrad úgy véli, hogy ez a törekvés motiválta elsősorban Nagy-Britanniát is, amikor 2016-ban kilépett az Európai Unióból. A szerző koncepciójában, ahogy az elmúlt évszázadok során számtalanszor, a katolikus Lengyelország és Magyarország ismét Európa védelmének motorja lett, ezúttal a Visegrádi Szerződés két másik országával közösen, de más országokkal is együttműködve.

A kötet harmadik egységében szólal meg a költői életmű, mely a művészet eszközrendszerével jeleníti meg a tanulmányok alap gondolatait. Ahogy a történelmi esszékből, Sutarski szuggesztív, személyes élménnyé lényegült költői képeiből is élénk tárul Közép-Európa történelmének megannyi stigmája. Mások mellett édesapjának tragédiája is, amit mind a napig nem tud kiheverni. Bogumil Sutarski hadnagy 22 és fél ezer lengyel tisztjával együtt esett áldozatul a szovjetek vérengzésének. Ezt a rémtettet a Szovjetunió Németország számlájára írta. A nürnbergi perben vádpontként szerepelt a katyni tömeggyilkosság, a szamizdatokon és a szájhagyományon kívül csak 1990-ben derült fény az igazságra. Az *apám emlékére* című költemény befejezéséből sugárzik a kízó vágy, hogy megtalálja végre édesapjának valódi sírját: „De én már most akarom tudni / hova kell majd elutaznom gyertyát gyújtani / halottak napján” (Csoóri Sándor fordítása). Költői életmű és életút szerves egységéről tanúskodik továbbá, hogy Su-

tarski lehetőséget kapott 1993-ban egy katyni film elkészítésére. A helyszínen járva döbbsent meg attól, hogy mennyire keveset hallott az átlagember a kommunizmus rémtetteiről, arról például, hogy csak a Szovjetunióban immár húszmilliónyi, haláltáborokban megölt, halálra kízótt emberről tudunk, és ez a szám még növekszik. Egy másik, 2016-ban írt megrázó költeménye arról vall, hogy a költő ne a jótékonynak vélt feledést, hanem az emlékezés katarzisének megtisztító erejét hozza az emberiségnek: *Kiáltás hajnalban és alkonyatkor* (Zsille Gábor fordítása). „Hívlak benneteket ismeretlen barátaim / régi halottak kiket agyonlőttek / titeket a letarolt fenyők és a szétlőtt tankok alól / a tömegsírokból ahol apám is fekszik / az oly régi háború már szertefoszló világból / mellyel a gonosztevők népeket sújtottak / s melyet már csak mi – itt maradt túlélők – ismerünk / a világnak szüksége van ránk, mint tanúkra / mint figyelmeztető mennydörgésre.” Sutarski Konrad mind szintézisre törekvő költőként, mind történészként teljességre törekvő képet akar nyújtani közös történelmünkről, jelenünkről, jövőnk perspektíváiról. Ahogy *Az emberi ellenállás stációi* című Sutarski-kötet utószavában olvasható: „a jövőhöz és a jövőről beszél akkor is, amikor a múlt tényeibe, ott felmutatott erővonalába, eltitkolt, vagy kellően nem tudatosított terépeibe és tanulságaiba ásva elemzi hazája és Magyarország helyzetét s költőinek arcvonásait.”

Pósa Zoltán

Mutatvány

Huszonegyedik századi parancsolatok Farkas Wellmann Éva: *Parancsolatok*, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2018.

Mióta ember az ember, valamilyen különleges okból – legyen az egyszerű kíváncsiság, esetleg az elérhetetlen iránti örökös vágyakozás – mindig foglalkoztatta a létezés azon aspektusa, amely messzemenően túlmutat az ő földi életén és annak korlátozott lehetőségein. Valószínűleg legalább egyszer mindannyiunk fejében megfordult a gondolat: „talán létezik Ő is, aki többre képes az embernél”, és ha igen, mire képes, hogyan kötődik pont az én életemhez, és milyen szerepet szán nekünk, egyszerű halandóknak a Földön.

A jelenség, miszerint az ember nem csupán saját erejére vagy tudására hagyatkozik a mindennapi megmérettetések során, hanem valamely felsőbbrendű erőtlől kér iránymutatást a cél biztos eléréséhez, egyáltalán nem mai keletű. Már az ősemberek is a szellemek segítségével fohászoltak annak érdekében, hogy vadászataik sikerrel záruljanak – majd a zsákmány elejtését követően különböző rituálékkal hálájukat is kifejezték az égiek nagylelkűségéért. Az ókori görög, illetve római kultúra idején valóságos kultusz épült az istenek köré, akik – antropomorfként – az emberekhez hasonló külső jegyekkel rendelkeztek; emellett a személyiségük is jócskán hasonlított a halandókéhoz, legyen szó kicsinyességről, bosszúszomjról vagy gyakori véleményváltozatról egy adott témát illetően.

A mai digitális világban azonban azt gondolnánk, a modern ember élete túl felgyorsulttá vált, hogy elegendő teret kapjon benne a vallás, a felsőbbrendű erők kérdése – a hit korábbi szerepköréhez képest legalábbis mindenképp. A feltevés különösen igaz lehetne az irodalomra, hiszen 2019-re aligha akad olyan téma, amiről ne írt már volna valaki.

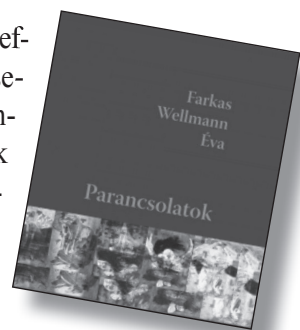
Farkas Wellmann Éva kötete azonban több szempontból is jelentős a kortárs magyar irodalmi életben. Egyrészt bebizonyította, hogy a hit–Isten–vallás hármas olyan jelentős pont, amelyről mindig lehet újat alkotni. Másrészt, ha valaki tud nem a szokványos feldolgozással nyúlni mindenki által ismert kérdéskörhöz, legalább akkora sikert érhet el az újításával, mintha egy éppen felkapott tárgyat választott volna a műve középpontjául. Az erdélyi költő a mőzesi

tízparancsolathoz fűzött egy-egy reflexiót legújabb kötetében, a versen Ferencz Zoltán Hargita Szalon-díjas képzőművész grafikai teszic oldalpáronként teljessé. Bár a mőzesi parancsolatok egyértelműek és világosak, Farkas Wellmann Éva mégis tudja tovább árnyalni a csak első ránézésre egyszerű képet. A művek – amelyek között petrarcai szonettekkel is találkozhatunk – meghagyják az olvasónak a szabadságot, nem fekete-fehéren tálalják a parancsolatok magyarázatát, mégis fontos, hogy sokkal pontosabb iránymutatásul szolgálnak, Isten milyen értékrendet és cselekedetet vár(hat) el az embertől, illetve tarthat tilalmasnak, amikor a parancsolatok betartására figyelmeztet – ez annak is köszönhető, hogy a versek mind a tíz alkalommal az Úr szemszögéből olvasandók, hiszen minden eredeti parancsolat is az Úr szava az Emberhez.

A befogadói élményt végképp teljessé teszik az Evilági zenekar által megzenésített versfeldolgozások, amelyek néhány esetben a mélyebb megértést is elősegíthetik – hiszen nem olyan kötetéről van szó, amelyet egy hosszú nap után kimerülve, félálomban olvasgatva azonnal megértenénk. A sorok közti összefüggéseket, a versszakok valódi üzenetét legalábbis biztosan nem. Ez azonban egyáltalán nem negatívum – azt vallom, hogy alkalmanként találkozunk kell olyan alkotásokkal is, amelyek nagyobb odafigyelést, átgondolást igényelnek, nem fejthetők meg azonnal. Hiszen minden egyes elolvasott mű hozzáad valamit a világlátásunkhoz, értékrendünkhöz, ez pedig különösen igaz lehet az olyan kötetekre, amelyek több koncentrációt igényelnek annak érdekében, hogy legalább ennyit aztán vissza is adhassanak az olvasónak. Az pedig, ha olyan témával találkozunk, amely korábban valamelyest ismeretlen terület volt számunkra, további kalandokat jelent olvasás közben.

Ehhez hasonló pozitív élményekkel lettem gazdagabb Farkas Wellmann Éva kötetét forgatva. Ahogy Jü Hua kínai szerző is tökéletesen megfogalmazta: „Ha valami, hát ez az irodalomban rejő titkos erő: különböző korokban, különböző országokhoz, nemzetiségekhez, nyelvekhez és kultúrákhoz tartozó írók műveiben az olvasó megtalálja a maga személyes élményét.”

Mazán Nikolett

Közel a természethez – önmagunkhoz Homoki-Nagy István: *Nádi szélben*, Guttenberg Pál Népfőiskola – Orpheusz Kiadó, 2019.

Homoki-Nagy István (1914–1979) *Nádi szélben* című kötetével nemcsak egy remekbe szabott szépirodalmi művet foghat kézbe az olvasó, hanem az egyébként is igényes kivitelezésű köteteivel gyönyörködtető Orpheusz Kiadó egyik legszebbre sikerült albumát. A „rajongók”, akik ismerik és szeretik a Kossuth-díjas rendező, operatőr klasszikus természetfilmjeit (mint a *Vadvízország*, a *Gyöngyvirágtól lombhullásig*, a *Cimborák*, hogy csupán a legismertebbeket listázzam, e kötetet lapozgatva bizonyára örömmel mélyülnek el Homoki fotóművészetében is. De képi világa vitathatatlanul épp úgy élményt fog nyújtani a „függetlenek”, a természetfilmezés mesterével első ízben találkozó számára. E fotográfiák ugyanis – melyek az '50-es években készültek, és mostani minőségi nyomdai kivitelezésük Pánczél András aprólékos, kitartó munkáját dicséri – szinte önmagukban mindent elárulnak a *Nádi szélben* csodálatos, kalandokkal, élményekkel, megrázó és humoros pillanatokkal egyaránt telített mesevilágáról.

De valóban mesevilág volna ez? Hiszen a kötet fejezetei az azonos című film forgatásának eseményeit beszélik el, vagyis tényeket közölnek, szinte dokumentumszerűen tárva fel a több éves munka minden megpróbáltatását és gyönyörűségét. Csakhogy az író stílusának vajmi kevés köze van a dokumentaristák fűrészporszárzságához. Sorait szépirodalmi igény, regényesség, apadhatatlan történetmesélő kedv, helyenként egyenesen költői szépség jellemzi. Az első bekezdésből idézek: „Történt egyszer, hogy – nem tudni, mi okból – megkészt az esti szél. Talán jól érezte magát a vízililiomok levelei alatt, vagy éppen elaludt a fűzfák sárga barkáin, mindenesetre elkésve teljesítette kötelességét. Mert hiszen időtlen idők óta neki kell figyelmeztetnie a lópvilág népét arra, hogy a nádak között, fekete subájában ballag már az alkony. Így aztán a kövér legelőkön lakmározó csókák serege is későn kapott észbe: mire szárnyra kerekedtek, körös-körül lángolt már a naplemente. A legvénebb csóka került az élre, serényen vezette lármás csapatát. Iparkodtak, mert messze volt még a villám-sújtotta öreg nyárfa, amely szállóhelyül szolgált nekik. Elhagyták a szelíd sármelléki dombokat, a zalavári gémeskutakat, mígnem csupán ezer meg ezer

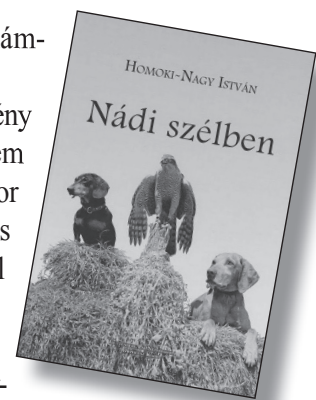
holdnyi nádrengeteg zúgott, hullámzott alattuk.”

Egy mesekönyv, egy kalandregény is kezdődhetne e sorokkal. De nekem a *Bevezetést* olvasva mindannyiszor a világirodalom számomra kedves tájleírásai jutnak eszembe, például az *Édentől keletre* nagyszabású első oldalai, vagy akár *A fűhárfa* hangmegütése. A párhuzamot persze nem azért hozom, mert különleges, szembetűnő rokonságot érzek Steinbeck vagy Capote és Homoki-Nagy között. Sokkal inkább azért, mert szeretném felhívni a figyelmet Homoki atmoszférateremtő képességére, ami önmagában arra buzdít, hogy a kanonizáltak között keressünk a szerzőnek helyet, méghozzá olyanok társaságában, akiknek kisujjukban van a varázslatos közegformálás minden csínja-bínja.

Mindemellett irodalmi párhuzamok vonatkozásában nem kell messzebbre mennünk Fekete István regényvilágánál. Mert természetesen ez a legkézenfekvőbb. Hogy a főszereplők – kutyák, macskák, madarak, mosómedvék és egyéb különleges „népek” – beszélnek, emberi tulajdonságokkal ruházódnak fel, abban bizonyára esetünkben is örömet leli minden olvasó, aki megtapasztalta, milyen érzés közel kerülni egy állathoz. És nem csupán azért, mert az állatvilág, a természet ezen emberi, szeretettel teli megközelítése – ha másért nem, legalább gyermekkori olvasmányélményeink miatt – eleve nem áll távol szívüktől, hanem azért is, mert Homoki-Nagy István vérbeli mestere a karakterek kontúros megrajzolásának, *életre keltésének*.

Számos példát hozhatnánk a *Nádi szélben* lapjairól a tökéletes mondatfűzésre, a gördülékeny, olvasmányos, mégis kifinomult stílusra; a feszültségkeltés, a drámaiság fokozására való érzékenységre; vagy akár a humor eszközeinek kifogástalan alkalmazására. Mégsem ezeket érzem legfontosabbnak kiemelni, sokkal inkább a mű egésze által hordozott üzenetet, amivel minden sora átítatódik, miszerint: az ember önmagával való harmóniája sosem kívülről érkező hatások által születik – kizárólag belülről fakadhat. Méghozzá csakis egy olyan világban, ahol képesek vagyunk (újra) megtalálni az egyensúlyt köztünk s a természet között. Aki pedig rálel, úgy élhet benne, mint a nádasban a szél: láthatatlan, nyoma sincs, mégis egyszerre van jelen mindenhol.

Rózsássy Barbara

Bakó Endre (1938, Derecske) irodalomtörténész, szerkesztő. 1988 és 1990 között a Csokonai Kiadó igazgatója, 1990-től 1998-ig a Hajdú-Bihari Napló főszerkesztője volt. 2003-ban Toldy Ferenc-díjat kapott. Kutatási területe: Debrecen irodalomtörténete; a népi írók munkássága. Legutóbbi kötete: *Vendégjárás Árkádiában* (2018).

Banner Zoltán (1932, Szatmár) A Magyar Kultúra Lovagja-díjas költő, író, művészettörténész, előadóművész. 1988-ban Kolozsvárról áttelepült Magyarországra. 1999-ig a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum főmuzeológusa. Legutóbbi kötete: *Bardócz Lajos* (monográfia, 2018).

Berta Zsolt (1966, Budapest) író, zenész. Regénye, a *Jancsiszög* (2008, 2015) a Magyar Napló regénypályázatán 2007-ben különdíjat nyert. 2015-ben Bertha Bulcsu-emlékdíjban, 2017-ben Márai Sándor-díjban részesült. Legutóbbi kötete: *Kalef* (regény, 2. kiadás, 2018). Legújabb novelláskötete, a *Szomjas Szűz* megjelenés előtt áll adóknál.

Bolla Eszter (1995, Pápa) a Károli Gáspár Református Egyetemen szerzett diplomát 2017-ben magyar alapszakon, 2018-ban gyermek- és ifjúsági irodalom szakirányú továbbképzési szakon. 2017 óta dolgozik a Magyar Napló Kiadónál. 2018-tól Oláh János szerkesztői ösztöndíjas.

Dobozi Eszter (1956, Cegléd – 2019. október 9., Kecskemét) József Attila- és Babérkoszorú-díjas költő, író. 1995–2019 között a kecskeméti Kodály Zoltán Ének-zenei Általános Iskola, Gimnázium, Szakgimnázium és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója. Legutóbbi kötete: *Hószín átfut, sár fennakad* (versek, 2018).

Dudás Róbert Gyula (1978, Szeged) az Apor Vilmos Katolikus Főiskola katekéta–lelképásztori munkatárs szakos hallgatója. Az amerikai magyar katolikus lelképásztorkodás történetének kutatásával foglalkozik. Kötete: *A Passaicai Szent István Római Katolikus Magyar Templom története* (2015).

Tatiana Faia (1986, Lisszabon) költő. A Lisszaboni Egyetemen doktorált görög irodalomból. Az Ítaca e Ágio irodalmi folyóirat társszerkesztője. Oxfordban él. 2011 óta máig három verseskötete jelent meg.

Daniel Faria (1971, Baltar – 1999, Porto). A Portói Egyetemen végzett, majd teológiát tanult. 1999-től bencés szerzetesnövendék volt egy Porto melletti kolostorban. Balesetben vesztette életét. Életében két verseskötete jelent meg. A nevét hirdető irodalmi díjat minden évben egy, kötettel még nem rendelkező fiatal költőnek adományozzák.

Falusi Márton (1983, Budapest) József Attila-, Gérecz Attila- és Junior Prima-díjas költő, szerkesztő. 2007-ben végzett az ELTE jogi karán. A Hítel szerkesztője, 2009-től 2013-ig a Könyves Szövetség elnöke. Az MMA MMKI tudományos munkatársa. Legutóbbi kötete: *Halálós szótövek kertje* (versek, 2018).

Földi Péter (1949, Somoskőújfalú) festőművész. A Földi-képek az 1970-es évek második felétől a magyar festészeti és grafikai tárlatok állandó szereplői, de művei eljutottak – egyéni és csoportos bemutatók keretében – európai, elsősorban francia, német és holland városok kiállítótermeibe, galériáiba is. Az ezredfordulót követően a szobrászat ágazatában is alkot, és jelentős elméleti, tanulmányírói tevékenységet is folytat. Többek között Munkácsy- (1987), Kossuth- (2007) és Prima Primissima díjas (2011). Legutóbbi kötete: *Földi Péter* (album, 2005).

Grajlah Emma (1961, Szenttamás) okleveles magyartanár, újságíró. Egyetemi éveitől az Újvidéki Rádió munkatársa 1994-ig. Utána dolgozott levéltárosként a Vajdasági Levéltárban, anyanyelvű tanárként általános iskolákban, szerkesztőként a Tankönyvkiadóban, középiskolai tanárként, fordított magyarról szerbre, végül ismét az Újvidéki Rádió lett a munkahelye, ahol jelenleg deszkfőnök. Társzerzője volt a *Menni vagy maradni* (1997) című riportkötetnek.

Gróh Gáspár (1953, Budapest) Pethő Sándor-díjas kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő, köztisztviselő. A KLTE magyar-történelem szakán végzett 1977-ben. Jelenleg a Köztársasági Elnöki Hivatal igazgatója és a Magyar Szemle Körkép rovatának szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Neurotikus nemzettudat?* (esszék, tanulmányok, 2018).

György Attila (1971, Csíkszereda) József Attila-díjas író, újságíró, szerkesztő. 1991 és 1997 között újságíróként működött, 1997 óta a Székelyföld folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete: Lucius Caius Tarcinius Porsenna: *Emlékiratok. György Attila tolmácsolásában* (2018).

Horváth Veronika (1990, Győr) költő. A Fialat Írók Szövetségének tagja. A Hermaion Irodalmi Társaság titkára. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Minden átjárható* (versek, 2018).

Daniel Jonas (1973, Porto) PEN Költészeti Díjas költő, műfordító, tanár. A Portói Egyetem modern nyelvek és irodalom szakán szerzett diplomát. John Milton, Shakespeare és Pirandello portugál fordítója. 1997-től publikál, máig tíz verseskötete jelent meg.

Kontra Ferenc (1958, Darázs) író. A szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett 1982-ben. Az újvidéki Magyar Szó irodalmi mellékletét, a Kilátót szerkesztette. 2015 óta kreatív írást tanít az Újvidéki Egyetem magyar tanszékén. Munkáit több nyelvre lefordították. Többek között Szirmai- (1992), Artisjus- (1995), Márai Sándor- (2013) és József Attila-díjas (2014). Legutóbbi kötete: *Az álom hídja* (regény, 2018).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilenckek költőcsoport tagja. *A gyermekkor tündöklete* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. József Attila-, Babérkoszorú- és Széchenyi-díjas. Legutóbbi kötete: *Shakespeare a Corvin közben* (versek, 2018).

Kovács Gábor (1974, Budapest) író, dekoratőr, pedagógus. Az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar művelődésszervező szakán végzett. Budapesten él, jelenleg a Jaschik Álmos Művészeti Szakgimnáziumban tanít. 2014-ben írói álnév alatt jelent meg első prózakötete. Legutóbbi kötete: *Huba Álomföldén* (mesekönyv, 2019).

Lajtos Nóra (1977, Püspökladány) költő, író, irodalomtörténész, kritikus. A Nyíregyházi Főiskolán diplomázott, a Debreceni Egyetemen doktorált. Az *Év Pedagógus Költője* (2018). Legutóbbi kötete: *A Szerzőbe oltott tisztelet jogán* (tanulmányok, 2019).

Lezsák Sándor (1949, Kispest) Pilinszky János-, Bethlen Gábor-, Szent Adalbert- és József Attila-díjas költő, tanár, politikus. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakán végzett. 1988-ban a Magyar Demokrata Fórum alapítója. A Lakitelek Alapítvány és Népfőiskola alapítója, kuratóriumi elnöke. A Mindszenty Társaság ügyvezető elnöke. 1994-től országgyűlési képviselő, 2006-tól a Fidesz frakció tagja. Az Országgyűlés alelnöke. Legutóbbi kötete: *A roszdás kések ellenében – Válogatott írások* (2018).

Lipp Márta (1948, Balatonfőkajár) költő, műfordító, művelődéstörténész. Tudományos kutatóként dolgozott a Művelődéskutató Intézetben, majd annak jogutódaiban. Szakterülete az érdeklődéskutatás. 2017 óta fordít olasz és portugál költészetet.

Lőrincz P. Gabriella (1982, Beregszász) Irodalmi Jelen-díjas, Együtt nivódíjas költő, publicista. A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet irodalmi referense. Az Unitárius Alkotók Társasága beregszászi fiókjának vezetője. 2017-től az Előretolt Helyörség Íróakadémia oktatója. 2018-tól az Olvasat tárca szerzője. Legutóbbi kötete: *Átszállás előtt* (versek, 2018).

Mazán Nikolett (1998, Gyula) a Szegedi Tudományegyetem angol-olasz osztatlan tanárszakos hallgatója. Több olvasónaplója is megtalálható a BárkaOnline hasábjain.

Luis Filipe Castro Mendes (1950, Idanha-a-Nova) költő, író, diplomata. A Lisszaboni Egyetem jogi karán végzett. 2003–2007 között Portugália budapesti nagykövete. 2016–2019 között Portugália kulturális minisztere. 1983-as bemutatkozása óta tizenhat verseskötete jelent meg.

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilenec költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója. 2012-től a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009), Partiumi Író tábor (2013), Kossuth- (2015) és Alkotói díjas (2019). Legutóbbi kötete: *Régi napok rendje* (elbeszélések, 2019).

Miklós Péter (1980, Szeged) történész-muzeológus, a hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeum intézményvezetője. A Szegedi Hittudományi Főiskolán 2002-ben hittanári, majd a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2004-ben történelem szakos bölcsész és tanár diplomát, illetve – politikatörténeti tárgyú értekezésével – 2012-ben PhD-fokozatot szerzett. 2004 óta egyetemi oktató, jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának adjunktusa és a Kodolányi János Főiskola címzetes főiskolai tanára. Legutóbbi kötete: *Szikra, láng, hamu. Az 1956-os forradalom és szabadságharc Csongrád megyei emlékezete* (2016).

Miklya Zsolt (1960, Csorvás) költő, író, szerkesztő, pedagógus. 1996-tól a Parakletos Könyvesház egyházi kiadójának felelős szerkesztője. Feleségével, Miklya Luzsányi Mónikával 1992-től pedagógiai segédanyagokat is ír, szerkeszt. Legutóbbi kötete: *Végtelen sál* (gyerekversek, 2015).

José Luís Peixoto (1974, Galveias) Daniel Faria- és Saramago-díjas költő, író. A Lisszaboni Egyetemen kortárs angol és német irodalomból diplomázott. Első verseskötete 2011-ben jelent meg. *Egyetlen pillantás nélkül* című regényét húsz nyelvre lefordították.

Pósa Zoltán (1948, Debrecen) író, költő, irodalomtörténész. József Attila-díjas (2000), Péterfy Vilmos-életműdíjas (2010), Pro Cultura Újbuda (2013), Magyar Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetésben (2013) és Rát Mátyás Életműdíjban (2015) részesült. Legutóbbi kötete: *Jászolbölcsöd trónusánál* (válogatott versek, 2019).

Rózsássy Barbara (1979, Budapest) József Attila-, Bella István- és Gérecz Attila-díjas költő. Pályáját a Stádium Fiala Írók Körében kezdte. Művelődésszervező-olasz szakon tanult. Legutóbbi kötete: *Labirintus vagy* (versek, 2016).

Saitos Lajos (1947, Soponya) költő, műfordító, újságíró. Tizenhét éves korától publikál. Hosszú évekig a Fejér Megyei Hírlap munkatársa, jelenleg a Vár folyóirat olvasószerkesztője. Legutóbbi kötete: *Túl a fényeken* (versek, 2017).

Nuno F. Silva (1993, Porto) költő, Daniel Faria unokatestvére. Tizenöt éves korától publikál, máig öt verseskötetét látott napvilágot. Legutóbbi kötetével (*Cativeira*) hazájában jelentős sikert aratott.

Toldi Éva (1962, Topolya) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék tanszékvezetője. Fontosabb díjai: Sinkó Ervin Irodalmi Díj (1991); Herczeg János Irodalmi Díj (1998). Tagja az MTA külső köztestületének és a Nemzetközi Magyarástudományi Társaságnak. Kutatási területei: irodalom és migráció; kettős kötődésű írók; nem magyar nyelven létesülő magyar irodalmi művek. Legutóbbi kötete: *Önértésváltozatok, identitás-pasztalatok* (2015).

Végh Attila (1962, Budapest) József Attila-díjas költő, író. A gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989), majd a debreceni egyetem filozófia szakán szerzett diplomát. Néhány éve természetfilmeket készít. Nagymaroson él. Legutóbbi kötete: *Sárkányfüves könyv* (esszék, 2019).

Vörös István (1964, Budapest) József Attila-, Jan Smrek-, Füst Milán-, Déry Tibor-, Vilenica Kristály- és Premia Bohemica-díjas költő, író, műfordító, irodalomtörténész. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Esztétika Tanszékének docense, a kreatív írás program oktatója. Legutóbbi kötete: *Elégia lakói* (versek, 2018).

Zalán Tibor (1954, Szolnok) József Attila-, Radnóti-, Graves-, clevelandi József Attila-, Madách-, kétszeres Csokonai-, Szép Ernő-, Nagy Gáspár- és Mészöly Miklós-díjas, Quasimodo-emlékdíjas költő, író, dramaturg. A Kortárs, a chicagói Szivárvány, az Iskolakultúra, a Kelet, a Váruca és a Magyar Teátrum szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Ruhatárban felejtett kabátok* (átiratok, 2019).